

SVERIGES KYRKOR

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

MED STÖD AV K. VITT. HIST. O. ANT. AKAD.
UTGIVET AV SIGURD CURMAN
OCH JOHNNY ROOSVAL

DALARNE

BAND I

AV

GERDA BOËTHIUS

SVENSKA BOKHANDELSCENTRALEN A.B.
STOCKHOLM

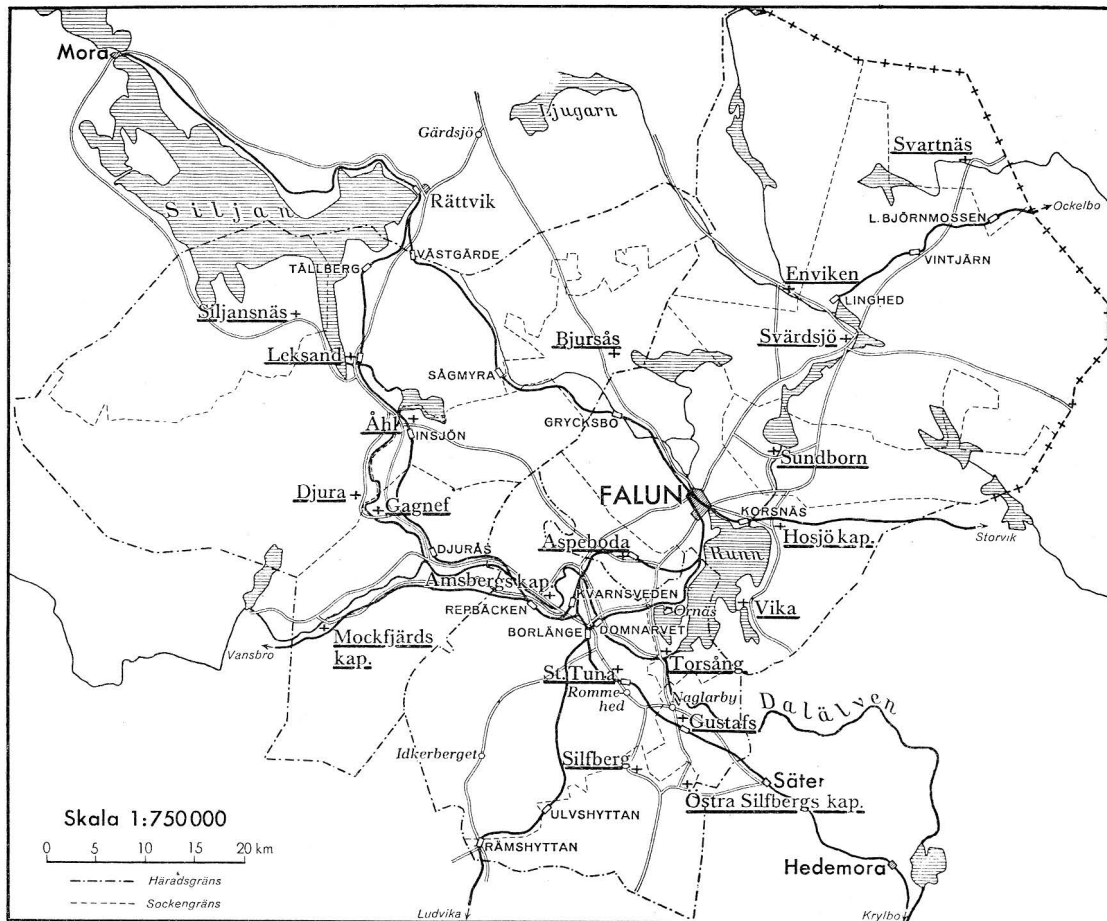

CENTRALTRYCKERIET, STOCKHOLM 1932.

DALARNE

BAND I

LEKSANDS TINGSLAG, GAGNEFS TINGSLAG,
FALU DOMSAGAS NORRA TINGSLAG,
FALU DOMSAGAS SÖDRA TINGSLAG
AV GERDA BOËTHIUS

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

Leksands Tingslag:	
Leksands kyrka	1
Djura kapell	42
Siljansnäs kyrka	61
Åhls kyrka	65
Bjursås kyrka	87
Gagnefs Tingslag:	
Gagnefs kyrka	106
Mockfjärds kapell	135
Falun Domsagas norra tingslag:	
Vika kyrka	149
Hosjö kapell.....	220
Svärdsjö kyrka.....	234
Svartnäs kapell	261
Envikens kapell	268
Sundborns kyrkor	280
Aspeboda kyrkor.....	300
Falun Domsagas södra tingslag:	
Stora Tuna kyrka	327
Amsbergs kapell	413
Silvbergs kyrka och Östra Silvbergs kapell.....	437
Gustafs kyrka och Enbacka kapell	462
Torsånga kyrka	478
Register till Band 1:	
Ortsregister	514
Personregister	519
Sakregister	531
Rättelser	542

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA BAND.

- ANREP = Anrep, J. G., Svenska Adelns Ättartaflor. Stockholm 1858—64.
- AROSENIUS = [Arosenius, F.], Beskrifning öfver Provinsen Dalarne. Falun 1867—68.
- A. T. A. = Antikvarisk-topografiska Arkivet i Statens Historiska Museum.
- BRUNIUS = Brunius, C. G., Konstanteckningar under en resa 1849. Stockholm 1851.
- B. St. = Kungl. Byggnadsstyrelsens arkiv i Stockholm.
- HÜLPHERS = Hülphers, Abr. A:son, Dagbok öfver en Resa igenom de under Stora Kopparbergs höfdingedöme lydande Lähn och Dalarne år 1757. Västerås 1762.
- HÄRNÖSANDSSTUDIER = Utställningen av äldre kyrklig konst i Härnösand 1912. Studier. Stockholm 1914.
- K. B. = Kungl. Biblioteket i Stockholm.
- KRÖNINGSVÄRD = Diplomatarium Dalecarlium. Urkunder rörande landskapet Dalarne, utgifne af C. G. Kröningsvärd och J. Lidén. Stockholm 1842—53.
- MINNESSKRIFT = Stora Tuna kyrka 1200—1917, Minnesskrift utgiven av restaureringskommittén. Göteborg 1917.
- MUNKTELL = Munktell, J. F., Westerås Stifts Herdaminne. Uppsala 1844.
- R. A. = Riksarkivet i Stockholm.
- SAHLSTEDT = Sahlstedt, Magnus Abr., Stora Tuna i Bergom och Dalom. Ett Minnesdöme. Stockholm 1743.
- SCHLEGEL och KLINGSPOR = Den med sköldebrev förlånade, men ej å riddarhuset introducerade svenska adelns ättartaflor saml. och utarb. av B. Schlegel och C. A. Klingspor.
- SÖDERBERG = Söderberg, Tom, Stora Kopparberget under medeltiden. Stockholm 1932.
- TEGELKYRKOR = Boëthius, G., De tegelornrade gråstenskyrkorna i norra Svealand. Stockholm 1921.
- U. B. = Universitetsbiblioteket i Uppsala.
- VON UNGE = [von Unge], Vandring genom Dalarne. Stockholm 1829.
- UPMARK = G. Upmark, Guld och silversmeder i Sverige 1520—1850. Stockholm 1925.
- UPPSALASTUDIER = Utställningen av äldre kyrklig konst i Uppsala 1918. Studier utgivna genom H. Cornell. Uppsala 1918.
- VÄSTERÅS DOMK. A. = Västerås Domkapitels Arkiv.
- VÄSTERÅS H. A. LÄR. A. = Västerås Högre Allmänna Läroverks arkiv.
- Ö. I. Ä. = Kgl. Överintendentsämbetets (efter 1918 Kungl. Byggnadsstyrelsens) arkiv i Stockholm.
- I förening med måttuppgift: L. = längd, B. = bredd, H. = höjd, D. = diameter.

FÖRORD

Det första bandet av Dalarnes kyrkoberskrivningar föreligger nu avslutat, tyvärr väsentligt fördröjt på grund av brist på medel till arbetets tryckning. Lyckligtvis föreligga nu goda förhoppningar, att de återstående kyrkoberskrivningarna skola kunna publiceras i rask följd. Kopparbergs läns landsting har nämligen under de senaste åren beviljat anslag till detta verks stödjande, och om liknande anslag kunna påräknas under några år framåt, våga utgivarna ställa i utsikt, att Dalarnes kyrkor skola bliva beskrivna och utgivna under loppet av de närmaste åren. En viktig förutsättning är även, att verket vinner avsättning inom landskapet, helst genom subskription på samtliga Dalahäften.

Förarbeten till samtliga Dalakyrkors beskrivningar föreligga nämligen redan färdiga hos författaren till detta band, docenten, fil. dr. GERDA BOËTHIUS, vilken välvilligt åtagit sig bearbetningen av samtliga kyrkor inom sitt fädernelandskap. För hennes trofasta intresse och utmärkta arbete för denna uppgift vilja utgivarna uttala sitt varma tack.

Till Kopparbergs läns landsting stå utgivarna i stor tacksamhetskuld på grund av anslag, som varit ytterst betydelsefulla för arbetets fortgång. Till stiftets biskop och till prästerskapet i landskapets kyrkor uttalas ett värdsamt tack för visat intresse och tillmötesgående vid författarens forskning i kyrkorna.

Sist, men icke minst, ett värdsamt och varmt tack till fru EMMA ZORN, som alltifrån detta verks begynnelse lämnat det sitt stöd och sitt intresse.

Stockholm i augusti 1932.

SIGURD CURMAN.

JOHNNY ROOSVAL.

LEKSANDS OCH GAGNEFS
TINGSLAG

Fotografierna från kyrkor i Leksands och Gagnefs
tingslag äro, där intet annat angivits, tagna av
Axel Boëthius 1913—14.

KYRKOR

I

LEKSANDS OCH GAGNEFS TINGSLAG

KONSTHISTORISKT INVENTARIUM

UTARBETAT AV

GERDA BOËTHIUS

MED STÖD AV KUNGL. VITT.
HIST. OCH ANT. AKADEMIEN
UTGIVET AV S. CURMAN
OCH J. ROOSVAL

STOCKHOLM

P. A. NORSTEDT & SÖNERS FÖRLAG

PAPPER FRÅN LESSEBO

STOCKHOLM 1916

KUNGL. HOFBOKTR. IDUNS TRYCKERI-A.-B.

[143792]

FÖRORD TILL SVERIGES KYRKOR, DALARNA.

Rörande detta verks allmänna organisation och plan få vi hänvisa till förordet i det 1912 utgivna första häftet: Sveriges Kyrkor, Uppland, Bd IV, häft. 1.

För utgivandet av Dalarnas kyrkober beskrivningar kommer landskapets indelning i tingslag resp. härad att läggas till grund enligt följande schema, vilket ytterligare klargöres genom den å omslagets fjärde sida tryckta kartskissen (utf. enl. Gen.-stabens översiktskarta 1909).

- Band I. Häft. 1: Leksands och Gagnefs tingslag.
  - » 2: Falu domsagas norra tingslag.
  - » 3: Falu domsagas södra tingslag.
- » II. » 1: Rättviks och Orsa tingslag.
  - » 2: Mora tingslag.
  - » 3: Elfdals och Särna tingslag.
- » III. » 1: Malungs tingslag.
  - » 2: Nås och Grangärde tingslag.
- » IV. » 1: Norrbärke, Söderbärke o. Hedemora tingslag.
  - » 2: Folkare härad, Husby och Stora Skedvi tingslag.
- » V. Städernas kyrkor och konsthistorisk sammanfattning.

Varje häfte är avsett att omfatta 8—10 tryckark. Skulle ett av de ovan uppräknade häftesområdena kräva avsevärt större utrymme, måste alltså schemat i någon mån rubbas. Likaså kunna två av de beräknade häften sammanslås, om det skulle visa sig möjligt att sammantränga beskrivningarna. Inom varje band pagineras häften i följd. Till varje band kommer särskilt titelblad och utförligt register att utgivas.

Den hastighet, varmed arbetet kan komma att fortskrida inom landskapet, är naturligtvis beroende av tillgång på medel och arbetskraft samt på den uppmuntran, som kan komma att givas från

allmänhetens sida. Nu föreliggande kända förhållanden ha föranlett statsmyndigheterna att med hälften förminska det för år 1915 till 10,000 kr. bestämda årsanslaget, vilket givetvis berett arbetet flera svårigheter och dröjsmål och försatt det mer än eljest i behov av bistånd från intresserade.

Vi begagna detta tillfälle att för våra läsare påpeka, att ett abonnerande på hela verket utgör ett kraftigt medel att understödja detsamma, ett offer, vilket ju var och en utan svårighet torde kunna bringa. Utgivarne ha f. ö. här att med avseende på yttre bistånd frambära det varmaste tack för ifrån Dalarna erhållna understöd, nämligen 600 kr. givna för landskapets inventarisering samt 1,000 kr. givna för verket i dess helhet — båda gåvorna av konstnären Anders Zorn. Med tacksamhet ha utgivarne även att erkänna den vänliga hjälp och gästfrihet, som visats Sveriges Kyrkors medarbetare av prästerskapet i provinsen.

Under förutsättning av att de för verket från början beräknade ekonomiska förhållandena åter komma att inträda, är det vår förhoppning att årligen utgiva minst ett häfte rörande Dalarnas kyrkor, i all synnerhet om vi även framgent kunna få räkna på medarbetarskap från Fil. Lic. Fröken Gerda Boëthius, som bearbetat föreliggande häfte och som under en längre tid särskilt ägnat sig åt studium av sin fäderneprovinns kyrkliga konst.

För synnerligt tillmötesgående ha utgivarne att tacka Riksarkivets och Uppsala Landsarkivs tjänstemän samt vårdaren av Västerås domkapitels arkiv, Konsistorienotarien F. G. Engelmark.

En betydande hjälp har givits av fil. lic. Axel Boëthius, vilken som gåva verkställt fotograferingen av så gott som alla illustrationer till detta häfte.

Stockholm i oktober 1915.

SIGURD CURMAN.

JOHNNY ROOSVAL.

FÖRKORTNINGAR ANVÄNDA I DETTA HÄFTE.

- AROSENIUS = [Arosenius F.]. Beskrifning öfver Provinsen Dalarna. Falun 1867—68.
- A. T. A. = Antikvariskt-topografiska arkivet, omfattande en skriftsamling och en avbildningssamling; förvaras i Statens Historiska Museum.
- HÜLPHERS = Hülphers Abr. A:son, Dagbok öfver en Resa igenom de, under Stora Kopparbergs Höfdingedöme lydande Lahn och Dalarne år 1757. Västerås 1762.
- KRÖNINGSVÄRD = Diplomatarium Dalecarlicum. Urkunder rörande landskapet Dalarne, utgifna af C. G. Kröningsvärd och J. Lidén. Sthlm 1842—53.
- R. A. = Riksarkivet i Stockholm.
- VÄSTERÅS DOMK. A. = Västerås Domkapitels arkiv.
- VÄSTERÅS H. A. LÄR. A. = Västerås Högre Allmänna läroverks arkiv.
- Ö. I. Ä. = Kgl. Överintendentsämbetets arkiv i Stockholm.

Fotografierna i detta häfte äro, där intet annat angivits, tagna av Fil. Lic. Axel Boëthius 1913—14.

Foto. G. Söderlund 1907.

Fig. 1. Leksand. Kyrkan från Björkallén.
Birkenallé, Haupteingang zum Kirchhof.

LEKSANDS KYRKA.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, LEKSANDS TINGSLAG.

VÄSTERÅS STIFT, LEKSANDS KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPHERS, s. 116. — AROSENIUS I, 2, s. 55. — RHYZE LIUS, Brontologia Theologico—Historica. Sthlm 1721, s. 73 och 100. — R. ÖSTBERG i Tekn. tidskr. 1893, s. 44. Pl. 20—21, diverse skisser. — FORNVÄNNEN 1909, s. 265, angående fynd i gravar i kyrkan, däribland en Magnus Erikssons brakteat. Statens historiska museum, inv. nr 13,795. — DIPL. SUEC. nr 2160, 1318 tionde i »Leksand». — KRÖNINGSVÄRD nr 9,1320: »här turbiörn canich i Lixan.»

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: VÄSTERÅS DOMK. A.: Handl. från Leksand 1632 till våra dagar. Inventarier fr. o. m. 1576. Däribland de av Biskop Joh. Rudbeckius för Västerås stift utfärdade inventarieformulären, tryckta för ifyllning (jfr Gagnef, s. 126). — VÄSTERÅS H. A. LÄR. A.: Hülpherska samlingen. Koncept och anteckningar till Dagboken. — R. A.: Acta Ecclesiastica. Ang. brand 1627. Begäran om kollekt 1709. Riksregistraturet 1533 »öpet breff för bönderne i Lexand att the måge köpe silffuer til en kalk eller tuå.» 1553: »her Mats Nicolaij kyrkieprest udj Lixand.» (= Kröningsvärd nr 509 och nr 810). — Ö. I. Ä.: Odaterad plan. Skiljer sig från det nuvarande tillståndet därigenom att koret är rakslutet i öster, och sakristian ej utvidgad. Att koret är rakslutet torde, då övriga mått stämna, hero på slarv eller att planen är ett ut-

vidgningsförslag. Odaterad fasad till kyrkan av »Mäster Schultzberg». Plan med förslag till bänkinredning 1889 och 1891. Ritning till orgel stadfäst $\frac{25}{10}$ 1894. Plan med förslag till inläggning av centraluppvärmning stadfäst 1909 $\frac{21}{9}$; 5 fotografier. — A. T. A.: Handlingar angående restaureringen 1907—9. Inv. 1828. 1 fotografi.

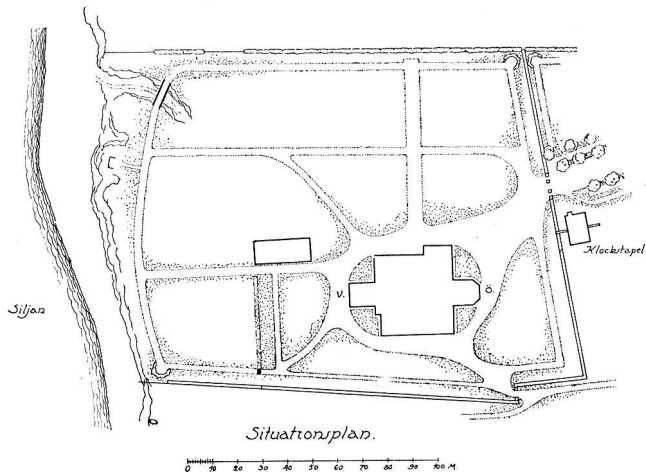
Kyrkans arkiv: I en invid pastorsexpeditionen uppförd arkivbyggnad. De konsthistoriskt viktiga delarna återfinnas i: I. kungl. brev m. m. 1660—1833. — K. I. sockenstämmoprotokoll 1732—1862 (mycket ofullständigt). — K. II. kyrkorådsprotokoll 1734—1811 (med många luckor). — L. I. Räkenskaper fr. o. m. 1630. — N. Visitationshandlingar 1694—96, 1735—1835 (ofullst.). — Dop- och dödböcker börja 1668.

Kyrkogård, stapel och bod.

Kyrkogården ligger i en svag sluttning ned mot Österviken, där de branta niporna bilda naturlig gräns mot väster. Som fig. 1, 4 o. 5 visa bildas entrén till kyrkan av en ståtlig björkallé; kyrkogården får sin karaktär av höga lärkträd, granar och björkar, och bland gravminnen äro smidda och gjutna järnkors från 1800-talet förhärskande.

INHÄGNAD. I söder är mur av gråsten, lagd i bruk från mitt för kyrkans sydvästra till mitt för dess sydöstra hörn, annars i kallmur. H. omkr. 150 cm. B. omkr. 120 cm. I öster är mur av kluven gråsten utan bruk, som gör ett avbrott för den strax utanför stående

PORTAR. stapelns sträva. I norr häckar. I östmuren äro smidda järngrindar mellan tegelmurade, vitrappade pelare. I grindarnas orna-

Delin. Karl Norberg 1914.

Fig. 2. Leksand. Situationsplan.
Situation der Kirche.

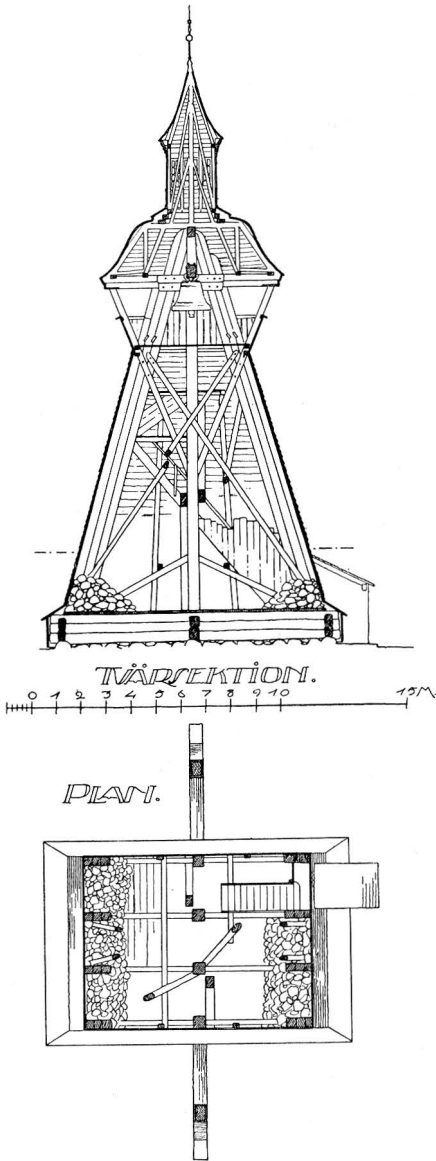

Fig. 3. Leksand. Klockstapeln. Uppmätt
av B. Wijkmark 1913.
Glockenturm aus d. J. 1628 u. 1773.

ment står ANNO och 1802, portanordningens tillkomstår. Södra muren bildar ett knä vari ingång med smidda järngrindar mellan stenstolpar, av utseendet att döma samtidiga med de ovan nämnda.

Murarna äro lagda 1802—1837, dock är den murade delen i söder antagligen äldre. 1796 voro murarna »på gråstensgrund av tegelsten täckta med spån på trä» (Inv.). Detta var en gammal anordning, ty 1672 var från södra muren »länt (= lånat) tegel till kyrckians bÿgnad» och 1697 fanns »kyrkiobalck aff Tegel och grååsten» (Inv.). Trätäckningen nämnes första gången 1628, då muren var »mest ny bredslagin» (Inv.). Portarna voro detta år (1628) tre. Men 1757 finnas »4 st. kyrkogårds Portskjul» (Inv.). Två av dessa voro borttagna 1768 och hade haft sin plats i norr (d. v. s. mot kyrkbåtarnas landningsplats, Barkdalen) och söder. De båda kvarvarande »åt klockestapulen» (öster jfr fig. 9) och »åt Prästegårdarne» (öster eller söder) funnos kvar (Inv.). 1810 voro kyrkogårdsportarna »med hwalfwen» rivna och 6 nya byggdes 1801 och 1803 (Inv. och räk.).

Hülphers omtalar, att kyrkogården »war med stenlagda gångar.»

Stapeln (fig. 3 o. 6) är byggd av tjocka, fyrkantiga stolpar, är inklädd med bräder, spånslagen och tjärad. På väster och öster

KLOCKSTAPEL.

Fig 4. Leksand. Kyrkogårdens västra del och boden.
Westlicher Teil des Kirchhofes.

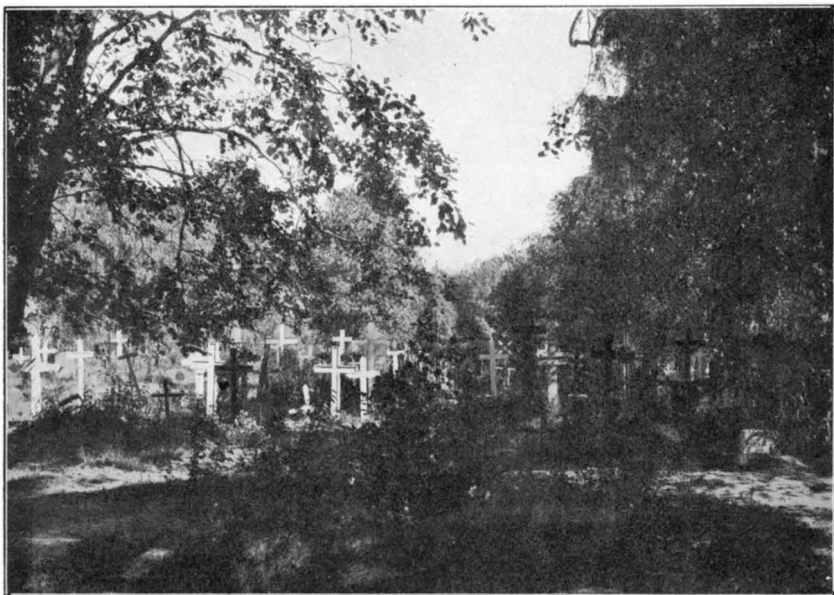

Fig. 5. Leksand. Kyrkogårdens norra del.
Nördlicher Teil des Kirchhofes.

sida är äldre spånslagning bevarad, i det långa avsmalnande spån, omväxlande med rektangulära, bilda ett mönster med i varandra gående kilar. Stapeln stöttas av två spånklädda strävor. Taket är belagt med plåt såväl på stapeln som det från taket uppstigande lilla tornet. Stommen i den nuvarande stapeln är sannolikt samma stapel, som byggdes 1628 för att ersätta ett 1627 nedbrunnet västtorn. Detta återuppbyggdes visserligen, men stapeln fick stå kvar. Den reparerades 1672 och fick då ett »nytt litet torn» (Inv.). 1757 (inv.) var den i gott stånd och spånklädd. Den omtalas sedermera ofta i behov av reparation och, då oenighet rådde om denna skulle bekostas av kyrkan eller socknen, framlades på visitation 1770 förslag att bygga en stenstapel. Detta gick ej igenom, och 1773 fick socknen göra en större reparation, varvid bl. a. det nuvarande taket (då spånklätt) och lilla tornet tillkommo. Efter 1812 återigen en reparation, då plåttaket lades.

Fig. 6. Leksand. Klockstapel.
Glockenturm.

Kyrkans bod är byggd av gråsten och utvändigt vittrappad. BOD. På remstycket är inristat 1760, vilket även enligt räkenskaperna är byggnadsåret. Den ligger på kyrkogården nordväst om kyrkan. Dörrarna äro järnklädda, fönstren stängda med svarttjärade träluckor. Taket är spånklätt.

1628 fanns »kyrkioherberge 2 st. elakt på thet ena take.» 1660 betalas för »Timber till en kiörke bod» och 1706—1707 arbetas på bårhuset.

Då Hülphers 1757 reste genom Leksand, fanns ett benhus av BENHUS. trä med följande inskrift:

»Här kan du gamle män, bå fattige och rika,
Ej skilja från hvaran, här ä vi alla lika.»

Dalarna.
Leksands kyrka.

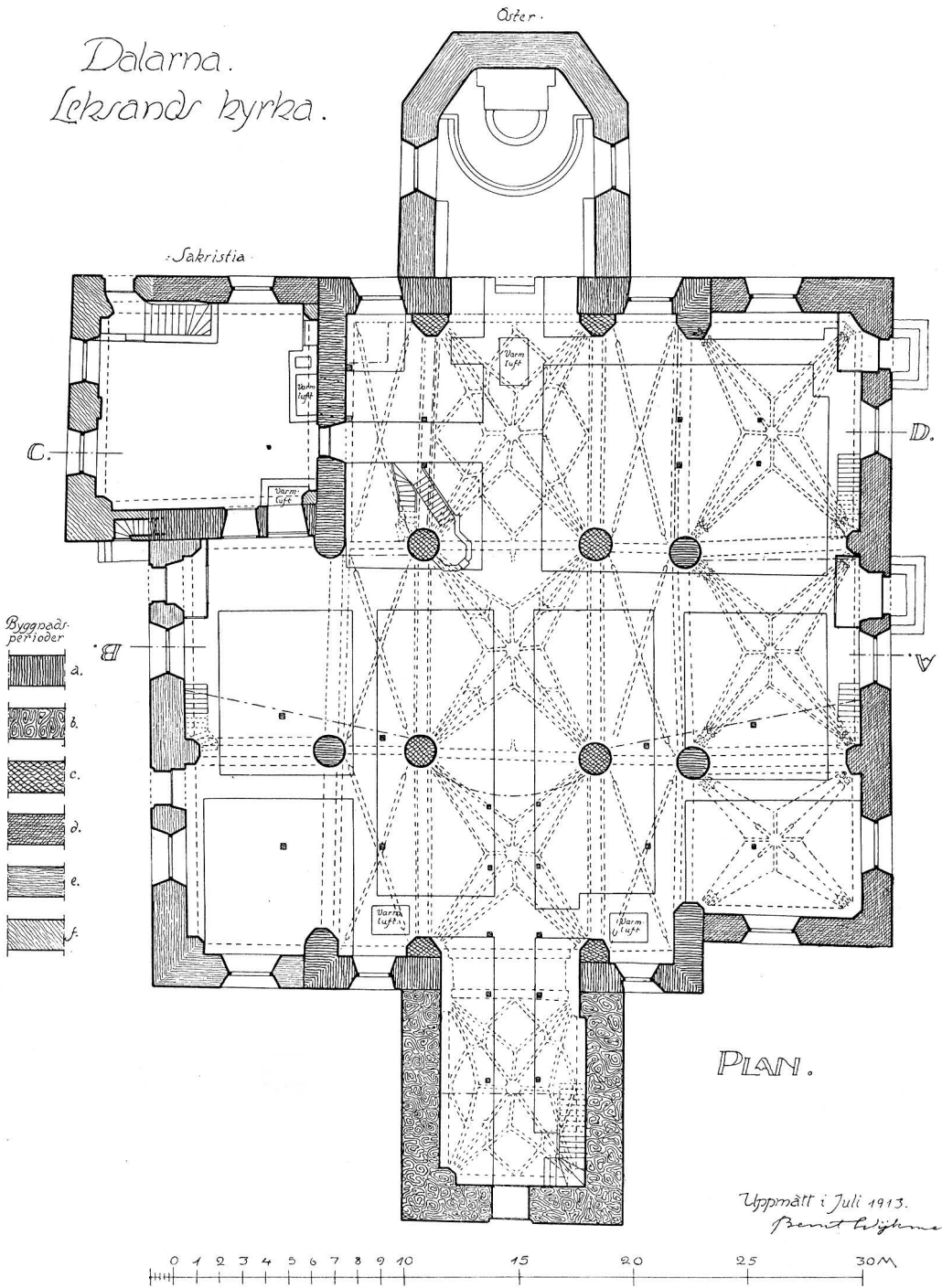
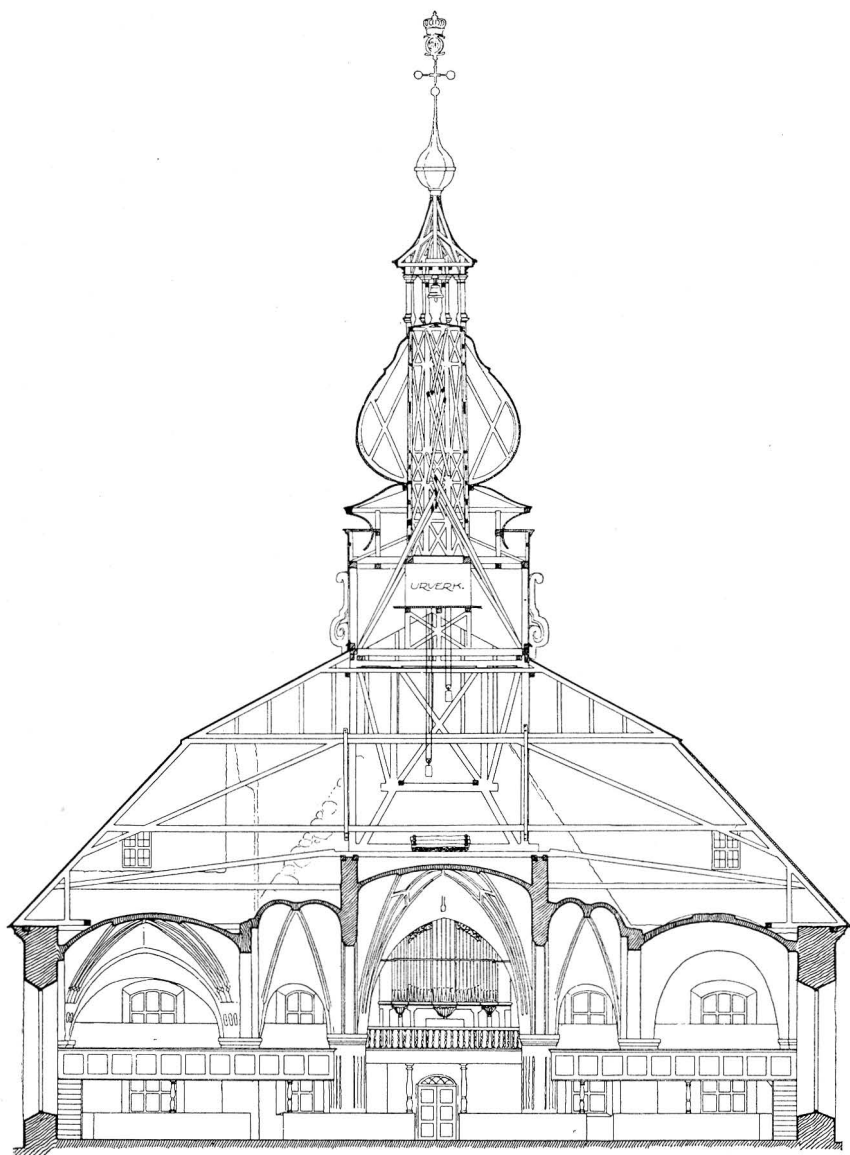

Fig. 7. Leksand. Plan.
Grundriss der Kirche.

Uppmått i Juli 1913.
Frenst Wijkmark

SEKTION: A-B.

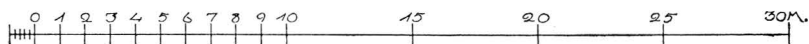

Fig. 8. Leksand. Tvärsnitt genom långhuset mot väster.
 Uppmätt av B. Wijkmark 1913.
 Querschnitt durch das Langhaus gegen Westen.

Kyrkobyggnaden.

Kyrkan består av ett femskeppigt långhus med tämligen regelbundet avlångfyrkantig plan — dock upptages nordöstra hörnet av en stor, utskjutande sakristia — vilket allt täckes av ett högt, brutet valmtak och krönes av en kupolliknande takryttare. Härtill sluta sig två lägre partier, i öster ett tresidigt avslutat kor, i väster en fyrkantig utbyggnad, vilken (emedan den egentligen utgör bottenvåningen i ett f. ö. rivet medeltidstorn) här nedan skall benämnas tornet.

Ehuru alltså såväl denna som andra lemmar erhållit sin form under olika perioder, har kyrkan dock f. n. en väl sammangjuten hållning, med karaktär av en centralkyrka, vilkens delar bygga sig upp mot den samlande kupolen.

Detta enhetliga utseende erhöll kyrkan genom en ombyggnad 1709—15. Följande beskrivning hänför sig till denna sista huvudperiod i kyrkans historia med anmärkningar om i senare tid gjorda ändringar.

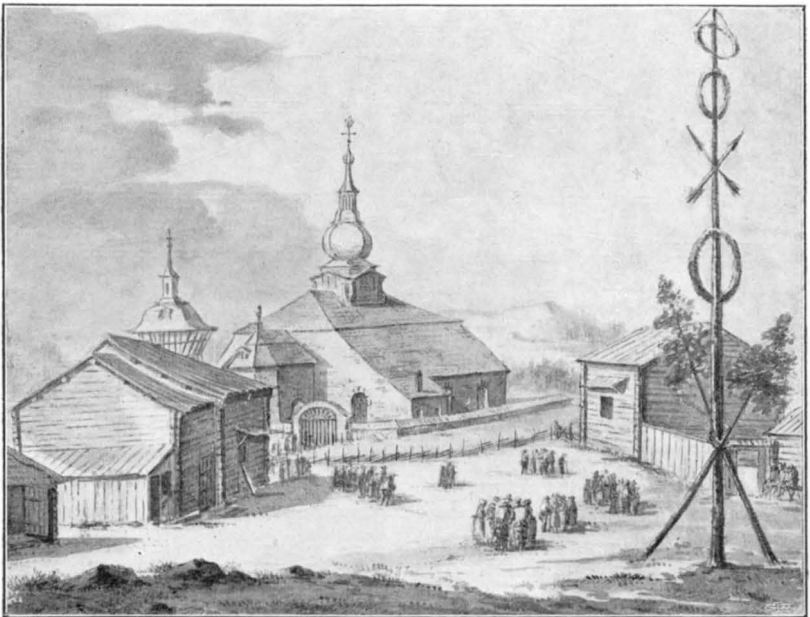
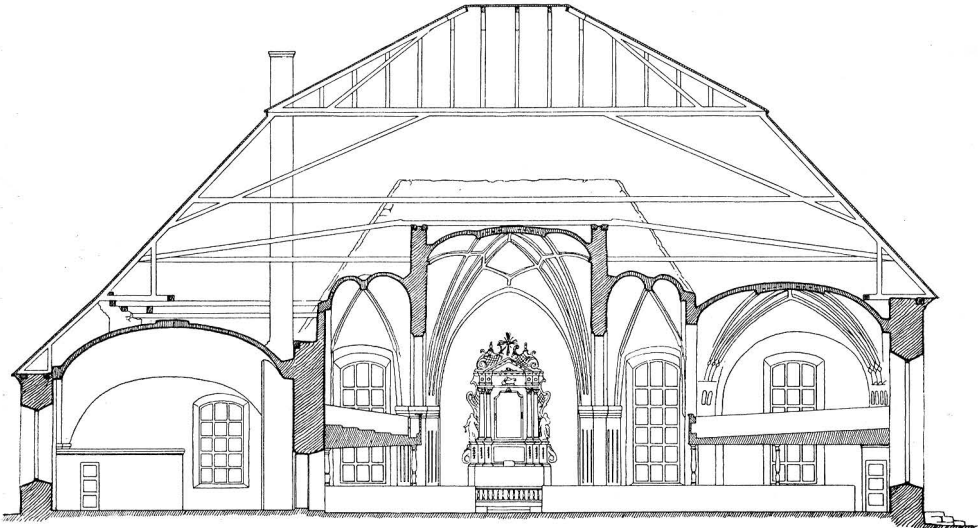

Fig. 9. Leksand. Kyrkan från nordöst.
 Lavering av Hovjunkaren G. Silberstråhle, f. 1748, † 1816.
 K. Akademien f. de fria konsterna.
 Die Kirche von Nordosten um 1800.

Murarnas byggnadsämne är i allmänhet gråsten, dock i tornet MATERIAL- tegel; så även i valv, pelare och omfattningar. Väggarna, som nu äro utvändigt spritputsade med släta hörn och omfattningar, hade under 1700-talet ljusgul avfärgning med listerna marmorerade (inv.). Alla yttertak äro spånklädda och tjärade. Takryttaren (från 1710) är till sin nedersta firsidiga del målad ljusblå med vita knutar, medan den därur uppväxande »löken» är klädd med

SEKTION: C-D.

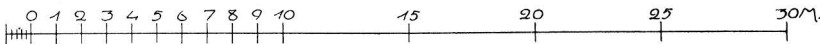

Fig. 10. Leksand. Tvärsnitt genom långhuset och sakristian mot öster.
Uppmått av B. Wijkmark 1913.

Querschnitt durch das Langhaus und die Sakristei gegen Osten.

tjärad spån. På spiran är ett järnkors med Karl XII:s namnschiffer, uppsatt 1711. (Korset utbytt 1896, det gamla i Leksands museum).

På korets och »tornets» takåsar stå vitmålade trästatyer av Petrus och Paulus, uppsatta samtidigt med långhustaket och »löken» — alltså 1709—15.¹

Golvet i långhus och torn är av trä med cementerad(!) mitt- och tvärgång, gängen till sakristian är belagd med gravstenar.

¹ Enligt tradition äro Petrus och Paulus kyrkans skyddspatroner. Sockensigillet har Petri nyckel.

INGÅNGAR.

Foto. G. Söderlund.

Fig. 11. Leksand Nordportal med kyrkvaktaren i uniform.
Nördliche Pforte des Langhauses mit dem Kirchendiener in Uniform.

Korets golv är av plansten, sakristians cementerat med kvaderristningar(!) All cement är från reparationer 1892 och 1909. Kring kyrkan drogs 1909 en cementsockel(!).

I väster är en rundbågig ingång till kyrkan, stängd med järnklädd, enkel ytterdörr. I söder och norr äro ingångar förbundna av tvärgång, den norra (fig. 11) av samma typ som den västra, den södra, »Brudportalen», försedd med huggen sandstensomfattning. På överstycket inskrifter = Math. 6, 33, Psal. 121, 8 samt nederst A:O 1671 s. H. (fig. 13). Huggen 1671 av Mäster Simon stenhuggare från Rättvik. I

söder är ännu en portal längre åt öster, i norr en längre åt väster, ej använd; båda av samma typ som norra och västra portarna, alla från 1709—15.

FÖNSTER.

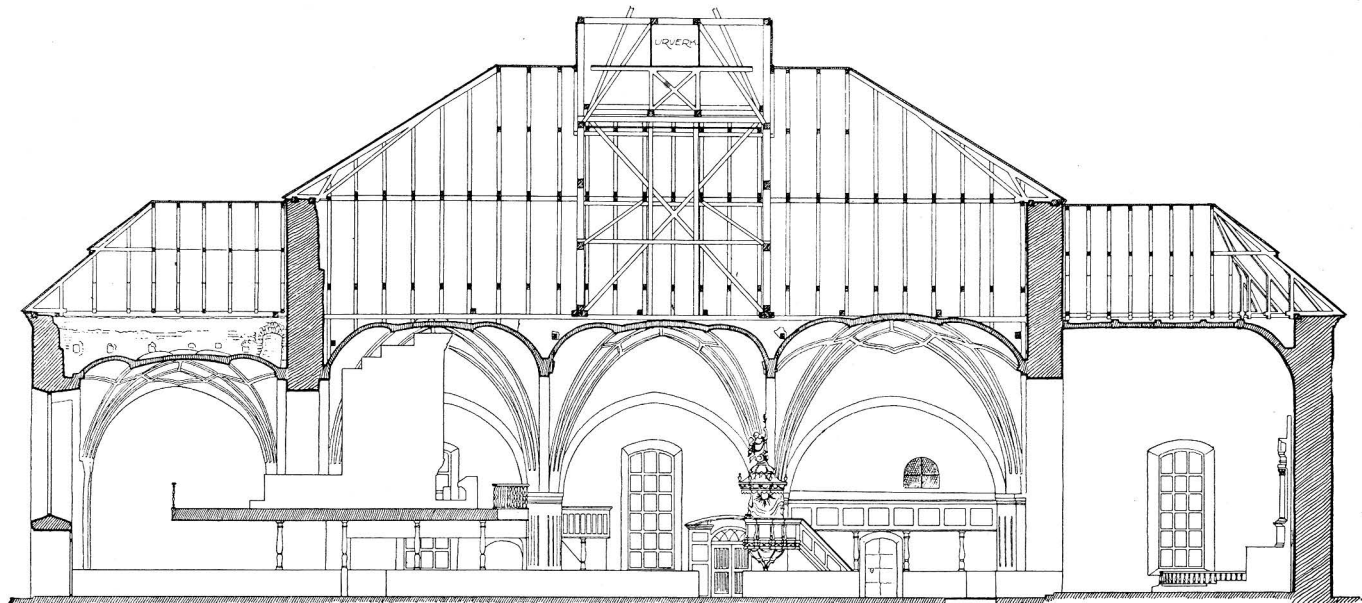
Kyrkans fönsteröppningar äro stickbågiga, alla från 1709—15. Träramarna, som ersätta blyinfattningar, äro antagligen från 1855, korets fönster har glasmålningar, Petrus i norr och Paulus i söder, testamentarisk gåva 1901 av Handl. Erikson, Leksand.

VALV.

Av rundpelare, kantiga murpelare och ställvis enkla konsoler bäras långhusets valv: i mittskepp, »torn» och sydligaste sidoskepp stjärnvalv, i nordligaste sidoskeppet kupolliknande, ribblösa kryssvalv, i de båda sidoskeppen närmast mittskeppet kryssvalv med ribbor. Koret täckes av tunnvalv. Mellan skeppen spänna sig rundbågiga arkadbågar (utom i mittskeppets västligaste travé, där de äro spetsbågiga). Triumfbågen är liksom tornbågen en hög, avrundad spetsbåge.

SAKRISTIA.

Sakristian har gemensamt vattentak med kyrkan och täckes av ett valv likt det nordligaste sidoskeppets, som vilar på trefasade murpelare. I sin nuvarande form är den från 1755.

LÄNGDSEKTION.

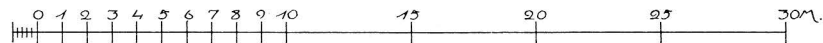

Fig. 12. Leksand. Längdsnitt.
Uppmått av B. Wijkmark 1913.
Längsschnitt der Kirche gegen Süden.

Sakristian har förut varit mindre. Av en äldre, nordlig yttermur synes på vinden ett stycke c:a 1 m. långt, utgående från östra muren och försett med samma taklist som den övriga kyrkan. Detta visar även, att sakristian vid en tidpunkt haft samma bredd, som det norra sidoskeppet ännu har. Detta tycks också ha varit dess ursprungliga bredd. Då den 1755 erhöll sin nuvarande vidd, hade den ej förändrats sedan 1668. I reparationen detta och följande år utvidgades den ett valv åt öster, så att den fick två valv. Den mur, som skiljer den från det nordligaste skeppet, innehåller alltså dess ursprungliga västvägg. I denna mur går den av tegel byggda vindstrappan upp. Åren 1709—15 ombyggdes kyrkan i norr så att de yttre travéerna tillika med sakristian, utifrån sett, bildade ett för ögat enhetligt sidoskepp, försett med genomgående taklist.

På denna punkt var alltså i 1709—15 års ombygge iakttaget en sträng fordran på symmetri, vilken ännu i dag, även om 1755 års utökning av sakristian förvanskat regelmässigheten, som sagt alltjämt utgör kyrkans huvudkaraktär.

Om bygget mäler en i korets yttervägg infälld tavla av röd Rättvikskalksten GÜDI TIL ÄHRA KÿRKIAN TIL PRYDNA FÖRSAMBLINGEN TIL NÿTTA ÄHR DÄTTA CHOR A^o 1711 ÜTHBÿGT A^o 1709 D 12 JÿVN : FÖRDÄRFVADE LJUNGELD TREDJE RESAN DÄT LÅNGA TORNET (=det medeltida västtornet). Tÿ BLEF FÖRSAMBLINGS FÖRRA BEGÄR SOM SAL : BISKOP DOCTR CARL CARLSON A^o 1687 SAMTÿCKTE OCH LAGMAN VICE LANDS HÖF. BARON HANS RÅLAMB A^o 1709 FASTSTÄLLTE, WÄRKSTÄLT, OCH KÿRKIAN PÅ DÄT MANER HON NV FÖR WÅRA ÖGON STÅR, FÖRBÄTTRAD MÄRKET ÄR EFTER BÿGGMÄSTARE KÄNST ÜPSATT AF MAGNUS LVNDSTRÖM. MED FÖRSAMBLINGENS OCH KYRKIOHERDENS LARS SILJESTRÖMS NÿT OCH OMSÄRG. GVD SOM BOOR I SITT H. TEMPEL BEWARE DÄTTA HVVS FRÅN ELD OCH WÅDA OCH SIN FÖRSÄBL. FRÅN SKADA OCH FÖRDÄRF. AMEN PROP : SVMTV POS. L. S. (= Lars Siljeström uppsatte [stenen] på egen bekostnad).

Det är påtagligt att reparationen helt letts av dåvarande kyrkoherden Lars Siljeström. Han hade varit hovpredikant i Kungsör (en centralkyrka efter ritning av Nicodemus Tessin) under kyrkans byggnadstid och 1700—02 fält- och hovpredikant i Karl XII:s här i Ryssland. I Leksand omformade han med kraftig hand en medeltida exteriör, som i tidernas lopp erhållit diverse tillbyggnader, till den enhetliga centralform, som var tidens ideal, såsom Silje-

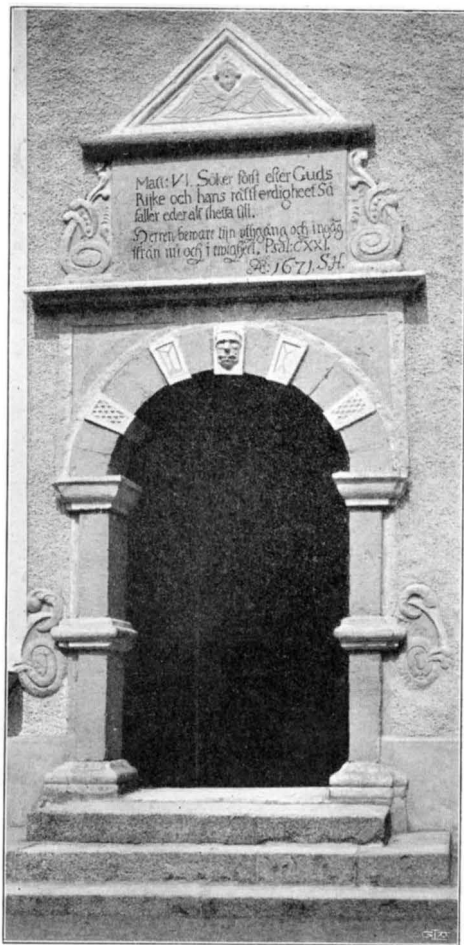
ström själv skriver till Rhyzelius: »at ett torn föga öfwer 30 alnar högt öfwer taket står / mitt öfwer kyrkion / som är östan och nordan til så utwidgad / at hon är regulair och hafwer ett täckt anseende.»

Den vitt spridda traditionen om ryska krigsfångar, som byggde Leksands löktorn, tyckes sakna all grund. Men att den hemvändande drabantprästen med sina tidigare intryck av Tessinska centralkyrkor förenade en förkärlek för de kupoltorn, han sett i Ryssland, är mycket sannolikt. Kyrkans byggmästare var, enligt räkenskaperna, Magnus Lundström och hans medhjälpare Anders Andersson i Roma, vars namn till 1892 stod i det nordligaste sidoskeppets valv.¹

Den medeltida byggnad, som utgör innersta kärnan för de tillbyggnader, som senare tider utfört, kan, vad de stora dragen angår, spåras genom noggrant iakttagande av detaljer i stöd och valv samt genom undersökning av de från vindarna synliga gavelrösterna och sträckmurarna.

Den äldsta kyrka, som sålunda kan konstateras, motsvarar det nuvarande långhusets tre mellersta skepp. Den gotiskt branta resningen på denna kyrkas rösten kan iakttagas på de nuvarande gavlarnas insida (fig. 8 o. 10).

¹ Där stod Anders Andersson i ROM. Enligt tradition inom socknen avbröt prosten Siljeström målningen innan Roma (by i Leksand) var färdigmålat, emedan han icke tälte något annat namn än sitt eget och konungens på den nyrestaureerade kyrkans murar.

ÄLDRE
TILLSTÅND.

Fig. 13. Leksand. Brudportalen.
Das sog. »Brautportal» von 1671.

Materialet i de skönjbara delarna av denna äldsta byggnad är uteslutande gråsten. Då röstena invändigt äro klädda med (numer visserligen mycket trasig) puts, synas ursprungligen valv ha saknats. Det yttre har tydligen varit putsat — på den bibehållna, av »torn»-taket skyddade delen av västra röstet kunna flera lager gammal puts iakttagas. På ett blottat ställe synas i murbruket ristade slingor (fig. 16), troligen tillfälligtvis utförda, men dock för den äldre medeltiden karakteristiska ornament.

Huruvida sakristian i sin ovan nämnda äldsta och minsta gestalt existerat redan vid denna tid eller tillkommit först vid någon senare period före 1628 kan f. n. icke avgöras.

ÄLDSTA
KYRKANS
DATERING.

Västerås domkyrkas på 1200-talets slut fullbordade äldsta del¹ har varit förebild för en hel del av Dalarnas medeltida kyrkor. Då emellertid Leksands äldsta kyrka saknar den för denna grupp utmärkande tegelorneringen och i nordmuren över sakristian inmurad »gapskulle» (se nedan s. 25), ligger det närmast till hands att antaga, att dateringen av Leksands kyrka bör sättas till tiden strax innan detta inflytande hunnit sprida sig eller under 1200-talets senare hälft. För denna datering talar även det ore-gelbundna gråstensförbandet och gavelrösternas vinkel, som, ehuru trubbigare än de äldsta gavlarna i Västeråsgruppens kyrkor, ändock är av så utpräglad gotisk form, att en datering till århundradets förra hälft är svårtänkbar.

TORN. Såsom den putsade, åt tornvinden vettande skeppsgaveln med stor tydlighet utvisar, är tornet en senare tillkommen lem. Materialet är ju här också helt olika nämligen tegel i munkförband. Teglet har varit begärligt för senare ombyggare. Ytskiktet inåt vinden har nämligen på stora ytor skalats bort. Nord och syd-murarna hava smala ljusöppningar, nu igenmurade och överskurna av valvet. Därav kan slutas, att det nuvarande valvet ej är ursprungligt. Tornet har ursprungligen troligen endast uppdelats av bjälklag. F. n. är blott en våning bjälkhål synbara 1 m. nedom murkanten. I norra murens östra del är en nu igensatt trappa (utmärkt i en odaterad plan, antagligen ombyggnadsförslag 1709 i Ö. I. Ä.) ehuru i mycket ruinerat tillstånd: södra hälften (och mera) av trapphusets ursprungliga del är uppifrån och ned bortskuren — troligen vid samma tillfälle som då murarna i övrigt

¹ För Västerås domkyrkas byggnadshistoria jfr J. ROOSVAL, Medeltidens kyrkliga arkitektur i Sverige. Särtr. ur Tekn. Tidskr. 1911.

skalades. Trappan synes ha haft en utåt (norr) vettande mynning, okänt för vilket ändamål.

Tornets stjärnvalv, som vilar på kantiga murpelare och sköldbågar, liknar långhusets och torde ha tillkommit ungefär vid samma tid som dessa, alltså under 1400-talets senare hälft eller b. av 1500-talet (jfr s. 16). I senare tid har sydvästra murpelaren borthuggits för att giva plats åt en läktaretrappa. Då den från tornets vind synliga västgaveln rappats åtminstone ett par gånger innan tornet tillfogades, och å andra sidan tornets nedervåning före det nuvarande valvet haft annat innertak, torde dess byggnadstid falla någon gång emellan dessa båda perioder, sannolikt omkr. 1400.

De vedervärdigheter, som under tidernas lopp övergingo tornspiran, var det, som i främsta rummet bidrog till förändringen av kyrkans form 1709—15. Enligt traditionen skulle den mycket höga medeltida tornspiran redan på 1500-talets slut härjats av åskeld. En ny spira byggdes, som avbrändes 1627, då kyrkan blev med »torn, taak och alt träwerke nederbrännt af liungeldh, ja ock mycket af muren under hwalfwet nederfallet sedan ock alla klockorna till aska och sandh försmultna, der infölje wij ij detta åhret hafva fält många tårar.»¹

Den nya spiran var 139 alnar hög, enligt folkuppfattningen en gudlös höjd, som ej kunde gå fri från Herrans vrede: »1709 d. 12 jün: fördärfvade liungeld tredje resan dät långa tornet» (jfr s. 12). Därefter revs dess övre delar och dess nuvarande tak gjordes.

De nuvarande pelarna och betäckningarna i den medeltida delen av långhuset äro visserligen i huvudsak ursprungliga, men visa dock icke sitt ursprungliga utseende. Pelarna ha förut varit åttkantiga, varannan fas sirad med refflor, upptill rakt avskurna, vilket redan kan iakttagas å pelaren vid predikstolen. Hörnen ha 1709—15 avhuggits, refflorna igenfyllts och pelarna rundats med tjockt murbruk. Mittskeppets murpelare ha varit av motsvarande form — en halv åttkant — vilket tydligt kan iakttagas i väster där delar av murpelarna oförändrade döljas mellan läktarnas tvenne golv. I långhusets hörn och vid dess södra och norra murar synas däremot inga murpelare ha förekommit. Åtminstone visa de ännu bibehållna sydvästra och nordöstra hörnen samt det enda valvanfang, som utgått från ett stycke bibehållen mur, endast enkelt formade kragstenar, åtminstone i sydväst av granit. Dessa ha alltså fällts in i murarna, då kyrkan välvdes.

MEDELTIDA
PELARE O.
VALV.

¹ R. A. Acta ecclesiastica.

Fig. 14. Leksand. Interiör av långhuset mot väster.
Das Langhaus gegen Westen.

Rundbågiga sköldbågar synas överallt ha förekommit. Mittskeppet visar dylika mot gavlarna, det norra sidoskeppets valv mot norr, det södra mot söder. Vid gavlarna ha sidoskeppsvalven upphuggits för att ge plats åt fönsteröppningarna, så att det ursprungliga tillståndet i detta hänseende ej kan iakttagas. I mitskeppets västligaste travé äro de gotiska arkadbågarna, som skymdes av en nu riven orgelläktare, bibehållna, medan alla övriga bågar höjts och omformats 1709—15. På vinden ha valven sköldmurar i munkförband, påbyggda för att bilda läge åt takstolen 1709—15.

Valven äro av vanligt senmedeltida uppsvenskt utseende, med rikare ribbmönster i öster, något enklare i mitskeppets övriga travéer, enkla kryssvalv med ribbor uti sidoskeppen, alla strålar av samma genomskärning — nu fyrkantig, till reparationen 1892, med avfasade hörn.

Ovan beskrivna valvsystem är kopierat från Västerås domkyrkas vid 1400-talets mitt skedda om- och nybyggnad.¹ Strålmönstret i valven är i Leksand, utom i korvalvet, något enklare.

¹ Jfr ROOSVAL a. a.

De åttkantiga pelarna och anfangen mot ytterväggarna återfinnas på båda ställen.

Den nästa förändringen var sannolikt att ett vapenhus tillbyggdes. Vapenhus fanns 1628 (inv.), men var 1672 borttaget (inv.). 1672 tillbyggdes det södra skeppet och utvidgningen be-

VAPENHUS
OCH TILLBYGG-
NAD I SÖDER.

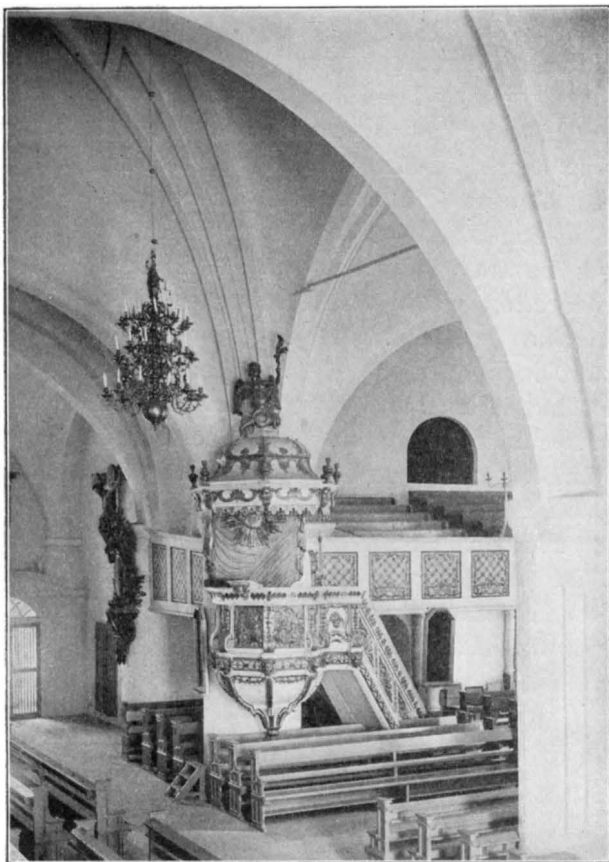

Fig. 15. Leksand. Interiör av långhuset mot norr.
Das Langhaus gegen Norden.

stod i att tre valv »tillökats» i söder (inv.). Då endast två av de tre valven äro lika och det tredje, västra, av äldre typ, förefaller det sannolikast, att de två östra valven tillbyggdes och vapenhuset sammanslogs med kyrkan. För detta talar även att skeppet gjorts kortare västerut än de övriga, vilket knappast varit fallet, om man ej använt sig av förut befintliga murar. Detta södra

tillbygge medförde förändringar av vattentaket. Murarna höjdes och gavlarna ökades i söder så att taket åt denna sida fick en form något påminnande om det nuvarande, fastän ej avvalmat. Åt norr hade det kvar sitt gamla branta fall. De vid detta tillfälle uppförda murarna äro även i sina övre delar nästan av medeltidsmurarnas tjocklek och byggda av små kullersten i fast bruk med ojämn yta.

Den norra tillbyggnaden, gavlarnas nuvarande form, koret m. m. äro alla från 1709—15, och därmed äro vi innanför den tid av kyrkans historia, som ovan skildrats. De murdelar, som härstamma från denna tid, äro till sina nedre delar skalmurar, till de övre av tegelblandad gråsten med inbakade bjälkar.

Den form den Siljeströmska restaureringen gav kyrkan har den i huvudsak bevarat till våra dagar. 1892 företogs en genomgripande restaurering, varvid pelare och valvstrålar målades i tegelfärg och enkla kalkmålningar gjordes i valven. Detta allt överkalkades 1909.

Den för interiören mest störande förändringen är att inredningens huvudkaraktär förlorat sin jämvikt och förändrats (mest 1892), i det att bänkkvarteren, som tillsammans med gångarna underströko centralformen i det inre, ersatts av öppna bänkar, epitafierna ha flyttats från sina platser på pelarna och predikstol och altartavla ha fått sin ursprungliga marmorering utbytt mot vit färg.

UPPVÄRMNING. I kyrkan är sedan 1909 införd centraluppvärmning med varmluft. Därförut järnkaminer.

Delin. B. Wijkmark 1913.

Fig. 16. Leksand. Ristad slinga i putsen på västra gavelns äldsta del.

In dem Mörtel eingeritztes Ornament auf dem ältesten Teile des Westgiebels.

Inredning och lösa inventarier.

ALTARE. Altaret är av trä. Mot väggen stöder en altaruppsats med refflade korintiska kolonner, som flankera en på väv målad tavla framställande nattvarden. Ytterst på sidorna Tron och Hoppet som profilörer, skurna i trä och vitlimmade. På predellan är en

Fig. 17. Leksand. Altare och dopställ.
Altaraufsatz aus dem 18 Jhdt, Links die Taufe.

Fig. 18. Altarskåp, förut i Leksand, nu i Evertsbergs kapell.
Schnitzaltar aus dem 15. Jhd. Früher Leksand zugehörig, jetzt in der Kapelle zu Evertsberg.

rektangulär tavla, som, enligt AROSENIUS, framställde påskammets ätande, men före 1877 övermålat med svart oljefärg och därpå: »Kommen till mig j alle som arbeten» etc.

Överst på gaveln har till 1892 suttit Karl XI:s namnchiffer (fig. 35), vilket överflyttats från en äldre altaruppsats. Altarprydnaden gjordes 1752 av en bildhuggare i Stockholm. En jämförelse med kyrkans predikstol och nummertavlor samt altare och predikstol i Mora m. m. visar, att mästaren är Olof Gerdman (upptagen bland Prechts lärjungar 1731).¹

Altarringen är från 1892, dock äro vid sidorna använda delar av äldre bröstning med tandsnitt från 1600-talet.

1675 skänkte Karl XI penningar till en altartavla, som beskrives 1742 (inv.), då den var något förändrad i en reparation efter eldsvådan 1709. »En ny altartafla med 2:ne stolpar en på hwardera sidan med ett måladt crucifix midt uti, och en krona öfverst.» Bevarad utom namnchiffret är tavlan, korsfästelsen, oljemålning på trä och kopia efter Riddarholmskyrkans altartavla, och ramen av förgyllt trä, dekorerad med snidade och förgyllda putti. Den är illa medfaren av att ha varit förvarad i kyrkans bod. Nu i sakristian.

¹ Jfr J. ROOSVAL. Hovbildhuggaren Burchard Precht. Sthlm 1905. Bil. IV.

Kyrkans altarskåp från 1400-talet (fig. 18) är i Evertsbergs kapell, Älvdalen, dit det skänkts av Karl XI. Huvudgruppen framställer Jungfru Marie klagan. Nu uppsatt med dörrarna ovanpå corpus (!). H. 146 cm., B. 138 cm. Beskrives fullständigt i Bd II, Evertsbergs kapell.

ALTARSKÅP.

I inventarier från 1600-talet säges altarskåpet bestå av 11 bilder och ett krucifix. Antalet figurer i corpus och flyglarna äro tillsammans 11. Ett processionskrucifix nu förvarat i kapellets sakristia har enligt uppgift på platsen medföljt skåpet och in i senaste id varit anbragt på överstycket. Ursprungliga färger, svartgrönt, rött och blått på korset, rött på höftklädet, blod och karnation, äro bevarade. (Fig. 19). H. 74 cm. B. 36 cm.

KRUCIFIX.

Fig. 19. Processionskrucifix, förut tillhörigt Leksands kyrka, nu i Evertsbergs kapell.

Kleines Crucifix, 15 Jhdt. Früher Leksand zugehörig, jetzt in der Kapelle zu Evertsberg.

PREDIKSTOL.

Predikstolen (fig. 15) har bröstvärn med skulpterade fyllningar.

Från vänster: Kalk med blommor omgiven av rocailleornament. Lagens tavlor. Kristus och den kananeiska kvinnan. Kristus och Nicodemus. Kalk och blomsterskål. Trappskrankets fyllningar prydas av ornament. På ryggstycket, som utgöres av snidat draperi, SOLI DEO GLORIA. På baldakinens tak är en basunblåsande ängel omgiven av blå moln. Predikstolen tillverkades 1757 av samme bildhuggare, som gjort altartavlan, Olof Gerdman från Stockholm.

En äldre predikstol beskrives 1742: »En predikstol af trä måladt bildhuggar werk med årtal 1622.» Denna predikstol bildar stommen i den nuvarande. Innertaket är bevarat i sitt ursprungliga skick, och under de nya listerna och skulpturen på räcket skymta äggstav och plattskurna ornament. En jämförelse med Mora kyrkas äldre predikstol,¹ som efter allt att döma härstammar från samma verkstad, gör det troligt, att en i Leksands

ÄLDRE PREDIKSTOL.

¹ Mora predikstol har undergått samma förvandling som Leksands. Delar finnas i Oxbergs kapell.

Fig. 20. Leksand. Dörr i Leksands museum. Troligen från gamla predikstolen.
Tür im Museum zu Leksand, wahrscheinlich zur ältern Kanzel gehörig.
Anfang des 17. Jhdts.

museum nu befintlig dörr hört till predikstolen (fig. 20). Dörren har enligt muntlig tradition köpts från kyrkan på 1700-talet och sedan använts i en bondgård.

TIMGLAS. Timglaset på predikstolen skänktes 1734 av Segelsömmaren Eric Linblad. Det utgöres av en pyramid, som uppbär ett metallställ för fyra sandglas. H. 79 cm. 1679 köpes »Ett tymbglas».

TRIUMFKRUCIFIX. Triumfkrucifix av trä från 1300-talet (fig. 21). Målningen från senare tid, på höftklädet kritigt vit, håret svart, karnationen blek och korsstammen brunmålad. Krucifixet står nära Västerås Domkyrkas triumfkors¹ och ett triumfkrucifix från Munktorps kyrka (nu i Västerås fornsal). Figurens h. 155 cm. Hela korsets 325 cm.

¹ Avb. i LINDEGREN, Mariakyrkan i Västerås. Sthlm. 1898.

Fig. 21. Leksand. Triumphkrucifix.
Triumphkrucifix. 14 Jhdt.

Korstolssida av furu. Från 1400-talets slut (fig. 22). På ena Korstolssidan en skulpterad sköld med lammet och kalken. På andra sidan synas spår av en borthuggen helgonrelief samt urtagningar såsom för en pulpet (sekundär användning?). Ornamenten bära spår av

BOKSTOL.

KORSKRANK.

BÄNK-
INREDNING

Fig. 22. Leksand.
Korstolssida.
Fragment eines Chor-
stuhles.
Ende des 15. Jhdts.

NUMMER-
TAVLOR.

LÄKTARE.

röd, grön och gul färg, lammet av silver. H. 216 cm. B. 49 cm. Tj. 10 cm. Korstolen omnämnes ej i något bevarat inventarium.

Under 1600-talet fanns däremot en »Bokestool ny» (inv. 1672); måhända har den gamla korstolsgaveln använts som ståndare i en pulpetliknande bokstol; därigenom vore urtagningarna och borthuggningen av helgonreliefen förklarade. Ordet »bokstols» innebörd är f. ö. oviss. »Bokstol» ingår som ordinarie term i inventarieformulären efter 1630, då de gjorts mer utförliga (jfr Bjursås, s. 90).

Korskrank fanns 1628. 1645 betalas arbetet »på nya högchoren», 1660 inköpas »choorstänger och förgylldt knapper» och 1665 betalas för »Hög Chorens Bygning» och material, som var »18 syllar såågbrädher, Biälkar o knapper» samt »swarfwarelöhn och snickarelöhn». 1672 omnämnes »Choor mz nytt snickarewerk» (inv.). Korskranket, vilket enligt urgammalt bruk skilde den del av kyrkan, som begagnades som kor, från övriga delar, revs antagligen då det nuvarande koret utbyggdes 1711.

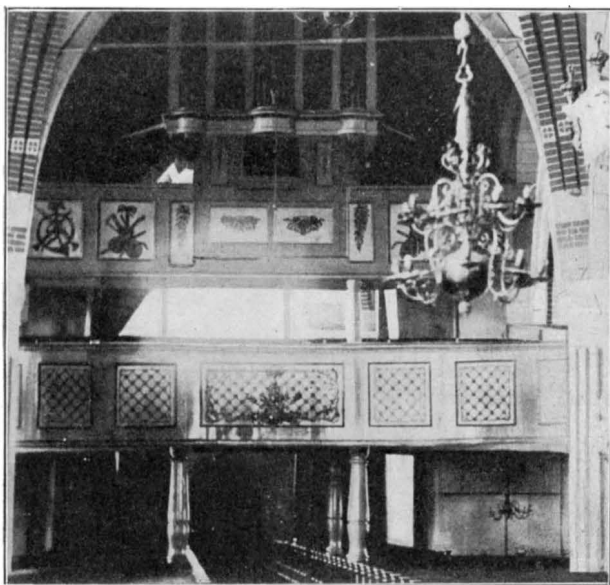
Bänkarna nere i kyrkan äro öppna, anskaffade 1892. På läktarna likaledes öppna bänkar av en äldre typ. Alla bänkarna äro målade med blå oljefärg, vartill medel skänktes 1909. Före restaureringen 1892 voro kyrkans bänkar slutna och målade i ljusbrun träfärg, förmodligen tillverkade under 1700-talet, väl i samband med utvidgningen. 1693 betalas för två »nya benkiar för officers hustrur».

Nummertavlor, två stycken i mittskeppet (fig. 24). Ramen rikt skulpterad med änglahuvud, blomsterguirlander och ornament. Gjorda i Stockholm 1752 av bildhuggaren Gerdman och förgyllaren Emporagrius (Räk.). (Jfr s. 20).

I kyrkan äro i väster tre läktare. I norr »gummläktaren», i söder »gubbläktaren» och mellan dem orgelläktaren. Denna

har balusterskrank, de båda andra nu tätt bröstvärn med blå fyllningar med förgyllda ornament. Orgelläktarens plats var före 1895 ovanför den nuvarande, en anordning, som härstammade från 1737. Dess bröstvärn, som pryddes av målningar och reliefer av musicerande änglar m. m., förstördes 1895. Ursprungligen, före 1737, voro »bibliska historier» målade på fyllningarna. I sydöstra hörnet är en läktare, lik de västra, kallad soldatskullen. Mitt emot denna, i nordöstra hörnet är den s. k Gapskullen. Bröst- GAPSKULLE.

Efter foto. från omkr. 1890.

Fig. 23. Leksand. Läktaranordningen i väster före 1895.
Die Westempore vor 1895.

ningen är lik de andras, men här och på soldatskullen äro kyrkoherdarnas namn målade, en anordning som härstammar från 1700-talet. (1784 betalas för »Dr. Normans dödsår på läktaren»). På gapskullarna stodo under 1600- och 1700-talen skolgossarne och sjöngo, där var även understundom orgelns plats. För Leksand finnes ingen upplysning därom.

1672 voro »Lechtare under 3 hwalft förbettrad och målad» samt »på södra sidan 2 lechtare nya». Samma år funnos 7 läktare, »4 manfoleks och 3 qwinfoleks» (inv.). HÜLPHERS omtalar att det fanns 9 läktare, större och mindre (1757), men kyrkans inventarium av detta år omtalar 5 inklusive orgelläktaren,

ORGEL.

DOPSTÄLL.

Fig. 24. Leksand. Nummertavla
av Olof Gerdman.
Tafel für die Gesangbuchnummern. 1752.

nämligen 3 i rad i väster, upptagande kyrkans bredd, gapskullen och soldatskullen på sina nuvarande platser.

Orgeln anskaffades 1895 från Zetterquist & Son i Örebro. 1680 skänktes en orgel till Leksands kyrka av A. Trotzig. Denna ombyggdes och reparerades 1720 av orgelbyggaren Cahman och såldes sedan 1895 till Djura kapell. Den omnämnes 1683 ss. »1 positif mest gif. af Trotzig» (inv.).

Dopställ av trä, fäst vid norra korväggen nära altaret (fig. 17), med förgyllda ornament och Kristi dop i hög relief. Därunder kartusch med »Låter barnen» etc. Marcus 10, 14. Tillverkat 1757 av samme mästare som skulpterat altaret, Olof Gerdman (jfr s. 20 o. 24).

Kyrkan hade 1628 en funt av trä. Efter räkenskaperna anskaffades en ny 1651: »Baptisterna funten fram ij kyrkian», troligen samma som 1672 kallas »Funt mz himmel, skiön», och 1683 »Funt af trä mz wackert Skranck i kring» (Inv.).

DOPFAT. I dopstället ett dopfat av mässing med driven dekorerings. I botten tyska riksvapnet, omgivet av oläslig minuskelrad. Kring kanten hjortar, som jagas av hundar. Ena kanten avskuren. Nürnbergerarbete från 1500-talet. Ett likadant fat finnes i Lummelunda kyrka (fig. 114 i SVERIGES KYRKOR, Gottland, Bd I.) B. 59 cm.

NATTVARDSKÄRL. Kalk av silver med sexfasad fot och slät cuppa, som tillökats omkring 5 cm. i övre kanten. Stämplars: Falu vapen, GB inom cirkel. H. 27 cm. Paten helt förgylld utan stämplars.

Kalk av förgyllt silver med Karl XIV Johans namnchiffer graverat på cuppan. Stämplars: T 3 (= 1825), G FOLCKER, Tre kronor, Stockholms vapen. Gåva av Karl XIV Johan 1825. H. 36 cm.

Paten av förgyllt silver. Stämplars som på kalken.

Kanna av silver (fig. 25 A). Delvis förgylld med palmornament å den påronformiga bukens nedre del; skaftet dekorerat

A.

B.

C.

Fig. 25. Leksand. A och C vinkannor av silver, B dopskål.
A, C Silberne Weinkanne aus dem Anfang 18. Jhdts. B Silbernes Taufbecken.

med ett mänskligt huvud. Stämplor: Falu vapen, Guldsmedssignaturen (= guldsmeden O. H. Siöberg i Falun), årsbokstaven *L*. H. 35 cm.

Liknande kanna av silver (fig. 25 C). Stämplor: Falu vapen, årsbokstav *O*, åldermansranka. H. 30 cm. Båda dessa kannor härstamma enligt sin ornamentik från 1700-talets förra hälft, troligen närmare dess mitt att döma av likheten med den nedan beskrivna 1769 daterade kannan. Då de sakna 3-kronorstämpeln, måste de vara äldre än 1759.

Liknande kanna av silver med lammet och fanan på locket. Stämplor: guldsmedssignaturen , Tre kronor, Falu vapen, årsbokstaven *L* (= 1769). H. 37 cm.

Kanna av silver. Bukens nedre parti refflat. Inskrift: Leksands kyrka tillhörig 1826. Stämplor: *G FOLCKER*, Tre kronor, otydligt vapen, antagl. Stockholms, U 3 (= 1826). H. 39 cm.

Sked av silver, kallad »rörom». Stämplor: *M* (= 1724). Stockholms vapen, (S. Erik i profil). Guldsmedssignaturen *BM* inom cirkel, åldermansranka. L. 24 cm.

Oblatask av silver. Delvis förgylld, vilar på fyra fötter. Stämplor: Falu vapen, Guldsmedssignaturen *L* (årsbokstav), åldermansranka. Samtidig med kannan fig. 25 A. H. 13,5 cm. L. 19 cm.

Dopskål av silver (fig. 25 B). Invändigt förgylld samt med 2 förgyllda handtag och tre fötter, likaledes förgyllda. Stämplor: Stockholms vapen (S. Erik i profil), guldsmedssignaturen *c h*.

L(?) möjl. T, åldermansranka. Inköpt av kyrkan 1775, men av äldre tillverkning (förra hälften av 1700-talet). Diam. 26,5 cm.

1533 meddelas av Kungl. Maj:t tillstånd för »bönderne i Lexand att the måge köpe silffuer tiil en kalk eller tuå.» 1576 funnos enligt inventarium följande silverföremål i kyrkan: »en kalck för-gyltt så när som foten medh huitt patenu. Item en hvitth kalck som pläghar brukas i socknebodh och medh sith patenu. Item en huitt kalck huilkens footh war aff messingh, men then öffre delen war sillff.¹ Ähr förbättradt en sölff kannu vr 97 lodh 1616.» 1672 kommer till detta: öfflatz ask trind mz lock och förgyld knapp. 1697 är i ett tryckt inv. formulär »oblatzask» överstruket, däremot fanns »En silfwerkanna stoor.»

TEXTILIER.

Antependium av urblekt röd sammet med silvergaloner och ANNO 1746 i silverband. Inköpt detta år. L. 275 cm. B. 90 cm. Hänger för altaret under ett nyare.

Antependium av röd sammet med guldgaloner, broderi och 1825. L. 353 cm. B. 102 cm. Anskaffat 1825 från Wilhelmina Almgren i Stockholm.

Antependium av röd sammet med broderad bård kring kanten och lammet med segerfanan och 1870 mitt på. Köpt från Wilhelmina Almgren i Stockholm 1872. L. 325 cm. B. 110 cm.

Antependium av rött kläde med broderier. Från Ersta 1892. Hänger för altaret.

2 nya mässhakar av röd sammet, guldgalonerade. L. 107 cm.

Mässhake av svart sammet, silvergalonerad. 1800-talets början. L. 101 cm.

Broderat krucifix från mässhake. På korsets ändar evangelisterna med symboler. Dessa och Kristus i guldbroderi, det övriga i silver. Omkr. 1700. H. 80 cm.

2 brudpällar av röd taft, kantade med knypplade guldspetsar. L. 355 cm. B. 140 cm.

Kalkkläde av urblekt röd sammet med tjocka silverbroderier. I mitten sol. 1600-talets slut. 45 × 38 cm.

4 håvar av röd sammet, guldgalonerade, numera ur bruk.

Av nu förkomna äldre textilier nämnas i räkenskaper och inv. bl. a. följande: »1576 en chorkåpa aff blå blomerat Flogeld.² Item en chorkåpa aff grönt blomeratt silkes säterny. Item en Messehaket aff rödbrun flogeld, medh serek och all tillbehör.

¹ Foten finnes i Djura kapell, se s. 53.

² Nu i Djura kapell, se s. 55. Flogeld = sammet.

Item en Messehakell aff rödh blomerat flogheld medh Serck och all tilbehör. Item en Messe hakel aff gyllenstycker medh allahanda fergo. Item en huÿtt Messehakel aff blå kÿiell. Item tuå Dalmatiker huit brokatta af silke. Item en Altarelista medh sitt antependium. Item en Altarelista aff rött och huitt. 1621: Altareklädhe af nytt lärft medh Karleks antependio. En pell aff rys-seläreffft.»

1628 funnos 2 st. Humeral. 1642 står under rubriken mässhakar i inv. »een aff dessa nÿÿ och giffuin aff Hustru Brita ÿ Ullewÿ hwÿt mz insänkta silfwertrådar och guldknytning omkring» samt »Örnegått ett nÿtt gifwit af Dño Olao Moræo». 1672 »Röcklin aff brunt plÿs nytt 1 st.» samt »Hoffwar nya 2 st. skiöna mz silfrklock».

Mässingskrona. 2 ljusarmsrader med 10 i vardera. Staven L JUSREDSKAP. krönt av kvinna. Globen melonformig. Nämnd första gången 1672 såsom inköpt 1634 (inv.). H. 100 cm.

Mässingskrona med 2 rader ljusarmar och 8 i varje. Staven krönt av en kvinna. På den släta globen: VNO TROILIUS ECCLESIE LIXANDENSIS PASTOR. ANNO 1663. H. 110 cm.

Mässingskrona. Staven krönt av Justitia med vågskålen, slät glob. 36 ljusarmar fördelade på 3 rader. 1672 köpes en ljuskrona och i inventariet detta år finnes den här beskrivna nämnd.

Mässingskrona. Staven krönt av kvinna, globens nedre del melonformig, övre slät. 8 ljusarmar i en rad. H. 83 cm. Barockform.

Mässingskrona. Överst dubbelörn, slät glob. 6 ljusarmar i en rad. H. 70 cm. Barockform.

2 ljuskronor av järn med vridna armar och 4 ljuspipor. Köpta 1772. I boden. Under och på läktarna 11 förgyllda, svarvade träkronor vardera med 6 armar.

1721 köptes: »Lius Cronan, som sitter wijd norra dörren til Rådman Körsner 114 Dr.»

4 ljusarmar, fästade på västläktarnas bröstvärn. Drivna och punsade med växtornament. L. 43—51 cm. Rester av en liknande i sakristian. 1688—74 inköpas »Liusarmar på predijkestolen», 1683 funnos: 3 st. armar av mässing.

Fig. 26. Leksand. Ljusplåt av mässing. Wandleuchter aus getriebem Messing. Um 1890.

Ljusplåt av driven mässing (fig. 26). Omkr. 1800. H. 35 cm.
 2 ljusstakar av driven mässing. 1600-talets senare del. H. 37 cm.

6 tennstakar på rund fot. Rakt skaft. Stämplrar: Sköld (2 ggr). Krönt S (2 ggr). U (= 1778). Köpta 1779. H. 26,5 cm.

3 tennstakar, fyrkantig fot med tandsnitt. Pipen urnformig. I botten SMH. 1800-talets början. H. 23 cm.

8 tennstakar med pärlränder kring den runda foten och manschetterna. Omkr. 1800. H. 18 cm.

5 tennstakar, rund fot med tandsnitt. 1800-talets början. H. 20 cm.

PORTRÄTT. I sakristian 7 porträtt i guldramar:

Karl XI, knästycke. Återgår på Ehrenstrahls helfigurporträtt i Uppsala Universitets samling. Anskaffad 1712 i stället för en 1681 inköpt, som förstördes i eldsvådan 1709. Hängde ursprungligen i koret, liksom följande. H. 99 cm. B. 79 cm.

Karl XII, knästycke. Av den s. k. Lundatypen, som anses tillkommen 1716—17,¹ men inköpt 1712 i stället för ett 1709 uppbrunnet.

Fredrik I. H. 118 cm. B. 87 cm.

Ulrika Eleonora, pendant till föregående.

Adolf Fredrik, knästycke. H. 118 cm. B. 87 cm.

Lovisa Ulrika, knästycke. H. 118 cm. B. 87 cm.

1753 anskaffas 4 kungliga porträtt. Sannolikt de fyra sistnämnda.

Gustaf III, bröstbild, en face. Kopia efter Roslins porträtt 1771 i Nationalmuseum.² H. 59 cm. B. 71 cm.

1777—78 skickades 6 »Kongl. portraiter» till Stockholm, där de renoverades. Samma år skaffas »6 portrait ramar».

Svartkritteckning av Karl XIV Johan, helfigur. Ritat av Alfar Per Andersson i Hjulbeck, Leksand, och skänkt till kyrkan 1847, försedd med lång inskrift till Karl Johans ära. H. 66 cm. B. 48 cm.

Gipsmedaljong av Johan Olof Wallin. Signerad av G. Eriksson. Avgjutning av minnesstensreliefen vid Stora Tuna kyrka.

EPITAFIER. Epitafium över kyrkoherde Elof Terserus, † 1617, och hans

¹ Av A. HARR i David von Krafft, (Ups. 1900) till 1716 och av densamme i ROMDAHL & ROOSVAL, Svensk Konsthistoria, (Sthlm 1913), till 1717. Sakristian olämplig förvaringsort för porträtten, som skadas av fukt, och f. ö. alla äro i behov av konservering.

² J. ROOSVAL, Svenskt Konstgalleri. Sthlm 1912.

familj (fig. 27). Rektangulär i muren infälld kalkstenstavla omgiven av grå stuckkram med broskornament. Flyttad till sin nuvarande plats 1711. I kartuschen överst: »ETW / ADD / MHD /». På den rektangulära inskriftstavlan:

»EPITAPHIÛM TERSERI-
ANÛM TOLF/RÄÄTA FÖT-
TER IFRÅN THENNA' HÄR'
LÛKSTEEN, HÛYLA SIGH
SALIGH ELAI TERSERI BE-
EN: HAN FÖDDEDES I ÜMA
UPFÖDDEDES I LEKSANDH.
STUDERADE LÛCKELIGH I
SVÄRIE OCH TÛSLANDH:
EEN TÛDH HAN VAR KONG
IOHANS SECRE TERARE,
SEEN MED STOORT PRÛS
ÛESTERÅS SCHOLA REGE-
RADHE HAN I SÛNS FA-
DERS RÛM KOM SÅ TILL
LEXANDH HÛT I NITTON
ÅHR FÖDDE FÖRSAMBLIN.
GEN MEDH NÛT / LÄRDH
GIFMILDH SÅ OCH FÖR-
SICHTIGH HAN VÄR FÖRSANN, TÛ HAN KONÛNGARS OCH LANDZENZ
STOORA GÛNST VÄNN: HANS HÛSTRO ANNA DANIELS FROM GUDELIGH
FÖR ANDRA DEÛELIGH MILD OCH I SÄNG LIÛFLIGH: HÛYLLAS THER
MEDH MANNEN OCH FYRA BARNEN SMÅÅ. SCOLA TILLLÛKA I ÄHRA
OCH FRÖGD ÛPSTÅÅ. PEDER. BRÛTA. GÖLIN, ANNA, MARGARETHA
LISBETHA. ADOLPHVS, IOHANNES THE HETTA. ITEM RELICTA, MAR-
GRETA SÄBROENSIS. MED SÖNERNE HANS, ELOFF, JACOB TERSERIS.
THE LEFVA ÄNNÛ AFF GÛDZ BEHAAG OC MISKÛND. GIFF OCH THEM
OCH THERAS O GUD EN SALIG STÛND. TERSERÛS MORITÛR PRENSAT
REGALIA ADOLPHÛS.» H. 230 cm. På triumfbågen i söder.

Epitafium av svart och vit marmor över Uno Troilius, † 1664,

Fig. 27. Epitafium över Elof Terserus, † 1617.
Epitaph des Pfarrers Elof Terserus († 1617).
Der Rahmen aus Stuck.

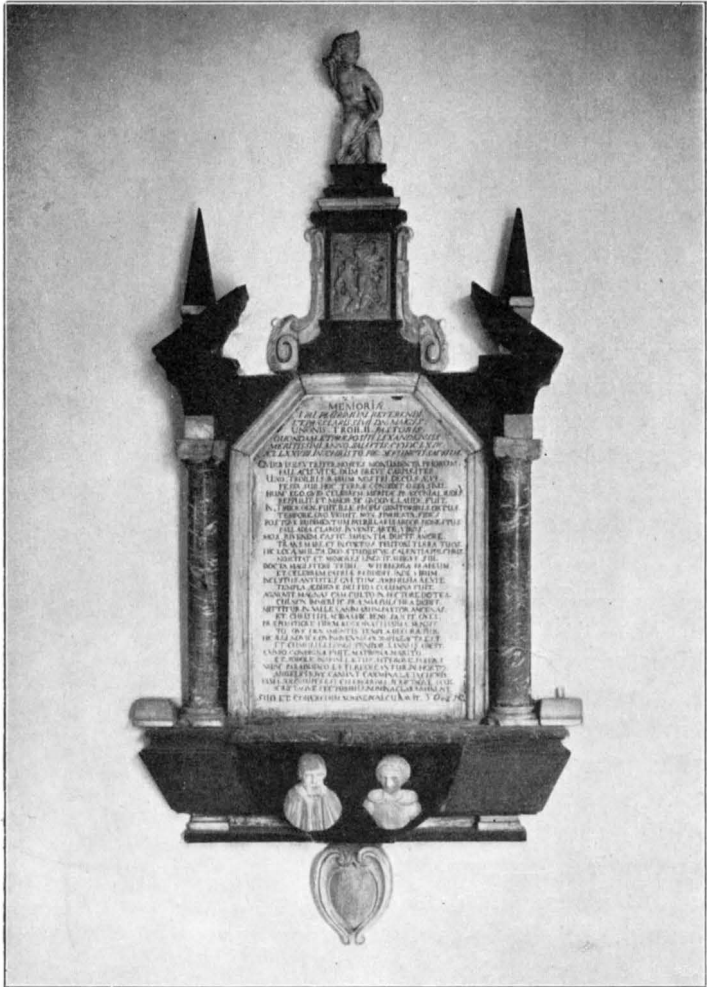

Fig. 28. Leksand. Epitafium öfver Uno Troilius, † 1664.
Epitaph aus schwarzem und weissem Marmor öfver dem Pfarrer
Uno Troilius († 1664) und seiner Frau.

kyrkoherde i Leksand, och hans hustru, Margaretha Säbroensis, Terserus' änka, allmänt kallad »Stormor i Dalom», † 1657, samt deras son, som efterträdde fadern. Hänger i koret, dit det flyttades 1714—15, då enligt räkenskaperna »Olof Andersson i Roma uppsatt Sahl. mäster Unos Epitafium i Choret» (fig. 28 o. 33).

Inskrift: MEMORIE / VIRI PLURIMUM REVERENDI. / ET. PRÆCLA-
RISSIMI. DN. MAIGIS: / UNONIS. TROILII. PASTORIS. / QUONDAM. ET
PRÆPOSITI. LEXANDENSIS. / MERITISSIME. ANNO. SALÛTIS. CIOICLXIV.

/ AEZ. LXXVIII. IN CHRISTO. PIE
 DEFUNCTI SACRUM. / QVISQVIS ES.
 UTILITER. NOSCES. MONUMENTA.
 PRIORUM. / FALLACIS. VITÆ. DŪM.
 BREVE CARPIS ITER / UNO. TROI-
 LIUS. RARUM. NOSTRI. DECUS ÆVI.
 / FESSA SUB. HOC. TERRÆ. CON-
 DIDIT. OSSA. SINU. / HUNC. EGO.
 QUID. CELEBREM. MERITÆ. PRÆ-
 CONIA. LAUDIS. / REPPULIT. ET.
 MAIOR. SIC. QVOQVE. LAUDE FUIT.
 / IN. TYDOEOEN. FUIT. ILLE. PRO-
 PIS GENITORIBUS. ORTUS. / TEM-
 PORE. QUO. VIGUIT. NON. SIMU-
 LATA. FIDES. / POSTQVE. RUDI-
 MENTUM. PATRII. LARIS. ARDOR.
 HONESTUS. / PALLADIA. CLAROS.
 INVENIT. ARTE. VIROS. / MOX.
 JUVENEM. CASTO. SAPIENTIA. DU-
 CIT. AMORE. / TRANS MARE. ET.
 IN. COETUS. TEUTONI. TERRA.
 TUOS. / HIC. LOCA. MULTA. DEO,
 STUDIISQVE. CALENTIA. PUL-
 CHRIS. / NOSCIAT. ET. MEMORES.
 LINGUIT. UBIQVE. SUI. / DOCTA.
 MAGISTERII. TRIBU. WITBERGA.
 BRABEUM. / ET. CELEBREM. PA-
 TRIÆ. REDDIDIT. INDE. VIRUM. /
 INCLYTUS. ANTISTES QVI. TUNC.
 ARRHUSIA. REXIT. / TEMPLA.
 ÆDISQVE. DEI. FIDA COLUMNA.
 FUIT. / AGNOVIT. MAGNAS. CAM. CULTU. IN. PECTORE. DOTES. / CUI. NON.
 IMMERITO. PRÆMIA. PULCHRA DEDIT. / MITTITUR. IN VALLES. ANIMA-
 RUM. PASTOR. AMENAS. / ET. CHRISTI. PLACIDAS. HIC. BENE. PASCIT:
 OVES. / PRÆPOSITIQVE. FIDEM. REGIO IVASTISSIMA. SENSIT / TO-
 QVE. ORNAMENTIS. TEMPLA. DECORA SUIS / HIC. ILLI. NOVIES. QVINQV-
 ENNIS. OLYMPIAS. ACTA. EST. / ET CUMULUS. LONGI. TEMPOR. S. ANNUS.
 ADEST. / EXIMIO. CONDIGNA. FUIT. MATRONA. MARITO. / ET. SOBOLE.
 INSIGNI. LÆTUS. UTERQVE. PARENS. / NUNC PARADISIACO. LÆTI
 RECREANTUR. IN. HORTO. / ANGELICISQVE. CANUNT. CARMINA. LÆTA.
 CHORIS. / FAMA. SOLO. SUPER. EST. CELIBERRIMA. SCRIPTAQVE.

Fig. 29. Leksand. Epitafium över
 Daniel Helsingus, † 1684.
 Epitaph aus geschnitztem und gemaltem
 Holz über dem Pfarrer Daniel
 Helsingus († 1684).

Fig. 30. Leksand. Epitafium över
L. Alstrin, † 1702.

Epitaph aus geschnitztem, gemaltem und vergoldetem
Holz über dem Pfarrer L. Alstrin († 1702).

följande latinska inskrift: HINC INTERVALLO / QVOLATUS ARÆ
SEPTENTRIONALE DISTAT / IMMORTALITATEM EXSPECTAT / QVID QVID
IN TERRIS MORTALE CIRCUMTULIT / MAG : LAURENTIUS ALSTRIN. /
VIR PIETATE. ERUDITIONE. / CANDORE. EXIMUS. / LECTOR. PRIMUM.
MATHESEOS IN GYMNAS. CAROLISTAD / DEINDE. IN. REGIA. CAROLI.

SAXIS. / SCRIPTAQVE · PEC-
TORIBUS. NOMINA. CLARA
MANENT. / SUO. ET. COHÆ-
REDUM. NOMINE. PONI.
CURAVIT. 300 ↪ P C.

Epitafium över Da-
niel Helsingus, kyrko-
herde i Leksand, † 1684
(fig. 29). Snidat i trä
och målat. I draperiets
kant hänger en uppsla-
gen bok, i vilken det står:
»Phil I Christus är mitt
lif och Döden är min
vinning.» På draperiet
följ. inskrift: DANIEL LAV-
RENTII HELSINGUS PER
ANAGRAMMA NULLA IGI-
TUR ARS SINE LINEA.

Därunder Daniel 12,
13, »Men til Daniel gack»
etc. och Rom. 7, 15—
17 »Tÿ jagh wet at i migh
thet är i mitt kiöt» etc.

Epitafium över La-
urentius Alstrin, † 1702,
kyrkoherde i Leksand.
Hängde förr på pelaren
mitt emot predikstolen,
varifrån det tyvärr 1892
flyttades till det nordli-
gaste sidoskeppets öst-
vägg. Skuret i trä, må-
lat och förgyllt (fig 30).
På den ovala skölden

XIMI. AULA / DIVINI.
VERBI. PRÆCO. PER.
ANNOS. V. / DEMUM.

HUIUS. ECCLESLÆ.
LEXAND. PASTOR / ET.
VICINARUM. PER DALEK.
PAROEC PRÆPOSIT. /
PER. ANNOS. XVII. NAT.
IN. WERMLANDIA. OBIIT.
AN. MDCCII. AETAT. LII.
/ CONDITUR. EODEM. TU-
MULO. SUAVISSIMA. CO-
NIUX / CHRISTINA ERICI
FILIA / QÆ. ANNOS. DE-
CEM. ANTE. ÆT. XXX.
PIE. DEFUNCTA. EST. /
MONUMENTUM ET. CONI-
UX. ALTERA. / HELENA.
FREDERICI FILIA /
ET. LIBERI. DECEM. SU-
PERSTITIES. / MÆSTI ET
LICENTES / VIRTUTIS
MONUMENTA TUÆ NOS-
TRO DOLORIS / HÆC
STEVIMUS CONIUX PRO
GENIESQVE TUA / FICTA
QUIDEM MANIBUS S—SI
NON FICTA REQUIRIS
/ EN LACRYMAS QÆ NOS
DICERE PLURA VETANT.

Hustrurnas namn kom-
pletteras av de av
Munktell¹ uppgivna. H.
305 cm.

Epitafium över
Lars Siljeström, kyrko-
herde i Leksand, † 1730, Daniel Helsingus' son. En oval svartmålad
inskriftstavla omgiven av en krans av lagerblad. Överst 2 änglar, som

Fig. 31. Leksand. Epitafium över
L. Siljeström, † 1730.

Epitaph aus geschnitztem, gemaltem und vergoldetem
Holz über dem Pfarrer L. Siljeström († 1730).

¹ MUNKTELL, Westerås stifts herdaminne. Ups. 1844, II s.220. Där återfinnas i huvud-
drag de biografiska notiser, som de prästerliga epitafiernas latinska inskrifter innehålla.

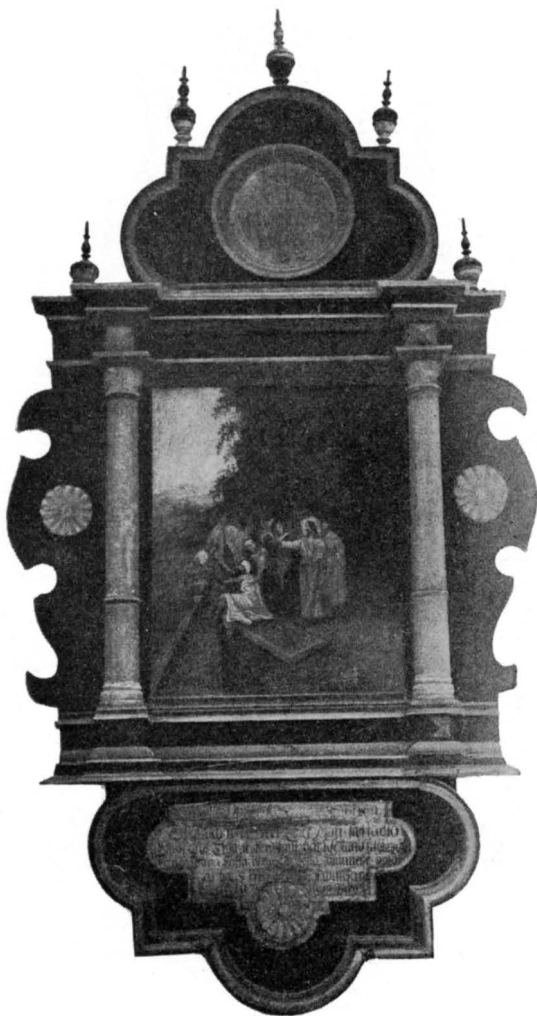

Fig. 32. Leksand. Epitafium över Ericus
Martini Ihrstadius, † 1670.
Epitaph aus gemaltem Holz über dem Comminister
E. M. Ihrstadius († 1670).

SIGNADE GÜDH MED SIU BARN 4 SÖNER 3 DÖTTRAR KYRKIOHERDE
I LEKSAND BLEF HAN WIID WISCOW ANNO 1702 FÖRSAMBLINGEN
FÖRESTOD HAN I 27 ÅHR SONEN OCH FADREN SKOLÅ HÜILA ÜTHI EN
GRAF AT AFBIDA EN FRÖGDEFUL ÜPSTÅNDELSE.

På kartuschen under står: »Hiob CXIII v 15. 16.»

Epitafium över Ericus Martini Ihrstadius, † 1670. Kommi-
nister i Leksand. En oljemålning på väv föreställande Lazarus

hålla en krona. Av trä,
målat och förgyllt (fig.
31). H. 300 cm. På
triumfbågen i norr. In-
skriften har följande ly-
delse: THENNA TAFLA /
UPPSATTE I LIFSTIIDEN /
LARS SILJESTRÖM / KYR-
KIOHERDE OCH PROBST
I LEKSAND FÖDD I STOCK-
HOLM ÅHR 1662 DEN
14 NOV. UPFÖDD HÄR I
LEKSAND STUDERADE I
UPSALA. BISKOP CARL-
SON WYGDE HONOM TIL
PRÄST 1690. KONUNG
CARL DEN XI SATTE
HONOM TIL KONGSÖHR
1692. KONUNG CARL
DEN XII GJORDE HONOM
TIL DRABANTE PRÄST.
A^o 1700 FÖLGDE HAN
I FÄLT 1701 ORD : WID
HOFWET. PÅ 3 ÅHR ZE-
LAND NARVEN, LIPLAND,
RIGA, CÜRLAND, LITTO-
WEN PÅHLEN PREUSSEN
OCH DANTZIG IGENOM-
WANDRADE ÅHR 1698
TOG HAN SIG TILL
HUSTRU EN ÄNKIA MA-
RIA PEDERSDOTTER DE-
RAS ÄCHTA STÅND WÄL-

uppväckande, flankerad av kolonner, som uppbära en gavel. Allt av målat trä; överst på gaveln kartusch med Joh. XI »Jag är uppståndelsen och lifvet» (fig. 32). Nederst följande inskrift: DEO TE. OPT MAXIMO SACRIUM WYS OCH WÄLL HERR ERICK MART. IRESTADIO / GUDZ ORDZ TROGNE PREDIKANT. HÄR I LEXAND UTHI 23 ÅHR / ÄHR DENNA TAFLA TIL EN CHRISTELIGH ÅMINNELSE UPSAT AF HANS EFTERLÅTNE ARFWINGAR / OBIT 1670 DIE 10 JÜLÝ. H. 300 cm. B. 160 cm.

Två kyrkvaktareroockar av mörkblått ylle med krage, moderna (jfr fig. 11).

Karbas av flätat läder. L. 85 cm.

I bårboden finnes en straffstock.

KYRKVAKTARENS OCH SPÖGUBBENS UTRUSTNING. STRAFFSTOCK.

Fig. 33. Leksand. Porträttreliefer av Uno Troilius och hans hustru, kallad »Stormor i Dalom». Detalj av Troilius epitafium. Teil des Epitaphs. Fig. 28.

Länstol av furu, målad i träfärg. Kallas i inventarierna »Bichtstol». 1500-talet(?) H. 120 cm.

MÖBLER I SAKRISTIAN.

Kista av furu med järnbeslag. Har fordom varit kassakista, då därur (enl. AROSENIUS) stals 5,000 daler kopp. m:t till Dalupprettet 1743. L. 167 cm. H. 64 cm. B. 85 cm.

Timglas i träställ. Ett glas. H. 15 cm.

Tre brudpallar med ryggstöd och ben av runda stavar. Ryggstödet vändbart, på den ena, på de andra avlyftat.

BRUDPALLAR.

I stapeln hänga tre klockor. Storklockan gjuten 1704 med följande inskrifter: uppsikring ANNO 1704 MIG GIOET I LEXAND GERHARDT MEYER FRAN STOCKHOLM. På södra sidan Karl XII till häst i relief (fig. 34), omgiven av CAROL. XII, och halvcirkelformigt

KLOCKOR.

Fig. 34. Leksand. Karl XII. Relief på storklockan.

Karl XII. Relief auf der grossen Glocke im J. 1704 gegossen.

däröver REX INVICTISSIMUS. I kartuscher därunder GUB. DALEK. NICO : GRIPEN = HIELM LIB : BARO. PRÆTOR. TERRITO JACOB PIGOT samt EPISCOP : AROS. CARL CARLSON DOCTOR. PAST. ET PRÆPOS. M : LAUR. SILIESTROM. På norra sidan: Kristus med världsklotet i relief omgiven av SALVATOR MUNDI SALVA NOS. Därunder MITT LIUD AR STARKT MIN MALM AR GODH. KOM HOER GUDS ORD OCH HAF GODT MODH. IAHAN PERSON LAENSMAN. MATS LARSON. OLOF PERSON. KYRKIOVÆRDAR. Kring nedre kanten LOFWER GUD I HANS ...SOM ALT THET ANDA HAFWER

LOFWER HERREN HALELUIA. H. 163 cm. Diam. 154 cm.

Lillklockan är gjuten samtidigt. Inskriften upprepar biskopens, pastors, kyrkovärdars etc. namn samt LAURENTZ STRAHLBORN STYCKGIUTARE. I norr är samma Kristusrelief som på storklockan. H. 121 cm. Diam. 119 cm.

Mellanklockan är gjuten 1844 av Mathias A:son Rönnblom i Jönköping, prydd med ornament och inskrifter.

SKRIFT-
KLOCKA. Slagklockan i takryttarens lanternin är gjuten 1744 av Isak Rockman i Falun.

Den flyttades till sin nuvarande plats 1753 från koret, där den enligt HÜLPHERS¹ haft sin plats »att dermed, efter gammalt bruk gifwa teckn til skriftemål.» Tidigare torde en klocka suttit på vinden över något av valven i kyrkans östligaste del att döma av äldre inventarier. 1576: »Handklockor 2 st. then ena Sitter vppå hualffuett.» Som det 1672 fanns en klocka »uti hwalfwet» och 1 1/2 skeppund »klockegods», är det möjligt att kyrkan haft den ena skriftklockan på valvet, den andra inne i kyrkan.

Den på valvet användes då att ge tecken till ringarna med. I skriftklockan ringdes vid skriftermål, då man sammankallade communionerna och då prästen höjde kalken i mässan. Dessutom ringdes då välsignelsen var läst, vilket kallades »klappa utsungit». Uppsala möte avskaffade båda dessa ringningar och för-

¹ Hülpherska samlingen. Västerås.

ordnade att valvklockorna skulle nedtagas. BÄLTER har dock iakttagit ringningen efter välsignelsen och berättar att klockan då satt »under taket i choret.»¹

1576 uppta inv. »klockor i tornet 3 st». Då tornet brann 1627, förstördes klockorna. I en i R. A. befintlig inlaga till k. m:t beskrives detta och man ber om hjälp: »Så hafwa wy förståt att Gudh hafwer gifwit E. K. M. seger öfer Sueriges rýkes fyender, så att Der ifrå ähre ock förde många herlige klockor, som tilförenne ähre brukade till de papisters afgudadyrkan och gudz namp^s högsta misbruk. Och efter deet wår nödh så stoor ähr, och wår lägenheet nü ij denna bedröfeliga tyden icke så tilsteld att wy kunna oss klockor förskaffa ähr wår ödmiuke och underdånige böön till E. K. M. att oss fatige men kunde en kloeka Denna församling till tjänligh blifwa efterlåtın», etc. Sedan stapeln byggts och tornet även blivıt återuppfört, hängde klockorna dels där, dels i tornet. 1628 funnos 3 klockor: »tu(?) i stapulen Dhe Andre Ähre tagne til dhet nyia tornet.»

Sägner och utdrag ur arkivet.

En inom socknen kvarlevande sägen berättar följande om kyrktornets tillkomst. Två jättar i Leksandsbergen slogo en gång vad om vem som först kunde bygga torn på Leksands kyrka eller slå ängarna i Kilen, en Leksandsby c:a 1,5 mil från kyrkbyn. Då jätten, som slog, mot kvällen skulle slipa sin lie och såg upp, fick han se kyrktornet högt och spetsigt sticka upp bland bergen. I vredesmod slungade han då ett klippblock mot kyrkan, men det gick för långt och ligger nu i Österviken nära Åkerölandet. — Inom socknen berättas även att »1350» stått målat i mittskeppets valv.

Kyrkans arkiv innehåller i visitationshandlingar 1694—96 en hel del ur bygdesynpunkt intressanta akter. I pärmen i en dopbok från 1667 äro följande notiser från socknen inskrivna: »1671 den 6 february brendes i lixand 8 Trulkiering^r. d. 13 Martij brendes En som hade mördt barn.» Dessutom uppgift om några halshuggningar 1675 samt berättelse om en gosse, som föddes i julottan 1665.

¹ S. BÄLTER, Historiska anmärkningar om kyrkoceremonierna, Wäxiö 1762.

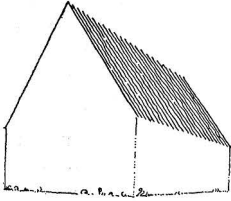

Fig. 35. Leksand. Karl XI:s namnchiffer. Från den äldre altarpnydnaden. Teil eines älteren Altaraufsatzes.

Sammanfattning av Leksands kyrkas konsthistoria.

I. Avlångfyrkantig gråstenskyrka. Väggarna ut- och invändigt vitrappade. Möjligen ursprunglig sakristia i norr. Sannolikt 1200-talets senare hälft. Inventarium: triumfkrucifixet.

II. Ett torn tillfogas i väster. Antagligen omkr. 1400.

Delin. K. Norberg 1914.
Fig. 36. Rekonstruktion
av den äldsta kyrkan.
Rekonstruktion der
ältesten Kirche.

III. De nuvarande långhusvalven slås på åttkantiga refflade pelare. Ungefär vid samma tid välves tornet, och ett vapenhus tillfogas i söder. Inventarier: Altarskåpet i Evertsberg, processionskrucifixet, korstolen, korkåpan i Djura kapell. Omkr. 1500.

IV. 1627 slår åskan ned i tornet och uppbränner torn och tak. Under följande år återuppbygges tornet till 139 alnars höjd. Inventarier: Epitafier. Klockstapeln bygges även nu. Nya klockor.

V. 1668—72 utvidgas kyrkan åt söder, varvid sannolikt två valvkvadrater tillbyggas och vapenhuset öppnas mot dessa. Sakristian utvidgas åt öster. Inventarier: Altartavla, ljusredskap, textilier.

VI. Kyrkan härjas av eldsvåda 1709. Därefter tillbygges koret, tornet rives till bottenvåningen, norra sidoskeppet tillbygges, pelare och bågar omformas, taket omgöres till brutet, avvalmas vid gavlarna och takryttaren reses. Sedan föregående period ha tillkommit: ljusredskap, epitafier, porträtt, klockor.

VII. 1734—57. Inredningen i barock fullständig. Sakristian utvidgas.

VIII. Kyrkan repareras 1855. Fönstren omgöras.

IX. 1891—95. Reparation av kyrkan. I det inre göras kalkmålningar i koret, pelare och valvstrålar målas i tegelfärg. De slutna bänkarna borttagas, och öppna, i träfärg målade göras i stället. Orgelläktaren rives, och den nuvarande västläktaren ombygges. Epitafierna flyttas från sina gamla platser.

X. 1907—09. Kyrkan vitlimmas ut- och invändigt. Centraluppvärmning inlägges. Sakristians golv cementeras. Alla bänkar och dörrar målas blå.

Zusammenfassung.

Die ursprüngliche Kirche, welche heute noch den Kern der Leksander Kirche bildet, wurde wahrscheinlich spätesten am Ende des 13. Jhdts als rechteckiger, verputzter Granitbau aufgeführt (Vgl. Fig. 7, Periode a, Fig. 36). Im Innern war die Kirche mit weissem Putz bekleidet; da Teile eines solchen Putzes noch auf den Giebeln oberhalb der Gewölbe sichtbar sind, müssen wir annehmen, dass steinerne Gewölbe ursprünglich fehlten, und dass die Kirche mit einer hölzernen Tonne bedeckt war.

In der Zeit um 1400 wird ein backsteinerner Turm aufgeführt (Fig. 7, Periode b), nach 1466 das noch bestehende Gewölbe- und Stützensystem der drei mittleren Schiffe (Backstein). Die Pfeiler waren ursprünglich achteckig, jede zweite Seite mit Kanelluren geziert. Gegen die Langmauer fussten die Gewölbe auf einfach abgescrägten Konsolen. Die jetzige Form der Stützen und Gurtbogen stammt aus einem radikalen Umbau von 1709—15. Die alten Formen zeigen deutlichen Zusammenhang mit einer Periode des Västeråser Domes, nämlich mit dem inneren, Chorumgang aus der Mitte des 15. Jhts.

Im 16. und im 17. Jhd. wurde das noch bestehende südlichste Schiff successive ausgebaut (Fig. 7, Periode a). Im Jahre 1709 wurde die durch einen Blitz verursachte Zerstörung des hohen Turmhelmes die Veranlassung eines grossen Umbaues (Fig. 7, Periode e). Ein nördliches Seitenschiff und ein neuer Ostchor wurden hinzugebaut, der Turm bis auf das unterste Stockwerk abgerissen. Als Abschluss des Ganzen wurde ein charakteristischer kuppelähnlicher Dachreiter aufgeführt. Aus einem mittelalterlichen Langhausbau war eine für das 18 Jhd typische Centralanlage geworden. Die Idée und ihre Ausführung hat zum Urheber den Pastor der Gemeinde, Lars Siljeström, den Feld- und Hofprediger Karls XII in den ersten Jahren des grossen Krieges gegen Dänemark, Polen und Russland. Es ist bemerkenswert, dass dieser energisch durchgeführte, kostspielige Umbau in den Jahren 1709—15 vor sich ging, während sich das Land andauernd in Kriegen befand und noch dazu zur Zeit nach der Niederlage bei Pultava. Es ist dies einer der vielen Beweise für die ungebrochene Kraft und Tatenfreudigkeit des Landes während der Kriege Karls des XII.

Die meisten Teile der Einrichtung erhöhen das Gepräge karolinischer Kunst (Fig. 17, 24, 30, 31, 34, 35).

Von der mittelalterlichen Einrichtung ist ein Triumphkreuz aus dem 14 Jhd. (Fig. 21) und die eine Wange eines Chorgestühles (Fig. 22) noch vorhanden. Ein Schnitzaltar (Fig. 18) ist der Kapelle Evertsberg, ein Pluviale Djura überwiesen (Fig. 52 u. 53).

Fig. 37. Leksand. Sockensigill.
Siegel der Gemeinde um 1627 oder früher.

Fig. 38. Djura. Kapellet från söder.
Die Kapelle von Süden.

DJURA KAPELL.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, LEKSANDS TINGSLAG.

VÄSTERÅS STIFT, LEKSANDS KONTRAKT,
KAPELL UNDER LEKSAND.

Tryckta källor: HÜLPHERS, s. 120. — AROSENIUS I, 2, s. 61.

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: VÄSTERÅS DOMK. A.: Handlingar från Leksand; Berättelse om nybyggnaden 1780; Räkenskaper 1801 m. m. Inventarier fr. o. m. 1753. — A. T. A: Inv. 1828. 2 arkitekturfotografier.

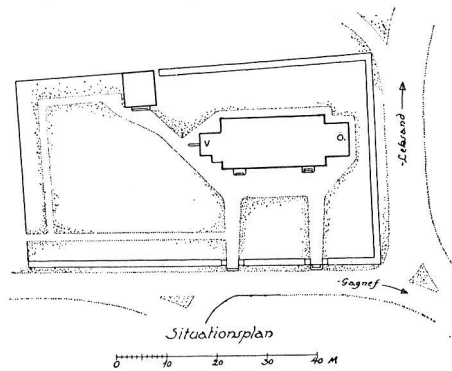
Kapellets arkivalier: För äldre tider äro räkenskaperna förda tillsammans med Leksands kyrkas och börja 1648. Huvudräkenskapsbok L nr 8 1742—1891 förvaras i kapellet jämte special 1796—1887. Vis. prot. och inv. fr. o. m. 1735 samt specialräkningar 1801—1863 i Leksands kyrkoarkiv. Övriga handlingar från 1800-talet i kapellet. Doppböcker och dödböcker finnas från 1668 förda tillsammans med Leksands.

Kyrkogård och bod.

Kyrkogården är terrasslikt uppmurad åt norr, öster och söder. Muren är lagd med gråsten utan bruk, inifrån kyrkogården omkr. 60 cm. hög, från vägen omkr. 110 cm. I väster är staket. Kyrkogården utvidgades åt väster 1892.

I söder äro 2 ingångar med enkla, 1879 smidda järngrindar ^{PORTAR.} mellan tegelmurade, vitrappade stolpar. På murens sydöstra hörn är anbragt en fattigbössä av järnplåt på en 2 m hög stenstolpe med följande inskrift: »HAVER DU MYCKET SÅ GIV RIKLIGA HAVER DU LITET SÅ GIV DOCK AV DET LILLA MED GOTT HJÄRTA.» 1749 voro: »kyrkogårds Balckarna av Trää med Bräder täckta, något Bofällige.» Då fanns ock »En Fattigstock med lås före.» 1780 lägges stenmur, vilken beskrives 1796 (inv.): »Kyrkogårdsbalckarna upbygda och upmurade af gråsten med 2^{ne} hwälfdda ingångar från söder av Tegel och 2^{ne} grönmålade portar i hwardera hwalfwet på gångjärn med haspar. Utom kyrkogården till söder en Fattigstock af Trä med järnbleckcylinder mitt uppå och lås före.» Möjligen kvarstod den vackra muranordningen ända till 1879.

Den knuttimrade och rödmålade boden ligger i kyrkogårdens ^{BOD.} nordvästra hörn. Den har tegeltak.

Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 39. Djura. Situationsplan.
Grundriss des Kirchhofs.

Det äldsta kapellet.

Byggnaden.

Det äldsta kapellet i Djura byggdes 1648. Efter inventarier och räkenskaper kan dess utseende på 1700-talet rekonstrueras. Det fick vika för det nuvarande 1780.

Kapellet hade ett rektangulärt långhus (27 × 16 alnar) med kor ^{PLAN.} i östra delen, utbyggd sakristia i norr och vapenhus i söder. Vid västra gaveln stod ett torn eller en stapel för klockorna.

Kapellet var timrat och utvändigt liksom även taket helt spån- ^{MATERIAL.}

klätt och rödfärgat. Vapenhus och torn voro även av trä, det sistnämnda brädslaget och spåntäckt. Spånslagningen på ytterväggarna tillhörde antagligen ej det ursprungliga tillståndet, vilket säkerligen visade oklädda, rödfärgade stockar. Det nuvarande kapellet är nämligen delvis byggt av timmer från det äldre, vilket, såsom man kan iakttaga å den av tornet dolda västgaveln, har gammal rödfärgning. På yttertaket var en flöjel i öster. Kapellet reparerades grundligt omkr. 1703.

LÅNGHUS. Långhusets innertak säges i inv. 1735 vara »half panel», stött av »twänne stolpar hwilka i stället för tvär stocken, som förr låg öfwer Capellet och nu är borttagen, til Takets uppehållande äro upsatte.» Väggarna sammanhöllos av järnankare. Om inre målning vet man blott, att korväggarna voro »med gamal målning anstrukna» (1735 inv.).

DÖRRAR OCH FÖNSTER. I söder ledde en dörr genom vapenhuset. Fönster funnos sju: 1 i öster, 3 i söder, 2 i väster och 1 i norr.

TORN. Tornet i väster var försett med »et kors med 4 förgyllda knappar och en sol.» Dess byggnadstid är obekant. Det fanns 1735.

Inredning och lösa inventarier i äldsta kapellet.

ALTARE. Altarbordet var det i det nuvarande kapellet använda.

ALTARSKÅP. Altarskåp (fig. 40). Såväl korpus som flyglarnas insidor äro indelade i nischer, vilkas omfattningar delvis dekorerats med plattskärningar. I dessa äro följande i trä skurna figurer insatta: Corpus övre raden fr. v.: Apostel, Kristus, Johannes evangelisten; nedre raden: Marcus, Lukas; vänstra dörren: Moses, Matteus; högra dörren: Paulus, Petrus.

I en restaurering, som församlingen 1907, utan vederbörligt tillstånd, lät målaren Erik Andersson i Rält-Lindor, Djura, utföra, omkastades figurerna så att deingo ovan nämnda placering och hela skåpet påmålades tjockt med skrikande färger, grönt, skärt, blått m. m. Skåpet är anskaffat för kapellet, då det byggdes 1648. Det hänger nu på väggen över kordörren i det nuvarande kapellet. H. 114 cm., B. 108 cm.

PREDIKSTOL. Predikstol omnämnes 1735 »målade och behollen», 1742 nämnes den sista gången »en gl. Predikestol af bräder målade.» Detta år köpte kapellet en predikstol från Hedemora kyrka för 300 dlr. och samma år betalas »Djåken Olof Andersson i Ullewi för resan till Hedemora at söndersåga Predikostohlen, samt för dess uppsättjande i Capellet, tillika med dess Broder Pär 36 dlr.» Predik-

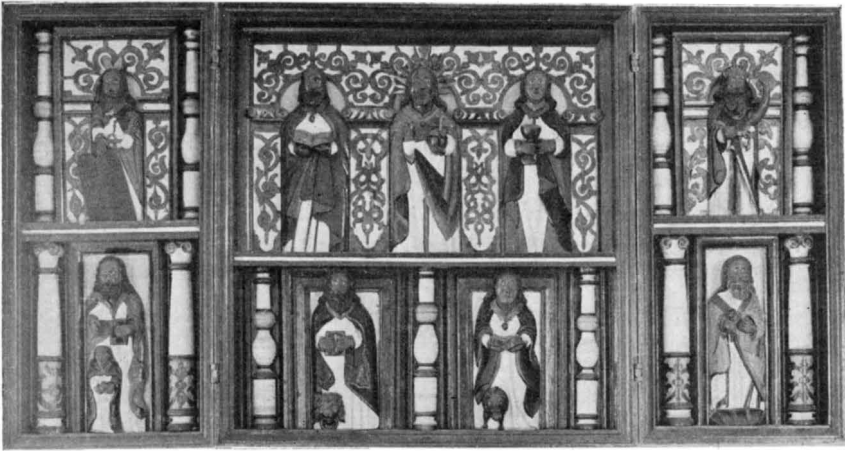

Fig. 40. Djura. Altarskåp.
Schnitzaltar. 17 Jhdt.

stolen beskrives i inv. 1749: »En Predikestol af Ek med huggna och målade bilder. Himlen ther öfwer är af sama beskaffenhet, men trappan af furu.» Den är nu försvunnen.

1735 och 1749 (inv.) fanns i kapellet »En ny lektare med trappa upp fram wid Choret, på hwilken står ett litet Positiv til Skjänkt af Moderkyrkan i Dr. E. Alstrins tid» (1731—34) samt »En lektare wid Westre gafflen målad.»

1735 voro bänkarna »behållna eljest nog långa utan dörrar och Ryggebräder.» 1749 funnos följande bänkar i koret: »på

Manfolehssidan 5 st. En för Presterne, En för kläckaren, En för kyrkowärdarne och 2^{ne} för allmogen. På Qwinfolksidan 4. st med dörrar, men utan Ryggstänger.» I långhuset funnos då på mansidan »Ellfwa nya Benekar med dörrar och Ryggstänger, samt 6 gamla utan dörrar med Stockar och Ryggstänger. På Qwinfolkssidan 18 st. utan Ryggstänger» (Inv.).

Fig. 41. Djura.
Dopfund.
Taufgestell um 1700.

Dopfund av trä (fig. 41) av kantig kalkform med enkel, fjällartad ornering. Spår av röd och grön färg fanns, innan den målades vit 1913. Den omtalas första gången 1735: »En liten Font af trä målader med lock öfwer», 1749 »brunmålader» samt 1796 »inom disken wid Altarbordet» (Inv.). Från omkr. 1700. H. 81 cm.

PORTRÄTT. Porträtt av Drottning Kristina. Halvprofil t. v., fyrkantig duk med målad oval ram. Utslitet ur ramen och förstört av fukt, damm och mögel, då det förvaras på bodens vind. H. 68 cm., B. 60 cm. Skänkt (enl. inv. 1801) av Riksdagsman Per Johansson.

1796 fanns »Konung Fredrics contrefej, skänkt af Probst Siljeström».

TAVLOR. Melancholia, oljemålning på väv från 1500-talet efter Albrekt Dürers bekanta kopparstick (utfört 1514). H. 189 cm., B. 118 cm. Kallas av kapellborna »tankegumman». Nu på norra väggen.

Nikodemus kommer till Kristus (fig. 42). Huvudfärger

Fig. 42. Djura. Kristus och Nikodemus.
Ölgemålde, um 1700.

rött, grönt, brunt, med inskr. = Joh. 3, 16. Oljemålning på väv. B. 139 cm., H. 101 cm. Nämnas först 1735 och hängde 1749 på södra väggen. Nu i sakristian.

Adams och Evas historia från skapelsen t. o. m. syndafallet; scenerna inställda i en gemensam omgivning, som föreställer paradiset, (fig. 43). Oljemålning på väv. Huvudfärger grönt, brunt, skärt. B. 138 cm., H. 103 cm. Hängde 1749 på östra väggen och fanns 1735. I det nya kapellet först i vapenhuset över dörren till kyrkan, nu i sakristian.

Fariseen och publikanen. I ett välvt rum står fariseen t. h. vid ett bord. T. v. inkommer publikanen, klädd i dräkt från 1600-talets mitt. I nedre hörnen stå nästan utplånade bibel-

språk och däröver Math. 14 (el. 16): 20 och Lucas 19: 12 (el. 16) v. Oljemålning på väv. H. 150 cm., B. 110 cm. Fanns 1735 och 1749 »på östra gafwen», 1796 i nya kapellet på södra långväggen. Nu i bårboden(!).

Nattvarden, lössliten ur ramen. Oljemålning på väv. Hängde 1735 »på östra gafflen», 1796 på norra långväggen. Nu i bårboden(!).

Golgata. Korsen stå i en sned rad in mot höger. I fonden krigsknektar och åskådare, omkr. 1700. Hängde 1735 på »öster gafflen» (inv.). Nu i sakristian, därförut i koret.

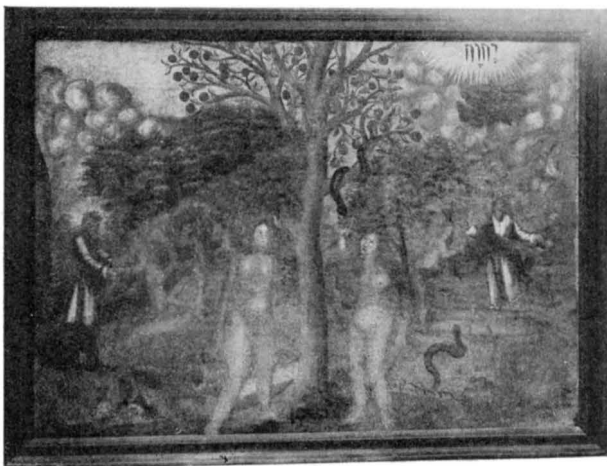

Fig. 43. Djura. Paradiset. Oljemålning.
Das Paradies. Ölgemälde, um 1700.

Det nya kapellet.

Byggnaden.

Kapellet, byggt 1780, består av rektangulärt långhus, smalare sakristia i öster och en invid västra gaveln ställd stapel (fig. 44). PLAN.

Materialet är liggande timmer, delvis från den äldre kapellbyggnaden, som stått på samma plats. Knutarna äro inklädda, långhuset och sakristia från början rappade. Långhusets yttertak, som är brutet och täckt med avsmalnande takspån, är nu svarttjärat, men var in på 1800-talet rödtjärat. Ett kors på östra änden uppbär en flöjel med siffrorna 1780. Sakristians tak är även spånklätt. Stapeln är uppförd av fyrkantiga stolpar, inklädd MATERIAL OCH
EXTERIÖR.

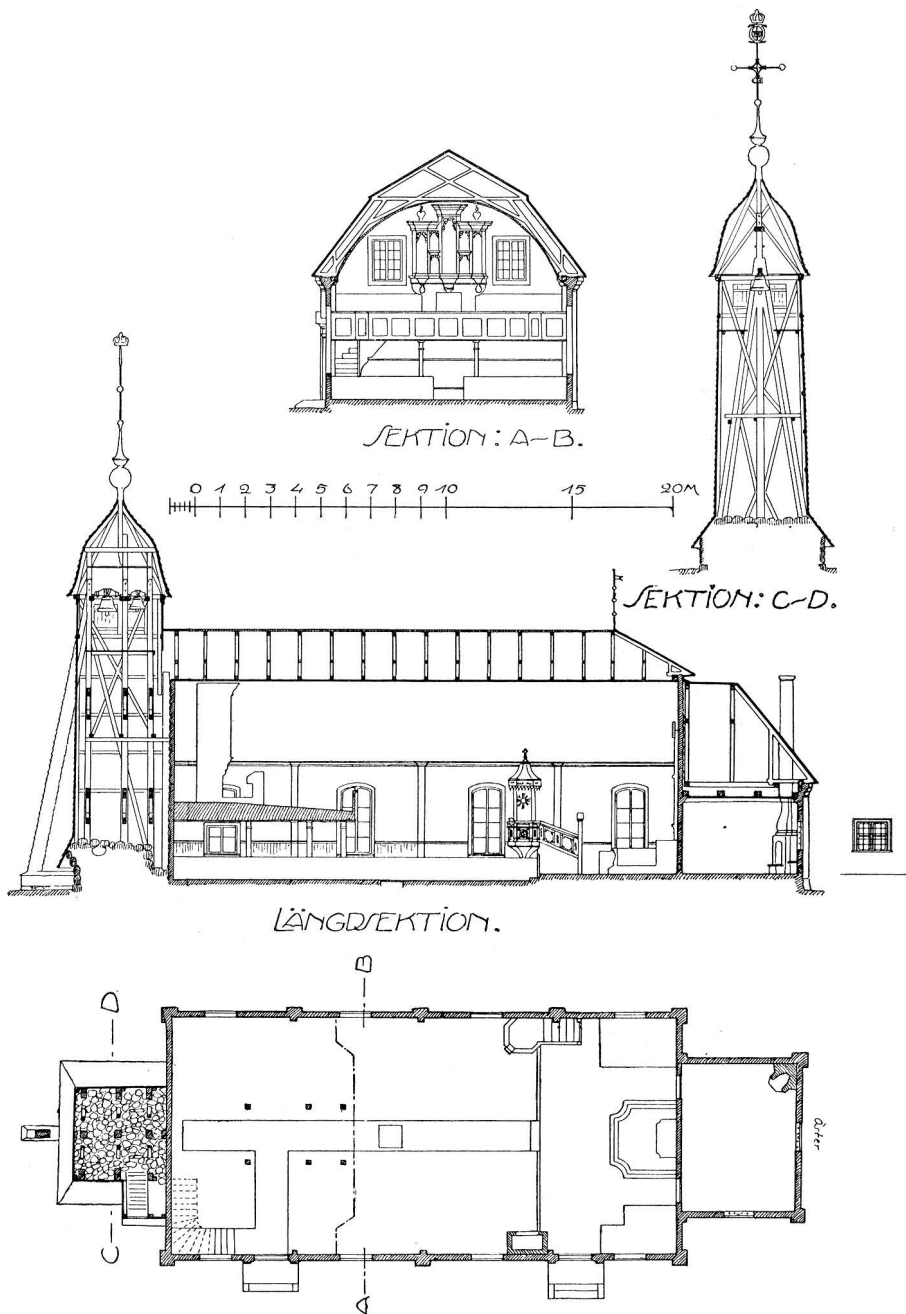

Fig. 44. Djura kapell. Uppmätning av B. Wijkmark 1913.

med bräder, spånslagen och vitmålad (ursprungligen rödtjärad). Den svängda, svarttjärade huven uppbär en korsformig spira med kunglig krona över Karl XV:s namnchiffer och därunder G H (= Gabriel Hvasser, domprost i Västerås, prost i Leksand 1849). I klockrummet äro åtta ljudöppningar, stängda av svarttjärade luckor.

Kapellet har två dörröppningar i söder, stängda med brunmålade furudörrar.

Fönstren, som till 1892 voro smärre, rektangulära med blyinfattade smårutor, upphöggs detta år, gjordes stickbågiga, försågos med träbågar och de nedersta rutparen gjordes matta, till beklaglig likhet med den banalaste bönhusarkitektur. Sakristians fönsteromfattningar äro bibehållna i det gamla tillståndet, men fönstren äro tyvärr även här utbytta mot vanliga glasrutor inom träbågar (se fig. 44, t. h. om längdsektionen!).

Långhuset är täckt av ett trätunnvalv, som ursprungligen varit »panelat», men 1838 eller 1855 blivit vitrappat. Vid samma tillfälle rappades även de förut brädslagna innerväggarna, och en låg panel av bräder gjordes. Denna och samtliga i långhuset synliga dörrar blåmålades 1913, då kapellet utan vederbörligt tillstånd restaurerades. Vid detta tillfälle förnyades vitlimningen i det inre och bibelspråk målades på korväggen. Golvet är av trä med undantag av mittgången, som är cementerad(!).

Korområdet markeras genom ett trappsteg högre läge och en låg, vitmålad balustrad.

Sakristian står i förbindelse med långhuset medelst två dörröppningar, en på vardera sidan om altaret. Väggarna äro helt brädslagna, taket är ett platt trätak.

Vapenhus byggdes samtidigt med det övriga kapellet och var rappat som detta. Det låg framför den sydvästra dörren och

Fig. 45. Djura. Kapellet från sydväst.
Die Kapelle von Südwesten.

DÖRRAR.

FÖNSTER.

LÅNGHUS.

KOR.

SAKRISTIA.

VAPENHUS.

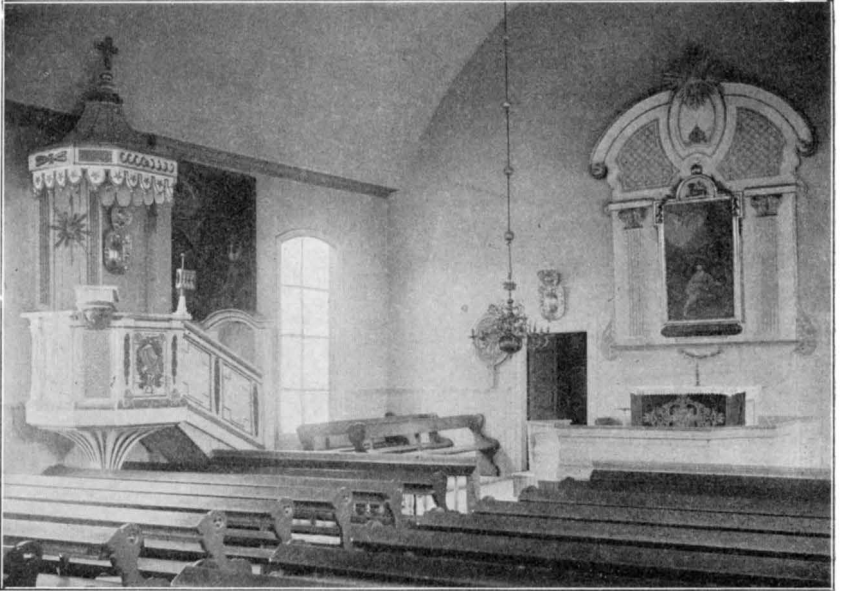

Fig. 46. Djura. Interiör mot öster.
Das innere der Kapelle gegen Osten.

revs 1892 utan vederbörligt tillstånd. Ännu talas i trakten om den trevnad de kyrkobesökande hade av vapenhuset, på vars utmed väggarna löpande bänkar man inväntade gudstjänstens början.

1796 beskrives vapenhuset och därefter: »Wid östra dörren på södra långsidan är en Förstuguqwisst på swarfwade stolpar med huf, spånslagen och rödfärgad.» Okänt när den avlägsnades.

UPPVÄRMNING. Kapellet uppvärms av en järnugn i långhuset och en öppen spis i sakristian, på vars håll är ingjutet: D MOB STRÖBA A: 1781 J. P. W. (betydelsen okänd).

Inredning och lösa inventarier.

ALTARE. Det vitmålade träaltaret är överflyttat från det äldre kapellet (var 1796 blåmarmorerat).

ALTARUPPSATS. På väggen bakom är fäst en altaruspsats. Refflade pilastrar med fronton över omsluta en oljemålning, Kristus i Getsemane, signerad »Anders Richman jun. Fahlun 14 December 1833», i förgylld gustaviansk ram.

Prosten Enebom i Leksand skänkte 1781 en altartavla, som han köpt i Stockholm efter anvisning av ärkebiskop von Troil.

Fig. 47. Djura. Interiör mot väster.
Das innere der Kapelle gegen Westen.

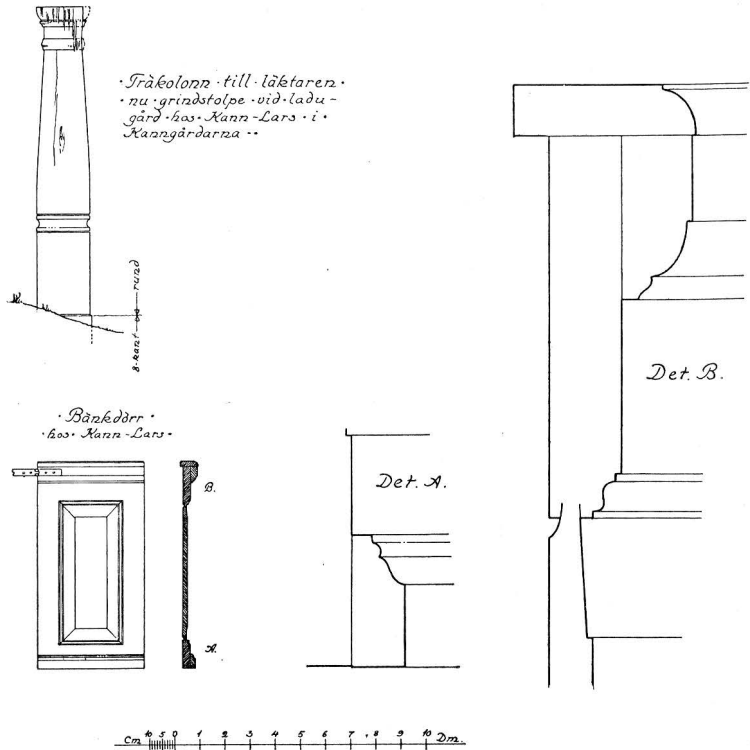
Denna beskrives 1796: »Altare Taflan målad på väfnad med oljefärg, föreställande frälsaren på korset, den inre ramen af Bildhuggarearbete med sohl öfwer och äckta stark förgyllning, skänkt af Doktor Gustaf Enebom år 1781, den yttre ramen af snickararbete med oäckta förgyllning öfwerdragen.» Ramen är tydligen den ännu bevarade, men målningen har utbytts mot den Richmanska. Dessutom är den vita färgen ej den ursprungliga.

Predikstolen är vitmålad med förgyllda ornament snidade i PREDIKSTOL. gustaviansk stil. Dörren återuppsattes för trappan 1913. Predikstolen är gjord efter Gagnefs kyrkas predikstol, vartill begärdes tillstånd av domkapitlet 1788. Den var 1796 »med blå och hvit marmorerad oljefärg» (inv.). Då fanns även »Ett timglas skänkt TIMGLAS. af Dokt. Erik Alstrin» (prost i Leksand 1731—1734), möjligen det samma, som nu finnes (H. 20 cm.). Dess stativ är dock av mycket enkel svarvad form.

Bänkarna, öppna, förut målade i träfärg och anskaffade 1892, BÄNKAR. målades 1913 med blå oljefärg. De äldre bänkarna voro slutna. De å fig. 48 återgivna dörrarna finnas bevarade i Kann Lars gård i Kanngårdarna samt i Hälgstens gård i kyrkbyn.

NUMMERTAVLOR. Nummertavlor, ovala i förgyllda gustavianska ramar med gröna lagerkvistar, antagligen samtida med predikstolen och av samma hand.

LÄKTARE. Läktaren för orgeln i väster, med enkel bröstning i vitt och guld är ursprunglig. 1803 uppsattes dessutom »I västra ändan

Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 48. Djura. Uppmätning av tidigare läktarstolpar och bänkar.
Holzkolonne einer Empore und Details des früheren Gestühls.

en liten lektare utom den stora.» Denna, som satt över den nuvarande (jfr Leksand, Åhl), revs 1892. Bröstningen och trappan, som då såldes, äro använda som höskulle i Hälgstens gård i kyrkbyn (fig. 49); av de svarvade kolonnerna finnas två i Kann Lars gård i Kanngårdarna (fig. 48).

ORGEL. Orgeln är gjord av orgelbyggare Cahman för Leksands kyrka 1720 och köpt av kapellet 1895 (jfr s. 26). Det s. 45 nämnda, av Alstrin skänkta positivet hade 1801 efterträtts av ett nytt om 5 $\frac{1}{2}$ stämmor.

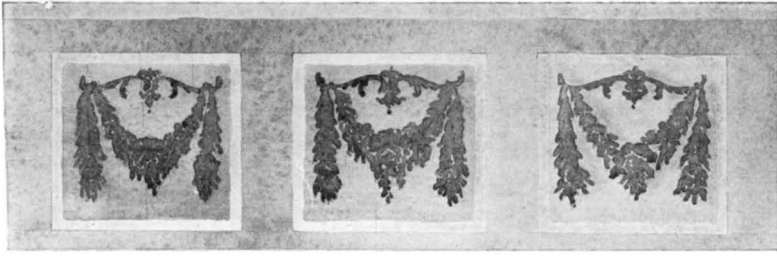

Fig. 49. Djura. Bröstning till en 1803 uppsatt läktare (riven 1892).
Akwarell av K. Norberg 1914.

Brüstung einer 1892 abgerissenen Westempore, aus d. J. 1803.

Det enkla bordliknande dopstället hör till den ursprungliga DOPSTÄLL-
inredningen och är av vitmålat trä.

Kalkfot (l. fot till ciborium) av förgylld koppar (fig. 51). Sex-
kantig fot med graverade växtornament och fåglar. Handknapp
med 6 små bucklor. På skaftet gotiska fönster, graverade i två
rader över varandra. H. 15 cm., Diam. 12 cm. Förgyllningen
mycket nött. En liknande fot finnes i Lummelunda kyrka, Gott-
land. (Jfr SVERIGES KYRKOR, Gottland, I, h. 1, sid. 116, fig. 115, 116).
Denna kalkfot finnes upptagen i Leksands kyrkas inv. från 1576
(se s. 28) då försedd med silvercuppa. I Djura omnämnes den
första gången 1735. Troligen 1400-talet.

NATTVARDS-
KÄRL.

Kalkar, två stycken, av förgyllt silver (fig. 50 A o. C), med patener.
Alldeles lika i formen och med samma stämplor: Falu vapen, sig-
naturen = Guldsmeden O. H. Siöberg, Falun, verksam under

A. B. C. D.
Fig. 50. Djura. Nattvardskärl av silver.
Silbernes Altargerät.

1700-talets andra tredjedel, årsbokstaven *Q*, åldermansranka. H. 21 cm. och 16 cm.

Oblatask av silver, oval, alldeles slät. Stämplrar: Guldsmedssignaturen A R (hopskrivet), Stockholms vapen, årsbokstaven I (= 1697). Åldermansranka.

Kanna av silver (fig. 50 B), päronformig. Stämplrar: O (= 1702). Stockholms vapen, åldermansranka, AI (guldsmedssignatur). H. 29 cm.

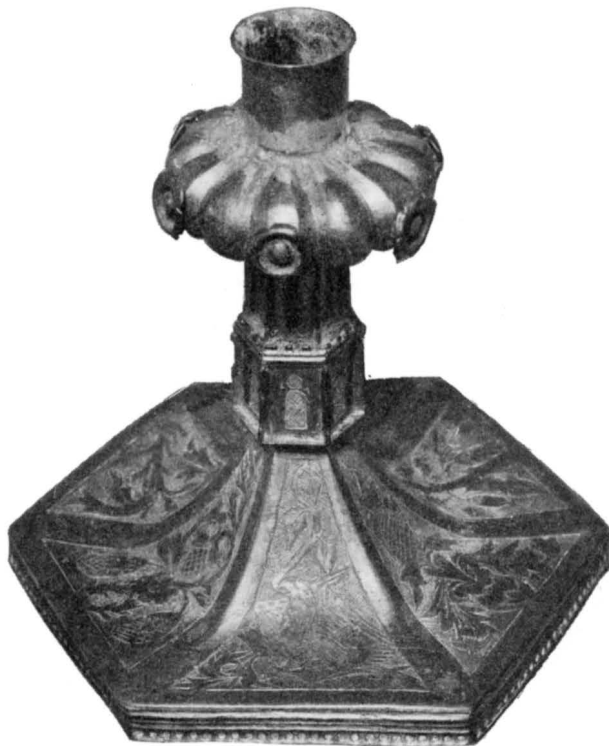

Fig. 51. Djura. Kalkfot av förgylld koppar.
Kelchfuss aus vergoldetem Kupfer. 15 Jhdt.

Kanna av silver (fig. 50 D), päronformig. På locket lammet med fanan. Stämplrar: Falu vapen, T LOELL el. M LOELL (guldsmedssignatur), årsbokstaven M 2 (= 1794), tre kronor. H. 37 cm

Kanna av nysilver. Försedd med inskrift: »Skänkt af Per Persson i Fors 1867.» H. 28 cm.

Kanna av tenn, cylindrisk, något avsmalnande uppåt. Stämplrar: Dalavapnet 2 gr. och A.

Kanna av tenn, cylindrisk. Kort pip. På locket medalj

Fig. 52. Djura. Antependium gjort av korkåpa.
Aus einem Pluviale hergestelltes Antependium. 15 Jhdt.

med inskrift: LÄNDER FRIDSAMT INTAGNE UPODLAD JORD. Stämp-
lar: kartusch med krönt G, tre kronor i sköld, CGW, F 5 =
1861. H. 21,5 cm.

Dopskål av tenn, med lock. Barockform. H. (med locket)
18 cm., Diam. 21 cm. Stämplar: *N A S 2* gr., Stockholms vapen,
(P 4 = 1848), tre kronor.

Antependium av skuren blå sammet med granatäpplemönster, TEXTILIER.
sammanfogat av en korkåpa från 1400-talets slut (fig. 52—53). Sam-
meten, vanligt italienskt stoff, är illa medfaren och vårdslöst hop-
tråklad, där den gått sönder. Foder saknas. På kanterna äro
15 cm. breda bårder med broderier. Apostlar i välvda nischer,
sydda med guld och silke i olika färger. På vänstra kanten upp-
ifrån: Petrus med bok och nycklar, Johannes med kalken. Neder-
sta figurerna äro så trasiga, att attributen ej kunna identifieras.
På högra kanten uppifrån: Paulus med svärdet, Andreas med kor-
set (fig. 53). Även här äro de båda nedre oigenkännliga. Rygg-
sköldens broderi föreställer Jesu födelse. Svenskt arbete.

1749 fanns antependiet i Djura kapell. Korkåpan, som det är
gjort av, fanns i Leksands kyrka 1576, (se s. 28). L. 200 cm.,
B. 112 cm.

Antependium av rött kläde med silkesbroderier. Beställt
från Ersta 1895.

Fig. 53. Djura. Detalj av fig. 52.
Detail des Antependiums Fig. 52.

Altarlist av röd, något blekt sammet med silvergaloner kring kanten och ANNO 1725, avpassad efter det nuvarande altaret. B. 30 cm.

Kalkkläde av rött siden, kantat och ornerat med silverspet-

Fig. 54. Djura. Ljuskrone av mäs^sing.
Messingener Kronleuchter. 1781 (?).

sar. I hörnen AN / NO / 17 / 94 /. 37 × 35 cm. Skänkt 1794 av komminister Senander. Ett nytt svart sammetskalkkläde.

Mässhake av svart sammet med silvergalloner. Modärn. L. 108 cm.

Håvar. En av svart sammet med silver, en av röd, urblekt sammet med guldgalloner.

Mässingskrone, stammen krönt av en naken figur. Åtta ljus- LJUSREDSKAP.
armar i en krans. På den melonformade globen: ANDERS · ANDERS · SON HAGEN 1678
MARGARETA · HANS DOTTER · STEFFENS.
H. 85 cm.

Mässingskrone, (fig. 54). Stammen krönt av en öppen krone. 8 pipor i en krans. Troligen från 1781, anskaffad för det nya kapellet. H. 80 cm.

Mässingskrone med 6 armar i en krans, vardera med 2 pipor. Glob och stam av mässingsplåt. Troligen från 1800-talet. H. 62 cm.

Ampel med plats för fyra ljus, av kopparplåt med ornering av förgylld mäs^sing. 1800-talets början.

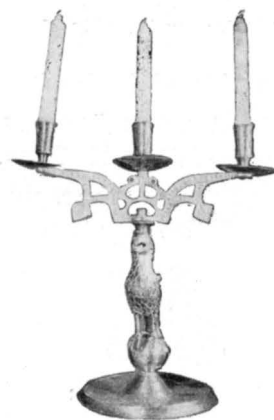

Fig. 55. Djura. Ljusstake.
Leuchter aus Messing.

Fig. 56. Djura. Detalj av
fig. 55.
Detail des Leuchters Fig. 55.

Ljusplåtar, ovala, av driven mässing.
3 st. Omkr. 1700. H. 75 cm.

Ljusarmar, enkla, av drivet järn på
läktarens bröstvärn.

Ljusstake, (fig. 55, 56). Skaftet utgöres
av en örn, vars utbredda vingar äro för-
lorade. Örnen står på ett klot, och ett ge-
nomgående hål från fotens botten går upp
mellan klorna och utmynnar i den från hu-
vudet uppstigande metalldelen med en grov
skruv. Härpå är fästad en trearmad ljus-
ställning av malm från 1600-talets senare
del, som ej passar till skruven. Fågeln har
således antagligen uppburit en kraftigare
ljusanordning. Men möjligen är den me-
deltida och synes ursprungligen kunna här-
röra från en s. k. bokörn. Den skulle då
med utbredda vingar ha utgjort ställ för en
bok. I så fall är skruven av senare ursprung.
Örnen och foten äro gjutna av gul metall
(mässing), ljusarmarna av mera rödaktig
(malm). Fågeln H. 28 cm. Hela H. 44 cm.

Ett par stakar av tenn på fyrkantig fot.
Refflat skaft. Stämplrar: kartusch med gosse
omgiven av I Å, krona, G. Typ från 1600-
talets slut. H. 19 cm.

Ett par mässingsstakar på rund, skål-
formig fot, på vilken ristats: PLS-RADA 1777.

Skänkta af P. LarSon i Gråda, Gagnef d. å. H. 12 cm.

Ett par mässingsstakar med skålformig fot med handtag.
Köpta 1784. H. 7 cm.

2 tennstakar, rund fot, refflat skaft, urnformig pip. Stämp-
lar

C	G
M	B

 2 gr., krona 2 gr. 272 (= 1794), tre kronor i sköld. H. 24 cm.

Mässingsstake på åttkantig fot. H. 14 cm.

Mässingsstake, rund fot. Gåva av Håsar Matts Ersson i
Djura på 1800-talet. H. 16 cm.

MINNESTAVLA
OCH
KONUNGATAL.

I sakristian: Ambrosius Hedengrans gravyr med anledning
av Karl XII:s återställande av religionsfriheten i Schlesien 1707.
Svart ram. H. 105 cm., B. 76 cm.

Kungl. Maj:ts tal till rikets ständer 27 nov. 1817, tryckt blad i guldrum. H. 62 cm., B. 46 cm. Karbas av snott läder. L. 75 cm. Förvaras i sakristian.

Stol, gustaviansk, vitmålad. S. k. Brudpall, en stol med vändbart ryggstöd, enklare exemplar av typen å fig. 79. En ursprungligen likadan använd som bänk i kyrkan, numera fördärvad, i det att ståndarna avsågats och ryggstycket lagts på bårbodens vind. H. 93 cm., L. 119 cm.

Väggskap

från omkr. 1700, målat grått 1913. Fjällartad ornering.

I stapeln hänga 2 klockor. Den större gjuten 1680 i Stockholm och försedd med reliefer av evangelisterna Johannes och Markus. Den mindre från 1648 (fig. 58), gjuten av Matheus Schneider från Nürnberg och skänkt av Peder Pederson, Hedeby, Anders Jonsson i Djura och Peter Eliäson. Allt enligt inskrifterna.

Sammanfattning av Djura kapells konsthistoria.

I. 1648 bygges äldsta kapellet. Möjligen uppföres då stapeln vid västgaveln. Av periodens inventarier finnas bevarade altarskåpet och lillklockan samt den ena ljuskronan.

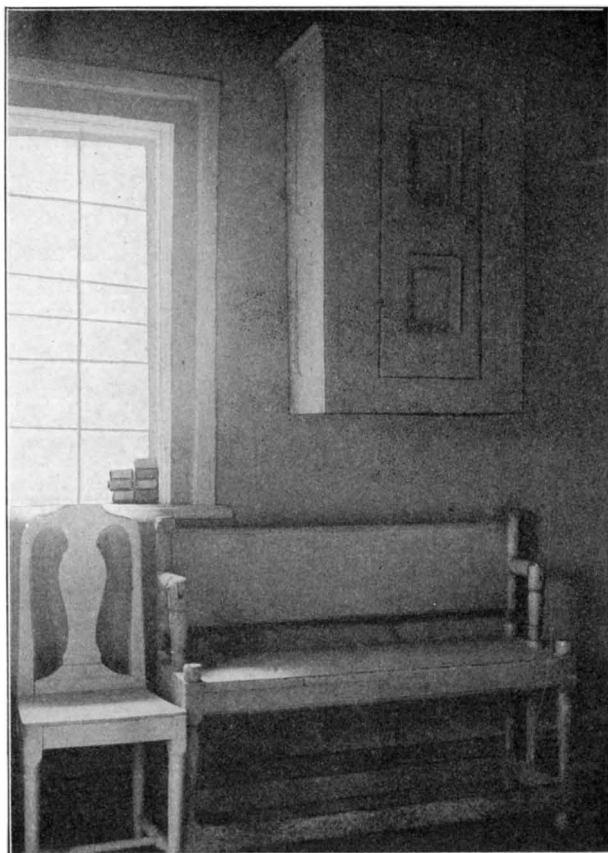

Fig. 57. Djura. Hörn av sakristian.
Ecke der Sakristei.

KARBAS.

MÖBLER I
SAKRISTIAN.

KLOCKOR.

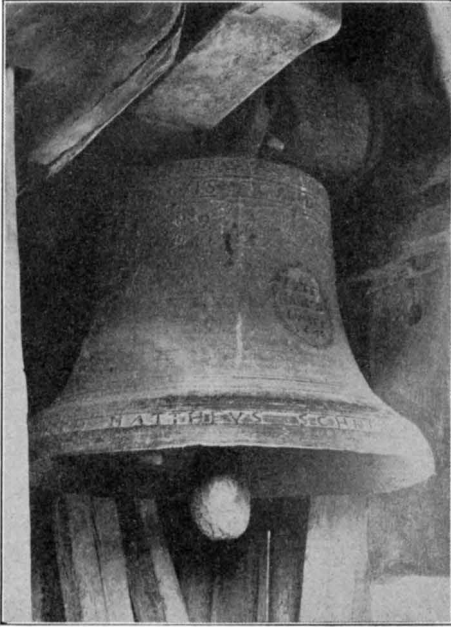

Fig. 58. Djura. Lillklockan.

Die kleine Glocke 1648 von Matheus Schneider aus Nürnberg gegossen.

av dessa tillfällen rives kvisten, väggar och valv rappas invändigt.

VI. Restaurering 1892 utan vederbörligt tillstånd. Vapenhuset rives. Fönstren upphuggas. Öppna bänkar insätts.

VII. Restaurering utan vederbörligt tillstånd 1913. Bänkar och dörrar blåmålas. Det inre vitlimmas.

Zusammenfassung.

Die älteste Kapelle des Ortes wurde 1648 aufgeführt. Der Grundriss war rechteckig, mit nördlicher Sakristei, südlicher Vorhalle und westlichem Glockenturm. Material nackte Fichtenstämme in Blockhaus-konstruktion, nach 1735 mit Schindeln bekleidet. Farbe des Äusseren rot. Aus der ursprünglichen Einrichtung ist der Schnitzaltar (Fig. 40) von Interesse als späte provinzielle Nachbildung mittelalterlicher Flügelaltäre.

Die jetzige 1780 aufgeführte Kapelle, ein verputzter Holzbau (Fig. 44—47) besitzt ausser den für die alte Kapelle angefertigten Gegenständen einige mittelalterliche Stücke, nämlich ein aus Teilen eines Pluviales aus dem 15. Jhd. zusammengenähtes Antependium (Fig. 52, 53), einen Kelch-oder Ciborienfuss aus demselben Jhd. und einen jetzt als Leuchterfuss benutzten messingenen Adler (Fig. 55, 56) (war vielleicht ursprünglich ein mittelalterlicher Pult-träger). Die kleine Glocke (Fig. 58) ist laut Inschrift von Matheus Schneider aus Nürnberg gegossen.

Fig. 59. Siljansnäs. Kyrkan från söder.
Die Kirche von Süden.

SILJANSNÄS KYRKA.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, LEKSANDS TINGSLAG.

VÄSTERÅS STIFT, LEKSANDS KONTRAKT.

Källor: ÖFRE DALARNA FÖRR OCH NU s. 127, Sthlm 1903. — Ö. I. Ä.: 1 blad ritningar (kopia av i kyrkans arkiv förvarade original) stadf. $\frac{4}{7}$ 1868. — LEKSANDS KYRKOARKIV: Handlingar rörande socknens avskiljande och kyrkans byggnad. — KYRKANS ARKIV förvaras vid kyrkan, däribland osignerade ritningar till kyrkan.

Siljansnäs blev egen församling genom k. brev av den $\frac{18}{5}$ 1866, då avsöndrad från Leksands socken. Kyrkan, den första på platsen, blev färdig 1875. Den omges av en kyrkogård, inhägnad med staket och häckar. Boden är av trä och ligger norr om kyrkogården.

Kyrkan består av treskeppigt långhus, en i öster utbyggd smälare sakristia och ett västtorn. PLAN.

Murarna äro av gråsten, ut- och invändigt vitrappade; yttertakets spånat och tjärat, tornet försett med plåtklädd spira. Innertak MATERIAL.

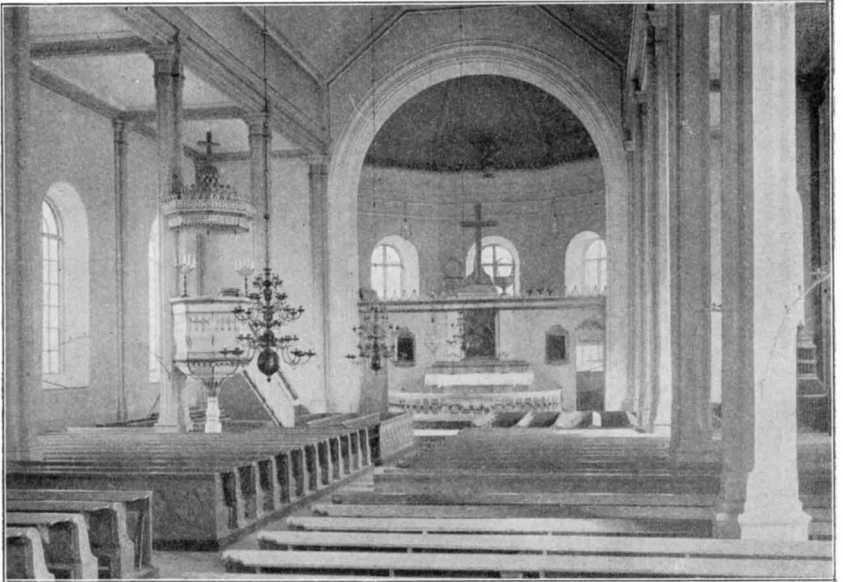

Fig. 60. Siljansnäs. Interiör mot öster.
Inneres gegen Osten.

och pelare äro av trä. Tornet har gråstensgolv, övriga golv äro av trä.

**DÖRRAR OCH
FÖNSTER.**

I norr och söder samt i väster genom tornet äro rundbågiga ingångar, med plåtklädda, svartmålade dörrar. Alla fönster äro rundbågiga med träramar.

Sakristian täckes av platt trätak och upptar endast halva den östra utbyggnadens höjd. Den övre delen är öppen mot långhuset bakom altaret.

UPPVÄRMNING.

Uppvärmningen sker med två järnkaminer i långhuset och en i sakristian.

Inredning och lösa inventarier.

ALTARE.

Altaret av trä och ursprungligt liksom den övriga fasta inredningen. Altaruppsatsen består av en oljemålning, Kristus i Örtagården, omgiven av enkelt arbetad omramning, målad i vitt och guld.

PREDIKSTOL.

Predikstolen, snickeriarbete, vitmålad med förgyllda ornament.

BÄNKAR.

Öppna, i träfärg målade bänkar.

NUMMERTAVLOR.

Två nummertavlor med ramar i vitt och guld.

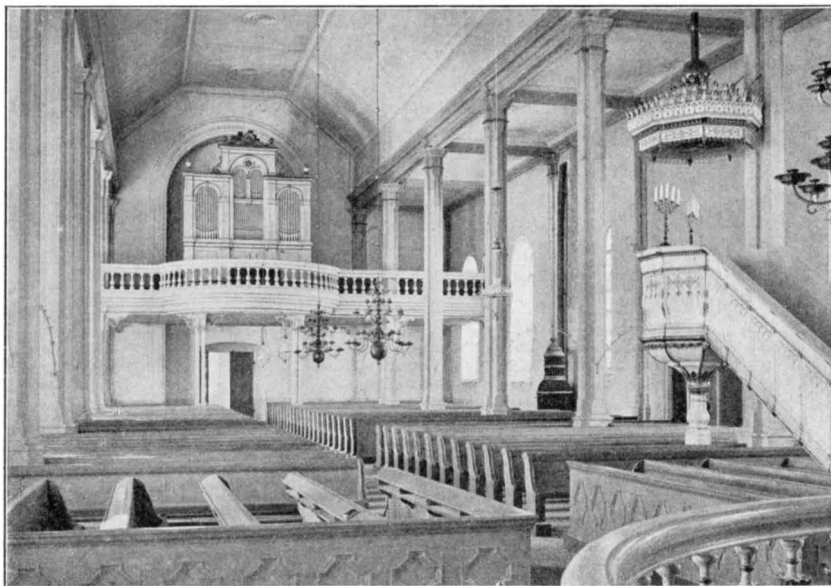

Fig. 61. Siljansnäs. Interiör mot väster.
Inneres gegen Westen.

Orgelläktare i öster med balusterskränk.

Alla nattvardskärl äro av nysilver. Anskaffade 1875.

NATTVARD-
KÄRL,
TEXTILIER.

Kyrkan har en svart och en röd mässhake av sammet och två håvar av svart sammet, på svarta skaft. Allt från omkr. 1875.

Tre mässingsljuskronor, vardera med 2 rader ljusarmar och 8 i varje. H. 127 cm. Anskaffade genom insamling 1899 och följande år. 2 altargestakar med 5 ljuspipor i en rad, nya. Både stakar och kronor imitationer av 1600-talstyper. Mellan pelarna spänna bågformiga järnrör med vardera 10 pipor för ljus.

LJUSREDSKAP.

I tornet 2 klockor, gjutna 1874 av N. P. Lindeberg i Sundsvall. KLOCKOR.

Zusammenfassung.

Als das Kirchspiel Siljansnäs von Leksand 1868 abge sondert wurde, wurde im J. 1875 eine neue steinerne Kirche gebaut. Ohne künstlerisches Interesse.

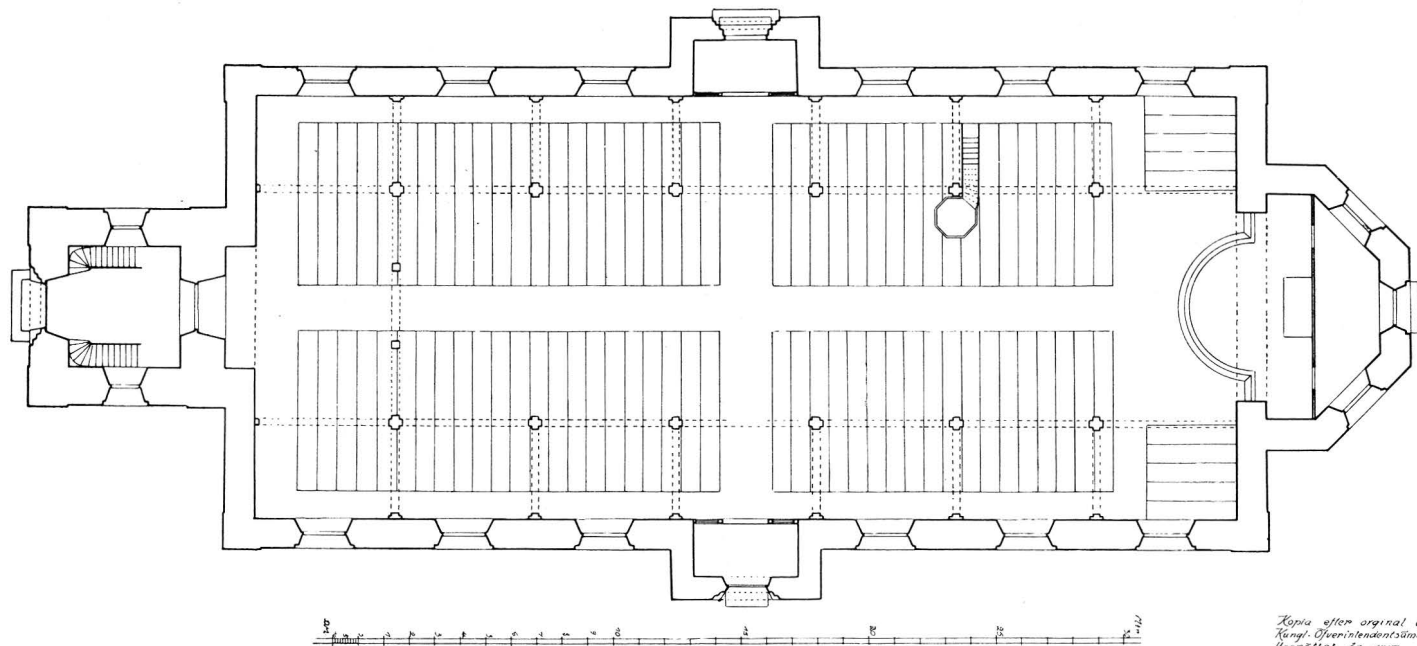

Fig. 62. Siljansnäs. Plan.
Grundriss der Kirche.

Foto. A. Boëthius 1906.

Fig. 63. Åhl. Kyrkan från söder.
Die Kirche von Süden.

ÅHLS KYRKA.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, LEKSANDS TINGSLAG.

VÄSTERÅS STIFT, LEKSANDS KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPHERS, s. 107. — AROSENIUS I, 3, s. 32. — DIPL. SUEC. III, nr 2496 och 2497; »fröger i all», 1325. Samma handling i KRÖNINGSVÄRD I, nr 13.

Handskrivna källor och avbildningar: VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier fr. o. m. 1576. — A. T. A.: Inv. 1828. Teckning av altarskåpet gjord av K Arosenius. Foto av d:o. — Ö. I. Ä.: Ritningar till restaurering av kyrkan uppgjorda av Carl Björn. 2 blad. Laverad ritning till altarring av kyrkoherde D. E. Boëthius (osignerad) 1891. D:o till predikstolen 1784. 3 fotografier.

Kyrkans arkivalier: Kyrkans äldre arkivalier förvaras i LANDSARKIVET i UPPSALA. De för kyrkans historia viktiga delarna äro K. I. sockenstämmoprotokoll 1729—1822. L. I. Räkenskaper 1651—1842. N. I. Visitationsprotokoll och inventarier 1628—1878. I. Kungabrev m. m. innehåller även två planer med ombyggnadsförslag fr. 1761. Dopböcker finnas fr. o. m. 1648, dödböcker fr. o. m. 1776.

Kyrkogård, bod och stapel.

Kyrkogården bildar en rektangel, i söder begränsad av grå-INHÄGNAD.
stensmur utan bruk, sannolikt lagd 1824 i samband med kyrkogårdens utvidgning åt väster och genombruten av två portar med

5—143792. Sveriges kyrkor, Dalarna I.

tegelmurade, vitrappade stolpar och smidda järngrindar. Den västra bär årtalet 1824 och I E S. I öster och väster begränsas kyrkogården av likadana murar, av samma ålder, till strax norr om kyrkan. Där synas c:a 10 m. från kyrkan spår efter en förut befintlig, 1888 riven nordmur. Detta år utvidgades kyrkogården åt norr och den nya delen inhägnades med granhäck.

ÄLDRE
INHÄGNAD. Kyrkogårdsinhägningen var 1628 av trä; 1672 står i räkenskapsboken: »Alldenstund ther war en mechta lijten kyrkieport, så att man inthet kunde ther igenom bära nogon lijkbåår på axlarna, tÿ uprättades detta åhr den nya kyrchiporten, mitt emot wapenuuset ther till anlagt af kyrkiones medel». 1757 (inv.) voro »Borggårdsbaleckarna (= kyrkogårdsinhägningen) af trä med bräder betäckta». 3 portar funnos, ett »portskjul af gråsten beteckt med spån» och »tweenne smärre betäckte af kyrekobaleckarne.»

Träbalkarna voro rödfärgade och tjärade. Då kyrkan ombyggdes på 1760-talet, raserades de, och därefter lades stenmurar.

BODAR Kyrkans bodar äro tre. En vedbod (fig. 64) uppförd 1794 av vitputsad sten invid nordvästra kyrkhörnet med tälttak, täckt med asfaltpapp i rutor. Ingångens smyg är hålkälad, dörren rutad och svarttjrad. På nyckeln står 1741. Bårboden, nordöst om kyrkan, byggd 1864, är av trä och rappad. Materialboden, kombinerad med spruthus och stallrum, är en enkel byggnad från 1888.

STAPEL. Stapel har ej funnits förrän 1748. Den var »af grofft wärke upbygd och spånslagen» samt försedd med ljusmålade luckor för ljudöppningarna. Den revs då det nuvarande tornet byggdes på 1760-talet.

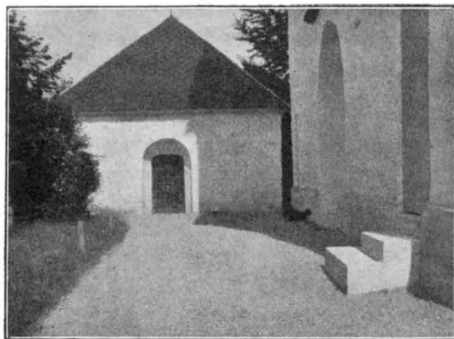

Foto. A. Boëthius 1911.

Fig. 64. Ähl. Boden.
Die Kirchenbude.

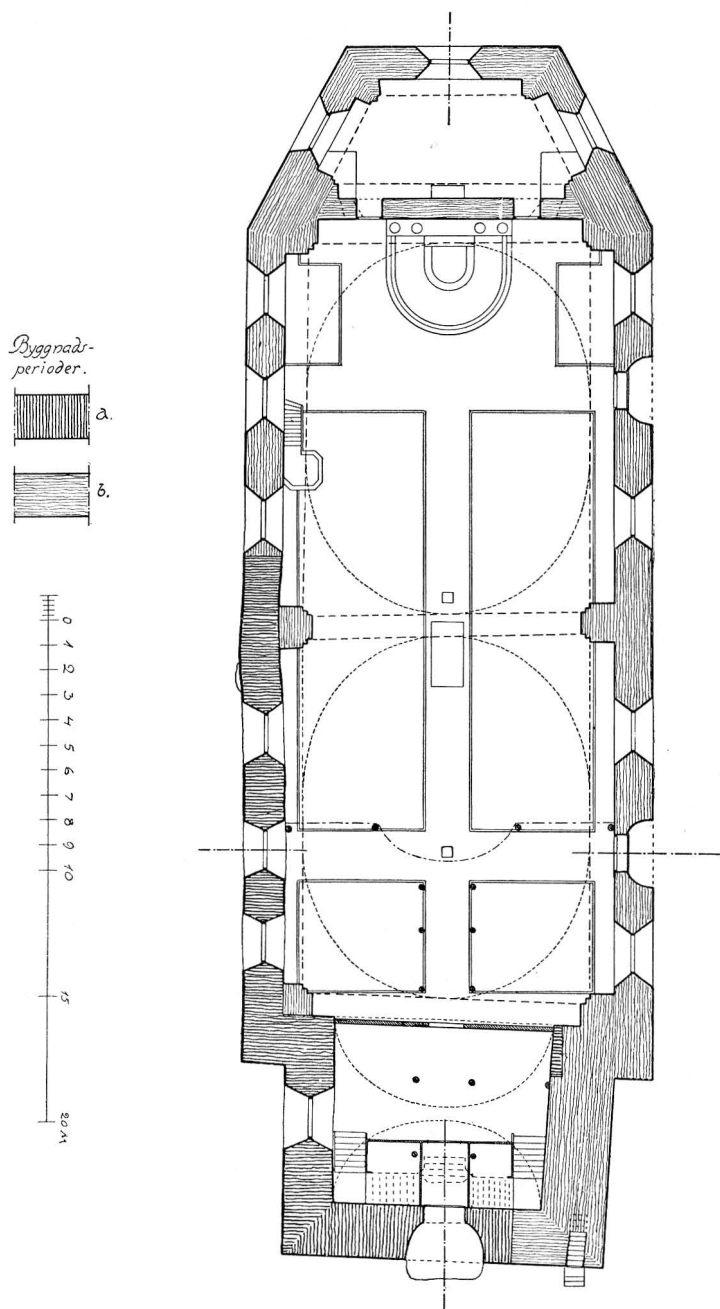

Fig. 65. Åhl. Plan. Uppmätt av B. Wijkmark 1913.
Grundriss.

Kyrkobyggnaden.

Kyrkan har fått sin nuvarande form genom en ombyggnad 1761—67. Byggmästaren, J. Schulsberg från Västerås, har även byggt Gustafs kyrka i Dalarna, som har stora likheter med Åhls.

PLAN. Planen (fig. 65) utvisar ett långhus, vars östra, tresidigt avslutade del inretts till sakristia, och ett västtorn.

MATERIAL. Materialet är gråsten med tegel i omfattningar och valv, utvändigt vit spritputs. Runt kyrkan går en pålagd sockel av cement(!), från 1909 års restaurering. Till 1860 var en 1 m.—1,50 m. hög röd sockel målad på putsen och markerad upptill med en ännu synlig ristning. Vägarna hade då gul avfärgning. Alla vattentak äro sedan 1899 belagda med skiffer, dessförinnan med asfaltpapp (pålagd 1894), ursprungligen med rödtjärad, mot 1800-talets slut svarttjärad takspån. Golvet har alltid varit av trä. I sakristian gjordes cementgolv 1909(!).

DÖRRAR OCH FÖNSTER.

I väster genom tornet är en, i söder två ingångar med hålkälade smygar, stängda

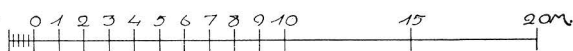
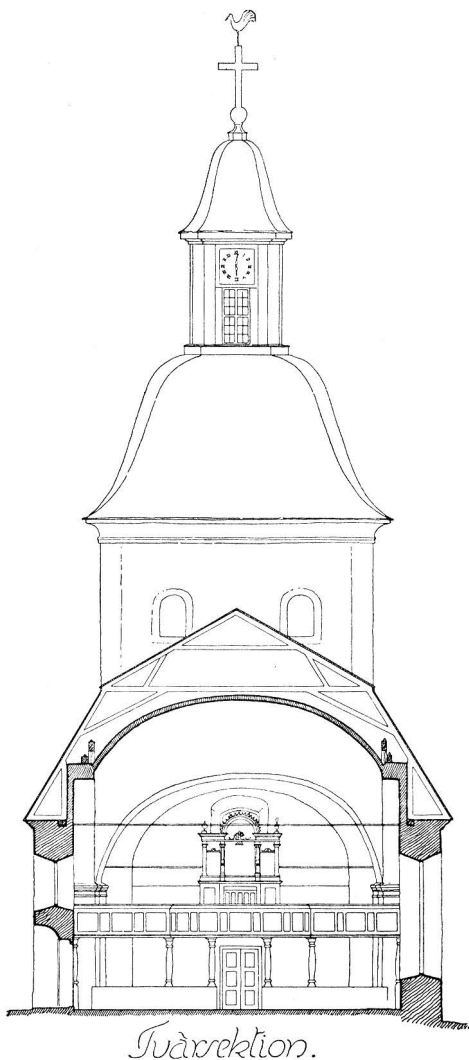
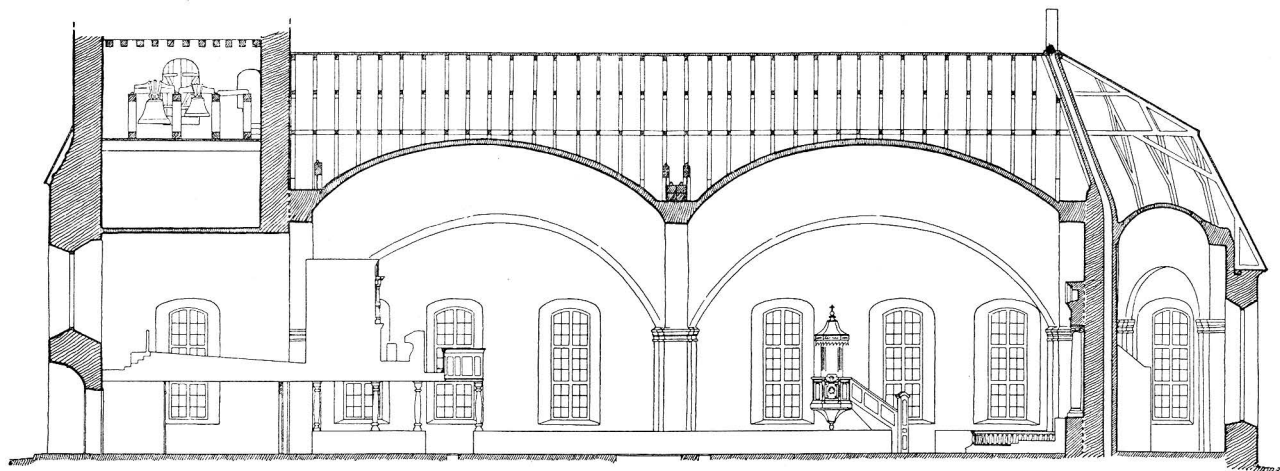

Fig. 66. Åhl. Tvärsnitt genom långhuset mot väster. Uppmätning av B. Wijkmark 1913. Querschnitt des Langhauses gegen Westen.

Längdsektion.

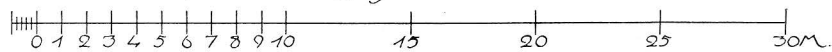

Fig. 67. Åhl. Längdsektion mot norr. Uppmätning av B. Wijkmark 1913.
Längsschnitt gegen Norden.

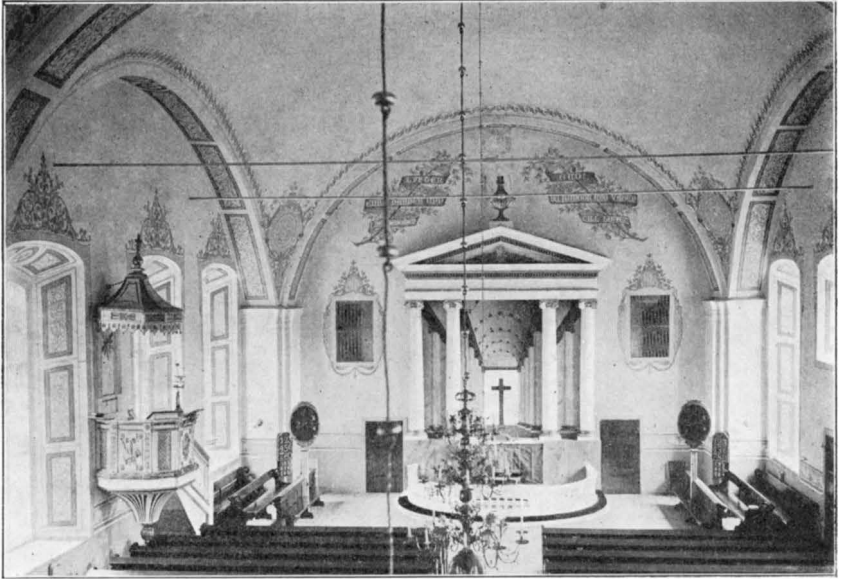

Fig. 68. Åhl. Interiör mot öster.
Innernes gegen Osten.

av rutade trädörrar, som vid restaureringen 1909 fått klar rödbrun färg, men förut voro svartbruna. Alla ursprungliga.

Fönsteröppningarna äro stickbågiga och ursprungliga, träbågarna och de nuvarande glasen insatta 1881. Dessförinnan blyinfattade rutor. Alla solbänkar voro till 1884 spånklädda, men täcktes då med galvaniserad plåt.

Långhuset täckes av två kupolvalv av tegel på rundbågiga sköldbågar och murpelare. Murarna sammanhållas genom ankarjärn från 1836 och 1879—81, då även s. k. spännbockar anbragtes på vinden över gördelbågarna. Valvens ovanliga vidd och vackert svävande form har med rätta beundrats. Så t. ex. prisas kyrkan som den vackraste i Dalarna av bröderna GAHN 1765.¹ Den djärva valvslagningen har givit anledning till en i orten berättad sägen, enligt vilken byggmästaren rymde, då han byggt färdig kyrkan, av rädsla att valven ej skulle hålla.

KALKMÅLNING
FRÅN 1909.

Långhusets valv och väggar äro dekorerade med målningar, schablonerade mönster i klart blått, gult och grönt, utförda av målarmästar David Björn i Borlänge 1909. På altarväggen äro

¹ Tvenne Dalaresor 1765 och 1799, (Falun 1909) s. 7.

Fig 69. Åhl. Interiör mot väster.
Inneres gegen Westen.

språkband med bibelspråk. Ritningarna stadfästes genom kungl. brev av den 17/7 1908, dock äro målningarna på det i Ö. I. Ä. förvarade förslaget enbart gulbruna.

Då kyrkan 1909 restaurerades, observerades på norra väggen över predikstolen en målad basunblåsande ängel. Denna överkalkades emellertid omedelbart (utan vederbörligt tillstånd).

ÄLDRE
KALKMÅLNING.

Tornets nedervåning täckes av ett tunnvalv och var förr öppen mot kyrkan. Då kyrkan restaurerades 1909, avstängdes utan begriplig anledning dess nedre del, som ligger under orgelläktaren, från kyrkan av en brädvägg. I tornets bottenvåning gå läktartrapporna upp. Här och i valvet finnas kalkmålningar som i långhuset, gjorda 1909. I södra väggens murtjocklek går kyrk- och tornvindstrappan upp. Trappan mynnar ut på tornets västra yttersida.

TORN.

Sakristian, förbunden med långhuset genom 2 dörrar, 1 på var sida om altaret, täckes av valv likt långhusets och var, innan klumpiga murar för värmeledningen 1909 inbyggdes, ett ståtligt, slottslikt rum. I västra muren är ett silverskåp.

SAKRISTIA.

I kyrkan är centraluppvärmning med varmluft, inlagd 1909. Varmluftskammaren är anlagd under sakristian. Därförut järnugnar.

UPPVÄRMNING.

Äldre kyrkobyggnad.

En del av norra långväggen jämte norra hälften av tornets bottenvåning (fig. 65 per. a.) äro delar av en äldre kyrka. Två planritningar, uppgjorda i samband med utvidgningsförslag 1761, äro bevarade i kyrkans arkiv. Med tillhjälp av dessa och arkivet i övrigt jämte andra ovan citerade källor kan kyrkans tidigare utseende rekonstrueras.

PLAN. Planen 1761 (fig. 70) utvisar ett rakslutet långhus, sakristia i norr med östväggen i flykt med kyrkans och ett torn i väster. I söder låg ett vapenhus av trä, ej medtaget på planen. Grundmurarna till detta långhus observerades, då golvet uppbrotts 1909, men undersöktes ej och uppmättes ej.

MATERIAL OCH EXTERIÖR. Materialet var gråsten i såväl torn som sakristia och långhus; murarna 10, 11 å 12 kvarter tjocka. Den i den norra skrubben i tornets bottenvåning synliga delen av muren visar ett murförband med stenar i oregelbundna skikt. Väggarna voro invändigt »målådhe» (inv. 1628), innertaket bestod av två tegelvalv på murpelare, även tornets bottenvåning var välvd. De övre delarna av tornet voro av trä, vilket 1628 (inv.) uppfattades som en klockstapel »uthi Tornmuren». Dess tak var spånslaget, liksom kyrkans yttertak.

Fönstren voro 1628 »beholdna mz Gallrar». 1672 funnos 3 st. (inv.). Dörrarna voro tre (inv. 1628). Golvet var »sompt af gråsten». 1654 får »M. Simon steenhugare i Rettwijk betalt för 30 alnar golfsteen utj åål kyrkia i Coren.»

SAKRISTIA. Sakristian utvidgades åt öster 1683—84 och välvdes med två valv. Ärren efter sakristian voro till reparationen 1909 synliga på kyrkans norra långvägg, men blevo då nästan utplånade.

FÖRÄNDRINGAR PÅ 1700-TALET. 1713 upphöggs ett fönster på norra sidan, varigenom kyrkan blev »wacker och ljus» (Visit.-prot. 1714). Samma år hade på biskopsvisitation församlingen uppmanats att borttaga väggen mellan torn och långhus och göra vissa förändringar i väster. 1718 (visit.-prot.) omtalas åter »kyrkans uthwidgande på västra Gafwelen til ett hwalf under klockorna.» Reparationen utfördes 1719—21. Sistnämnda år berättar en anteckning i räkenskaperna, att man »taget bort västra körkegasflen och med nytt walf lächter och bänkar inrätta.» Byggmästarens namn var Olof Vincentius.

Då man efter denna reparation var rädd att klockorna i tornet skulle, om de fölle ned, slå hål på valvet och åstadkomma olycks-

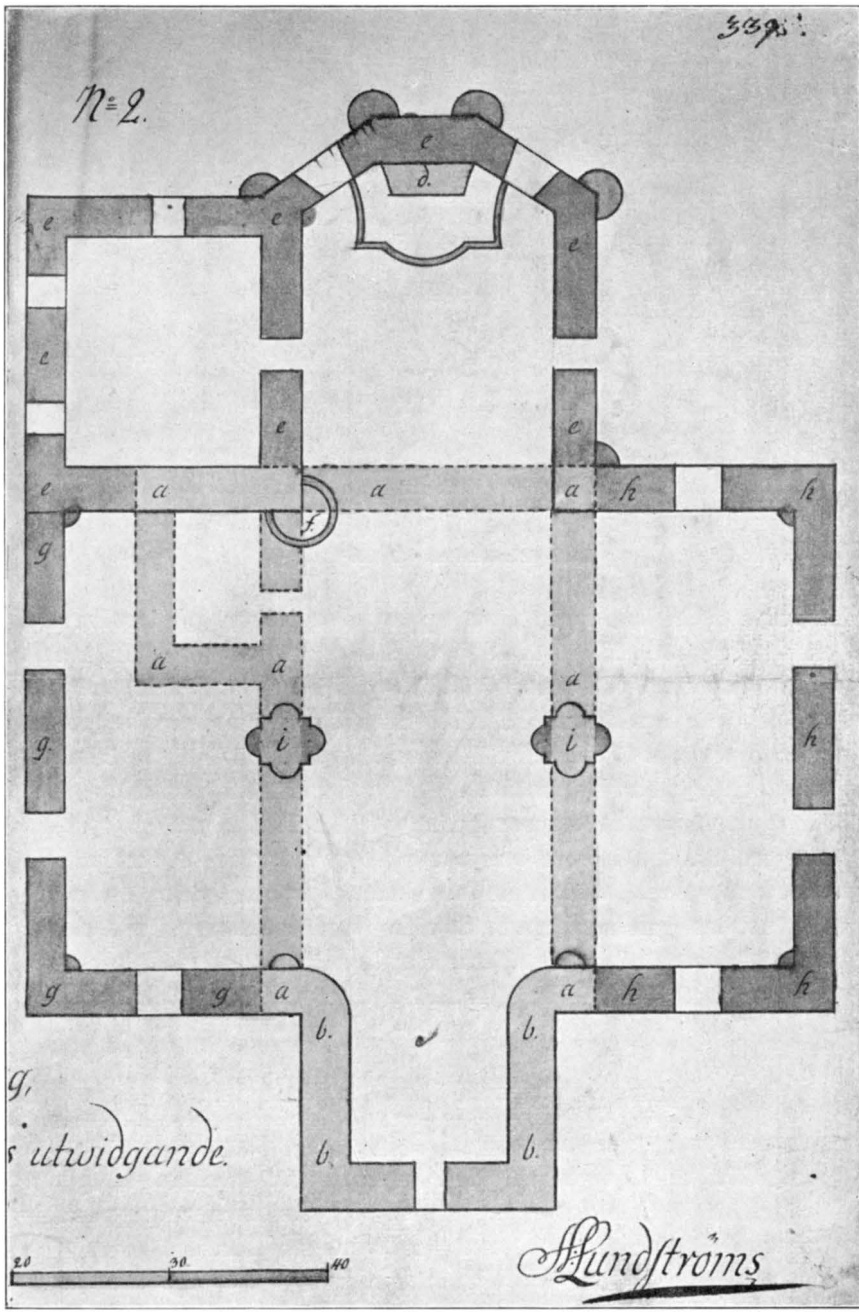

Fig. 70. Åhl. Lundströms plan.
Erweiterungsproject von 1761 einer älteren abgerissenen Kirche.

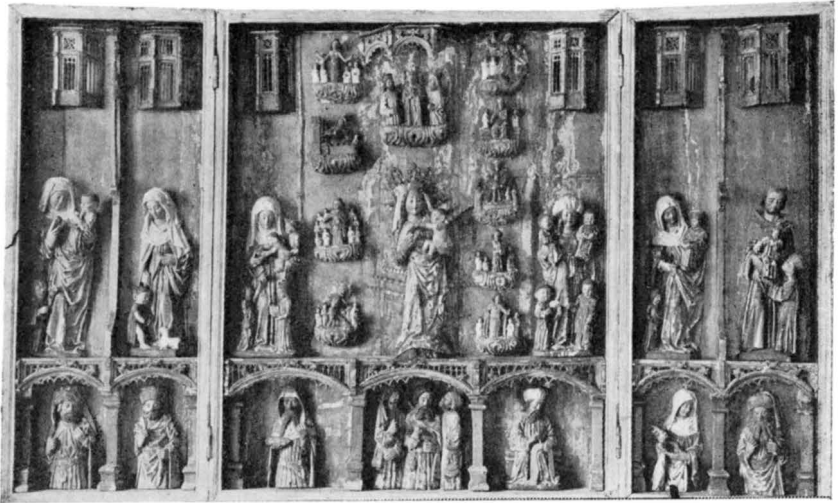

Fig. 71. Åhl. Altarskåp.
Schnitzaltar. 15 Jhdt.

händelse, och klockorna även gjorde »sprickor på hwalfwen», (sock.-stäm.-prot. 1746, 1747), byggdes en stapel 1748 (jfr s. 66).

Ända sedan 1600-talet framhålles vid skilda tillfällen, att kyrkan behövde utvidgas. På 1730-talet föreslås upprepade gånger en utvidgning åt öster och 1761 stadfäste landshövdingeämbetet ett förslag, uppgjort av byggmästare Anders Lundström från Gävle, som bifogat en längre arbetsbeskrivning (jfr fig. 70). Detta gick ut på att bygga ett kor i öster och nya skepp i norr och söder, behålla tornet och valven, varigenom så mycket som möjligt kunde ha använts av den gamla byggnaden, vilken tyckes ha varit i gott stånd. Varför detta förslag, som står i tydligt samband med Leksands ombyggnad av 1709—15, ej kom till utförande, är obekant.

Inredning och lösa inventarier.

ALTARE. Altarbordet är av trä, vitmålat med förgyllda ornament, gjort 1827. Altaret var till 1827 av sten med träskiva. Ett altare murades 1661 och detta år betalas »M. Simon stenhuggare för Altaret» och murmästaren, som »muradhe up Altaret».

**ALTAR-
UPPSATS.** Mot väggen bakom är en altarpnydnad, en tempelfront, snickeriarbete av kyrkovärden Johan Göranson i Torsång, med målad perspektivisk fortsättning, målad av Anders Richman i Falun, allt

från 1827. Vid restaureringen 1909 övermålades fondmålningen delvis, varvid perspektivet försämrats (fig. 68).

Kyrkans altarskåp (fig. 71—73), uppsatt på långhusets västvägg, är av ek. Korpus och flyglarnas insidor ha skulpterade figurer, dörrarnas utsidor målningar på kritgrund. Polykromeringen, övervägande guld och blått, är tämligen väl bibehållen. Corpus' H. 185 cm., B. 152 cm. Skåpet härrör från 1400-talets senare hälft. Ett ur samma verkstad finnes i Trondenes kyrka, Norge.¹ Corpus' mittfigur är jungfru Maria på månskivan omgiven av mandorlaformad gloria. Däröver Mariæ kröning. I vertikala rader på ömse sidor äro konsoler, bildade av blåa moln, på vilka följande grupper äro framställda: vänstra raden uppifrån, den egyptiska Maria(?) med 6 mindre figurer; en i rustning klädd man, stående i en fästning och omgiven av figurer i mindre skala; S. Ursula(?); S. Göran i strid mot draken, som kryper upp under konsolen. Högra raden: S. Mikael, kämpande med draken; biskop som håller vapensköld, omgiven av två små bedjande figurer; S. Erik med svenska riksvapnet (fig. 73); S. Katarina(?) följd av fyra bedjande småfigurer; på konsolen ett hjul²; kvinnligt helgon följd av 3 figurer. Längst ut på sidorna äro grupper med personer ur den heliga släkten,³ t. v. S. Anna med Maria och Kristusbarnet; vid hennes fötter två andra Marior, madonnans systrar; t. h. Maria Kleofas med fyra söner, Jakob d. y., Josef, Simon, Judas d. y.

Vänstra flygeln fr. v., troligen Maria Salome med sina söner Jakob d. ä. och Johannes ev.; Elisabet med Johannes döparen.

Högra flygeln: Okänd kvinna väl ur den heliga släkten med en gosse på armen, en flicka vid fötterna; man i munkdräkt hållande en biskop i armarna, en halvstor fig. vid hans fötter: Eleve, med Servatius, biskop av Maastricht och den sistnämndes

¹ Jfr H. FETT. Norges kirker i Middelalderen, Kristiania 1909, s. 129.

² Även på »Maria egyptiacas» konsol ett hjul.

³ Släktförhållandena framgå ur följande tabell, som återger den sen-medeltida uppfattningen av den heliga släkten. (Ur FETT., a. a.):

Anna			Esmeria g. m. Efraim	
1. g. m. Joakim.	2. g. m. Kleofas.	3. g. m. Salome.	Elisabet g. m. Zakarias.	Eleve
Maria g. m. Josef.	Maria g. m. Alfeus.	Maria g. m. Zebedeus.	Johannes döparen.	g. m. Emerentia.
Kristus.	Jakob d. y., Josef, Simon, Judas d. y.	Jakob d. ä., Johannes evangelisten.		Ernim g. m. Memelia.
				Servatius (biskop av Maastricht).

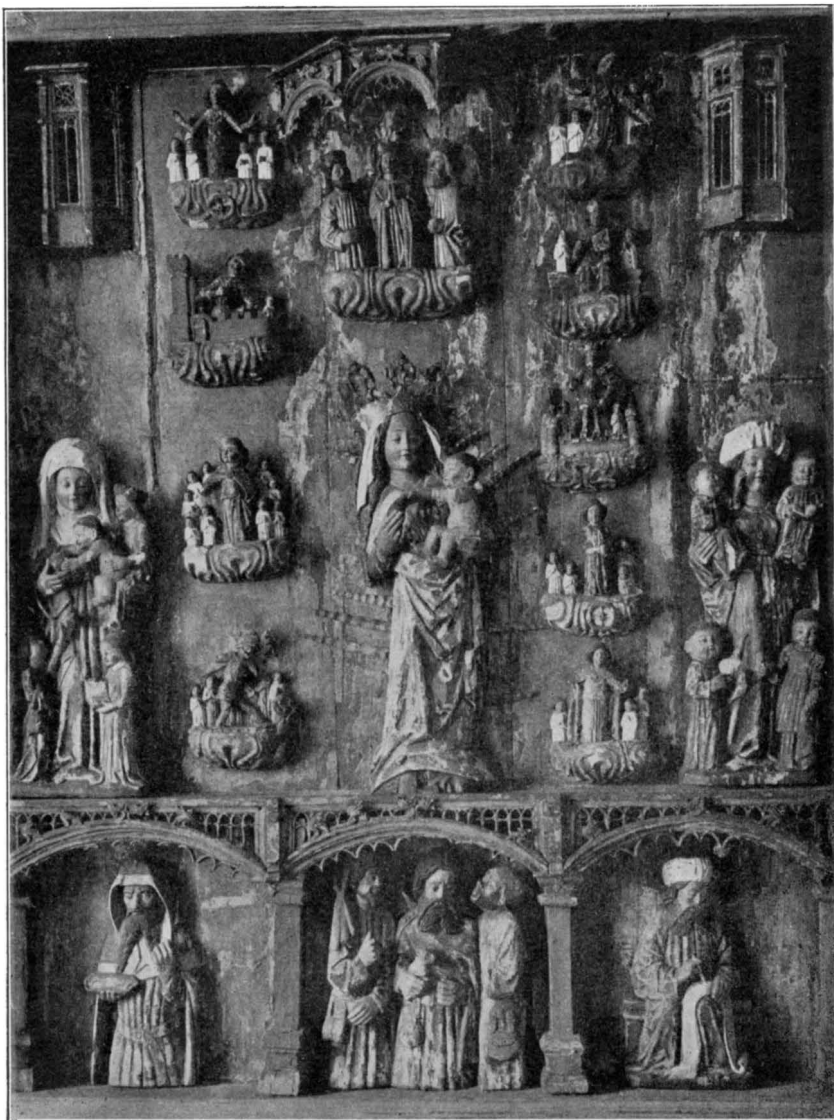

Fig. 72. Åhl. Detalj av altarskåpet fig. 71.
 Detail des Schnitzaltars Fig. 71.

far Ernim(?) I nedre raden i mitten sannolikt Joakim som begabbas, de övriga väl de heliga kvinnornas män, kvinnan i h. flygeln möjligen Memelia, Servatius' moder.

Dörrarnas målningar äro skadade. De uppdelas av en hori-

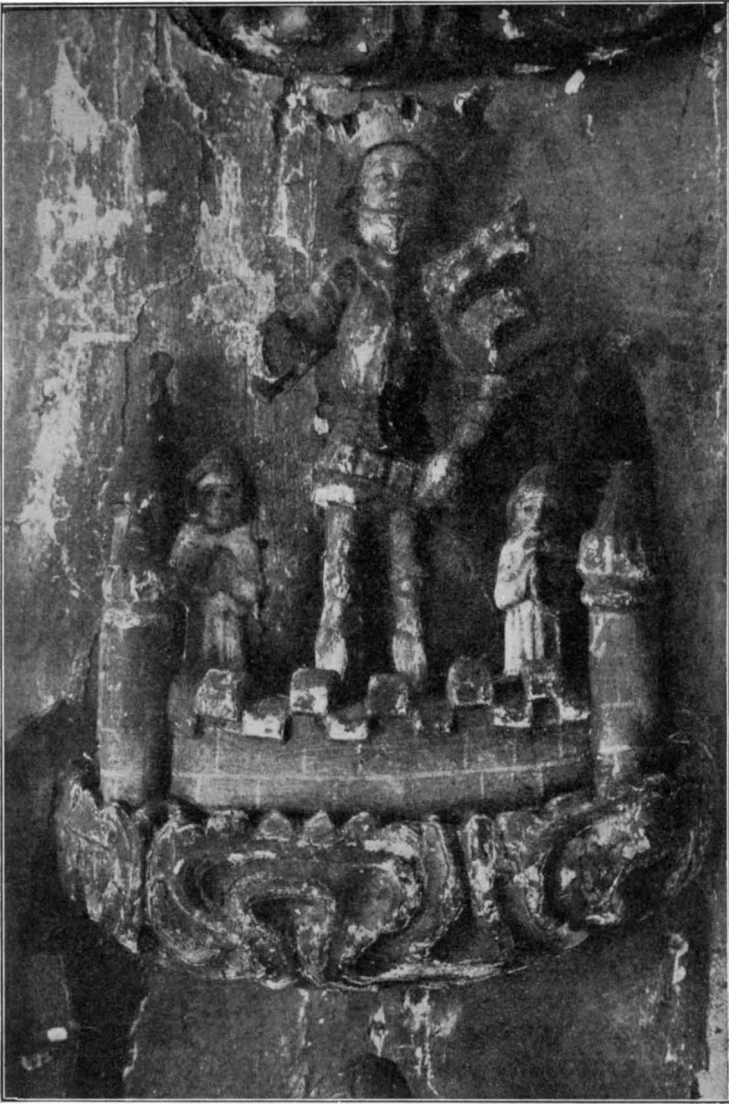

Fig. 73. Åhl. Detalj av altarskåpet fig. 71.
 Detail des Schnitzaltars Fig. 71.

sontal, schablonerad bärd i två avdelningar, i den övre stå på vänstra dörren tre heliga: S. Margareta i vit dräkt, svart mantel, dok och gloria; S. Lars; kvinnligt helgon i röd mantel och klädning av röd guldbrokad. Därunder Gregorii mässa, lik Gagnefs altarskåps vänstra dörr (s. 118). Högra dörrens övre fält: S. Helena

med krona och gloria; kejsare, väl Konstantin, klädd i grönmönstrig guldbrokad med pälsbräm; S. Veronika. I nedre fältet Tre konungars tillbedjan; liknar samma scen på Gagnefskåpets h. dörr. Dörrmålningarna äro från samma verkstad som de på Gagnefs kyrkas altarskåp.

Altarskåpet hade, tills den nuvarande altaruppsatsen anskaffades, sin plats på altaret. 1628 står i inv.: »temelig wacker sägs vara gifwen af Drottningen i Engel.» Då skåpet flyttades från altaret, uppsattes det i kyrkans nordvästra hörn. Vid restaureringen 1909 utflyttades det till vedboden. Församlingen ville sälja det till Statens Hist. Museum, men detta avvärjdes genom ingripande av kyrkovaktaren Jan Hurtig, som även ombesörjde dess flyttning till bårhuset. Sedermera har av fabrikör J. P. Åhlén, Insjön, bekostats en restaurering, vilken utföres av Statens Historiska Museum, men ännu ej är fullbordad. Altarskåpet har nu fått sin plats på långhusets västvägg.

ALTARRING. Altarringen, ett balusterskrank i vitt och guld, är gjord 1892. Därförut var skrank med fyllningar, tillverkat i samband med altartavlan 1827.

KORSKRANK OCH PYRAMIDER. 1628 sänkades kor (= korskrank jfr. s. 24) och biskop Rudbeckius anmärkte: »Skal göras en wacker koor emillan predikostolen och sacherstyedören twert öfwer kyrkian.» 1697 var den »afbyggd». 1707 betalas »Brodin och Mes. Erik» för »twene Pyramider.» Av detta är intet bevarat.

PREDIKSTOL. Predikstolen av enkelt snickarearbete, nu vitmålad och förgylld, förut »marmorerad», uppsatt 1785—87, är gjord av Hans Mohson i Bråsala, Svärdsjö. Dörren är avlyft och ligger i bårboden(!). En predikstol fanns 1628, »målad»; 1679 skaffas en ny predikstol, som förgylles av »Förgyllar Brodin» i Falun 1707. Den säges 1697 vara »ny wacker» och 1767 »af trä, med åtskilligt bildhuggarwærk och målad» (inv.). Predikstolen satt före kyrkans ombyggnad på 1760-talet på södra sidan.

BÄNKINREDNING. Bänkarna, gjorda 1887, äro öppna och målade rödbruna med träådring 1909. De voro förut mera dämpat bruna. Före 1887 voro bänkarna slutna och gjorda i samband med kyrkobyggnaden 1761. 1628 funnos »stolar temlighe». Samma år inskrev Johannes Rudbeckius i inv. att »Qwinfolksbenkiarne framwidh Altaret rijfwes bort och uthi samma.. sättes Fünten... och Hwar mera rum öfwer ähr så skall göras en wacker benk till säxmennerne och kyrkiowerderne.» 1697 funnos 18 manfolks

och 13 kvinnfolksbänkar. 1660 gjorde »Peder Anderson en Benck åt pastoris hustru in i Coret». Samma år gjordes nya bänkar i kyrkan och »in uti coreth» (inv.).

1694 betalas för »nÿia Sångestoolen». Biskopsstol nämnes 1660 »Ny måladh» (Räk.). 1683 var den »gl.» (inv.).

Bokstol fanns 1683, gammal. 1773 funnos »2^{ne} bokstolar en på predikstolen och en i sakristian.» Ordets innebörd är oviss. I vissa fall synes det endast beteckna en pulpet, i andra en möbel i kyrkan (jfr s. 24 o. 90). BOKSTOL.

I kyrkans västra del är en läktare för orgeln med bänkar för församlingen. Kolonnerna voro ursprungligen röd- och grönmarmerade, vilket ännu kan iakttagas på dem, som stå i skrubbarna i tornet. Till 1909 fanns en särskild orgelläktare ovanför. Denna pittoreska anordning borttogs egendomligt nog vid restaureringen 1909. 1697 fanns en stor läktare, den gjordes 1673, då man beslöt »att låta byggia en leckt åter i kyrkian» (Räk.). Läktaren utvidgades 1719—21, då tornets nedervåning sammanslogs med långhuset. Orgeln, den andra i kyrkan, är anskaffad 1909. LÄKTARE.

Nummertavlor, svarta, i ovala, förgyllda ramar, antagligen gjorda på samma gång som predikstolen och av samma hand. NUMMERTAVLOR.

Den nu använda funten är av vitmålat trä med förgyllda ornament i relief. Anskaffad 1894. Dessutom finnes en enkel, 77 cm. hög kopparfunt, undansatt i bårhuset(!). Skänkt till kyrkan av kopparslagaren Lars Westman i Falun omkr. 1760. DOPFUNTAR

Mellandelen av foten till en medeltidsfunt hittades under golvet vid restaureringen (fig. 74). Den är av gottländsk kalksten, saknar genomgående vattenhål och stammar troligen från 13 eller 1400-talet. Funten omnämnes i inventariet 1628 »af steen». 1767 fanns »En kjettel som war i gamla funten», men »gamla funten af sten förlagd».

Funtens plats var sannolikt till 1628 längst västerut. På sin visitationsresa d. å. bestämde biskop Johannes Rudbeckius om funtens flytning. (Jfr s. 78 samt även SVERIGES KYRKOR, Gottland I, h. 1, s. 85).

Kalk av silver med åttkantig fot, på vars ena fas en till hälften bortfallen bild av korsfästelsen är fastnitad. På motsatt fas märken efter en bortfallen relief. Stämplor: Stockholms vapen, guldsmedssignaturen E S, årsbokstaven C (= 1691), åldermansranka. H.

NATTVARDSKÄRL.

Fig. 74. Åhl. Del av dopfuntsfot.

Teil eines Taufsteins.
15 Jhdt.

Fig. 75. Åhl. Ljuskrone från 1805.
Kronleuchter a. d. Jahre 1805.

22,5 cm. Paten av silver, slät. D. 15 cm.

Kalk av trä. H 10 cm. Enligt sägen anskaffad efter reformationen, då Gustaf Vasa tagit kyrksilvret.

Kanna av silver, slät, med lammet på locket. Stämplor: Z (= 1712), Stockholms vapen, åldersmansranka. H. 31 cm.

Kanna av silver med inristat årtal 1790. Stämplor: årsbokstaven H 2 (= 1790). H. 35 cm.

Kanna av silver. Inköpt 1817. Stämplor: L 3 (= 1817), tre kronor, Stockholms vapen.

Oblatask, oval, på fötter i form av klor. På locket lammet med fanan. Stämplor: M 3 (= 1818 inköpsåret), tre kronor, Stockholms vapen.

Tennkanna. Pärönformad. Inköpt 1781. H. 26 cm.

Nu försvunna äldre silversaker nämnas i inventarierna: 1576 »tuå kalkar förgylte midt uppå medh sine patener», samt 1621, »then ena är all förgylt men patenet är af messing och förgylt. then andre är huýt medh ett hwýtt patén.» 1628 var en »silfver kanna om 52 lodh tillköpt.»

BRUDKRONA. Brudkrone. Slät, förgylld ring, varifrån rikt utgrenade taggar uppstiga. Helt förgylld. H. 8 cm., D. 125 cm. Skänkt (inv. 1877) av rektor dr. O. Kihlberg i Stockholm.

LJUSREDSKAP. Mässingskrone med 2 rader ljusarmar och 6 pipor i varje rad. Toppfiguren måne. Slät glob. H. 89 cm. I koret. Fanns 1767. Typ från omkr. 1700 liksom nästföljande två.

Mässingskrone. 6 ljusarmar i en rad. H. 61 cm. Fanns 1767.

Mässingskrone. Toppfiguren dubbelörn. 8 pipor i en rad. H. 68 cm.

Mässingskrona (fig. 75). Toppfiguren krona. Ljusarmarna i tre rader med 10 i varje. Gjord 1805 enligt inskrift.

Ljusarm på läktaren. Ståndare med en arm, uppbärande 3 smärre ljusarmar med lövformade manschetter. 1700-talets slut.

Enkla ljusarmar av mässing 6 st. 1700-talets slut.

Ljusstake av mässing, enkel, med cylindrisk pipa. H. 26 cm.

Stakar av trä, svarvade och grönmarmorerade. Omnämnes i inv. 1767: »Tvenne st. swarfwade och grönmålade trästakar för de Po-

m̄erska waxljusen.» Innebörden av uttrycket oviss. H. 27 cm. 1621 fanns en mässingskrona om 6 pipor. 1672 funnos 2 med 6 och 8 pipor. 1694 upptar räkenskaperna »Uthi Pålzmässmarknaden köpt till kyrkian en liuskrona å 12 pipor, 100 daler».

Mässhake av röd sammet med silverbroderier samt årtalet TEXTILIER. 1733 i silvergaloner. L. 124 cm.

Mässhake av röd sammet med ett krucifix i reliefbroderi i guld på ryggen. Inköpt 1760. L. 121 cm.

Mässhake av svart siden med sprund i halsöppningen och vitt sidenkors fram, kantad med vita sidenband. På ryggen sidenkors med klöverbladsformig avslutning. Inköpt 1797. L. 121 cm.

Mässhake av svart sammet, silvergalonerad. Inköpt 1826. L. 123 cm.

Två mässhakar av röd sammet med guldgaloner, kors och trekant. Inköpta 1843 och 1874.

Antependium av rött siden med silkesbroderier i violett och blått m. fl. färger. Utfört av »Handarbetets vänner» 1910 och skänkt av en förening för kyrkans prydnad. L. 210 cm., B. 105 cm.

Kalkkläden. Ett av rött siden, broderat med guldtråd. 1700-talets mitt. 40 cm. × 39 cm. Ett av vitt siden med svarta silkesbroderier, påminnande om broderierna på Åhl-dräktens »stickkläde» (fig. 76). Fanns 1767. 38 cm. × 34 cm. Ett av vitt siden med invävt granatäpplemönster. Spår av vita silkesbroderier. Sidenet från 1400 eller 1500-talet. 40 cm. × 43 cm.

Fig. 76. Åhl. Kalkkläde.
Kelchtuch. 18 Jhdt.

Fig. 77. Åhl. Porträtt av Lovisa Ulrika.
Portrait der Königin Lovisa Ulrika.

2 st. kollektståvar av röd sammet, guldgålonerade.

Nu förkomna äldre textilier nämnas 1576: »Item en koor-kåpa aff grönt blomeratth Silkes säterny. Item itt Rökelinne. Item ene Messehaket grøn blomerath medh Serck och all tilbehör. Item en suartt Messehaket aff kamlott medh Serck och all tillbehör. Item en blå goll Messehakell. Item en Altareduuck medh sithh antipendium. täcken 2 st.» 1586 »en messehaket aff rödt atlask. 4 hyender.» 1621 hade tillkommit: »Messehaket aff rödt blomerat sammet och kors på ryggen af guldknyttning

om 55 daler.» Dessutom nämnes en »aff rödt kartek» och en af »Ryssewerke». 1660 beskrives denna som »grå», då söndertagen till brudpäll. 1672 fanns »Fotaklädhe gammal biörnhudh.» 1660 funnos 2 humeral och 1 stola. Allt enligt inventarierna.

GRAVAR. Som golvsten i norra porten ligger en gravsten, dekorerad i hörnen med timglas, dödska, änglahuvud och en fjärde otydlig relief, alla i cirklar. Inskriften kring kanten är utplånad, dels av nötning dels av cement, som grovt övergjutits i sprickor och på kanterna då den fästes 1909(!). L. 192 cm., B. 123 cm.

I kyrkogårdsmuren c:a 170 cm. från bårhuset är en i muren infälld tavla av gjutjärn med stickbågig tegelomfattning, med gravinskrift, som berättar, att där invid är prostinnan Maria Chr. Kihlbergs, f. Hesselgren (f. 1755, † 1819) grav belägen. En vacker och ovanlig anordning, som behöver omvårdnad!

Utmed östra kyrkogårdsmuren ligga sedan 1700-talet församlingens kyrkoherdar begravna.

OLJEMÅLNING. Oljemålningar, alla på väv i enkla, förgyllda ramar: Kristus på korset. Gåva av kyrkoherde Ihrstadius (se nedan).

PORTRÄTT. Adolf Fredrik, bröstbild.

Lovisa Ulrika, bröstbild (fig. 77). Pendant till föregående. Funnos 1757.

Andreas Ihrstadius (fig. 78), f. 1685, † 1760, pastor i Åhl 1749. Alla tavlor och de kungliga talen hängde till omkr. 1880 på sidorna om altaret, nu i sakristian.

Gustaf III:s tal 1771 och 1777 i förgyllda ramar med kunglig krona över.

Karl XIII:s tal 1810 och 1817.

Brudstol (synes å fig. 79) med svarvat ryggstöd och svarvade ben. Vändbart ryggstöd L. 305 cm. 1736 funnos 2 »Brudstolar», 1757 3 st.

Bord av furu (fig. 79), svart, med korsade ben och fotbräde runt om.

Skåp för håvarna, likt ett dalklockfodral, vitmålat (se fig. 79).

Spögubbens rock var, åtminstone den sista, grå med röd krage och uppslag. Karbasen lämnades som gåva till Nordiska Museet. 1724 »begärade» spögubben »en ny Rock, ty befalte H. Hr. Probsten at der till måtte kiöpas rödt kläde.» 1757 fanns: »en ny spögubbräck, köpt 1754, af brunt kläde. En karbas. Ett spögubbspo.»

Tjuvpall av furu. Spår av grön färg. H. 77 cm., L. 105 cm.

I tornet hänga två klockor. Storklockan omgjuten 1855 av N. P. Linderberg i Sundsvall. Innan den omgöts, hade den enligt en anteckning av dåvarande kyrkoherden följande inskrift »ERICI A • Gutin af PE ANNO D MDCXVI samt W VIII S: Jagh ropar öfver Berg vaten och Jordh kom hit til migh oc hör Gus ordh.» Den mindre är gjuten av Isak Rockman i Falun 1737.

På vinden mellan sakristia och långhus hängde till 1800-talets sista årtionden den gamla skriftklockan kvar. Denna, som sannolikt är medeltida, fanns 1576, är utan inskrift, men med ingjutet bomärke. H. 25 cm., Diam. 920 cm., Kläpp 20 cm. Hålet i valvet, varigenom trossen gått ned i sakristian, igensattes vid restaureringen 1909 (!) (Fig. 80).

Fig. 78. Åhl. Porträtt av A. Ihrstadius, † 1760.

Portrait des Pfarrers A. Ihrstadius.

KONUNGATAL.

MÖBLER I
SAKRISTIAN.

SPÖGUBBENS
UTRUSTNING.

TJUVPALL.
KLOCKOR.

PRIMKLOCKA.

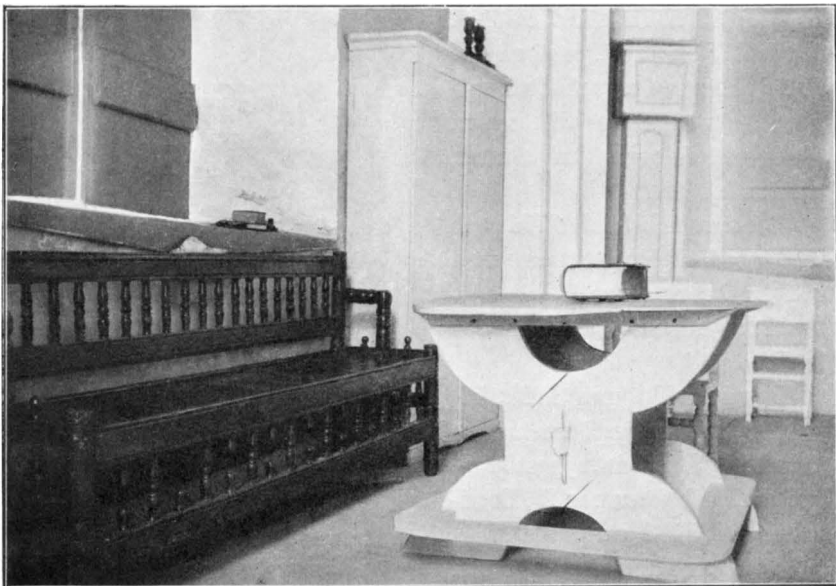

Fig. 79. Åhl. Interiör av sakristian.
Inneres der Sakristei.

Sägner.

I orten berättas följande sägner: Den äldsta kyrkan byggdes först på en höjd ovanför den nuvarande prästgården. Man gjorde fönstren små och satte dem högt upp, men inga i norr av fruktan för vättar och troll. Men varje natt blev det arbete, som gjorts under dagen, förstört. Då spände man två vita stutar för en drög och lade grundsten på. De gingo ned till den plats, där kyrkan nu står, och där byggdes den kyrka, som ännu ingår i den nuvarande och som skall vara äldst i Österdalarna.

Jättarna, som bodde i Åsberget, stördes av kyrkklockorna och kastade ett stenblock mot kyrkan, men stenen nådde ej fram utan föll ned i sjön och sticker där upp varje sommar, då vattenståndet blir lägre.

Det var jättegumman från Åsberget, som skaffat Åhl den ena kyrkklockan, som hon tagit med sig från Mora, därifrån hon fördrivits av de kristna. Åhlfolket hittade den sedan och hängde den i sin stapel.

En klocka gömde sedan Åhlborna i Stråtbäcken mellan Åhl och Gagnef under klockuppreret.

Sammanfattning av Åhls kyrkas konsthistoria.

I. Under obekant del av medeltiden bygges en avlång-fyrkantig gråstenskyrka med torn i väster och sakristia i norr. Före 1628 tillfogas vapenhus i söder. Om tornet var samtidigt med kyrkan eller yngre kan ej avgöras. Inventarier: Altarskåpet, dopfuntsfragmentet, skriftklockan.

II. 1719—20 rives västgaveln mot tornets bottenvåning, som välves. Stapel bygges. Ny klocka 1737. Ljusredskap. Textilier.

III. På 1760-talet rives kyrkan utom tornets och långhusets norra och västra murar. En ny kyrka uppbygges med användande av dessa. Kyrkan välves och tornet tillbygges på bredd och höjd. Inventarier: Koppardopfunten, predikstolen, ljusredskap.

IV. 1827 anskaffas ny altartavla.

V. 1878—84. Ny altarring. Fönstrens blyinfattningar utbytas mot träbågar. Slagdörrar m. m. Uppvärmning med järn-ugnar. Nya bänkar.

VI. Repareras kyrkan 1909. Centraluppvärmning inlägges. Väggarna förses med ny kalkmålning. Bänkar och inredning ommålas.

Fig. 80. Åhl. Primklocka.
Mittelalterliche Chorglocke.

Zusammenfassung.

Die (wahrscheinlich spätmittelalterliche) Kirche wurde 1761 durch eine neue grössere ersetzt. Das Material ist auch hier Granit und für die zwei kuppelähnlichen Gewölbe Backstein. Die Sakristei liegt an der Ostseite, der alte Turm wurde erweitert und erhöht.

Von mittelalterlichen Gegenständen ist ein Schnitzaltar aufbewahrt, wahrscheinlich schwedische Arbeit aus der späteren Hälfte des 15. Jhdts, und eine kleine Chorglocke (Abb. 80). Solche Glocken, in Schweden Prim-klockor genannt, wurden in der katholischen Zeit beim Messopfer geläutet. In der Kirche in Åhl ist die Primklocka bis in unser Zeit hinein zum Zusammenrufen der Kommunikanten benutzt worden.

Die ursprüngliche Kirche, deren Granitmauer noch teilweise in die neue Kirche aufgegangen ist (vgl. Abb. 67), hatte rechteckigen Grundriss mit Westturm und Sakristei auf der nördlichen Seite. Das Innere war mit zwei Backsteingewölben überdeckt.

1719—20 wurden die Glocken in einen neuaufgeführten freistehenden hölzernen Glockenturm (Klockstapel) überführt.

Fig. 81. Åhl. Sockensigill.
Siegel der Gemeinde Åhl. 17. Jhd. oder früher.

Fig. 82. Bjursås. Kyrkan från sydväst.
Die Kirche von Südwesten.

BJURSÅS KYRKOR.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, LEKSANDS TINGSLAG.

VÄSTERÅS STIFT, LEKSANDS KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPHERS, s. 438. — AROSENIUS I, 4, s. 26. — Öfre Dalarna, s. 120. — KRÖNINGSVÄRD I, nr 122: »Bwsas» (kan även läsas »Bivsas») 1468.

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier, fr. o. m. 1618. Ifyllda formulär 1628, 1672. — VÄSTERÅS H. A. LÄR. A.: Hülpherska samlingen. Manuskriptboken till Dalarna 1757. — R. A.: Acta Ecclesiastica: Bön om hjälp till en ny klocka, då den förra sprack vid ringningen för »Carl Gustaffz» fränfalle, samt en skildring av kyrkans dåliga skick. Topografica: 1794 Tacksägelse för tillåtelse att kalla kyrkan Gustaf Adolfs kyrka. — Ö. I. Ä.: Plan uppmätt av arkitekt G. A. Nilsson 1912. Förslag till reparation (tvärsnitt mot altaret och av sakristian mot öster; längdsnitt av kyrkans västra del; ritning till kyrkbänk) av G. A. Nilsson, 1912. Stadf. ²⁴/₂ 1913. Ritning till orgel stadf. ³⁰/₁ 1857. 3 foto. (interiör mot väster och öster, exteriör fr. N. V.). — A. T. A.: Inventarium 1830.

Kyrkans arkiv förvaras i ARKIVBYGGNAD VID PRÄSTGÅRDEN. För kyrkans historia viktiga upplysningar återfinnas i räkenskaperna förda, dels 1636—1776 i

O, 1 *Matricula ecclesiastica* Biuråås in Vallibus, som även innehåller berättelser om händelser i socknen (citeras sockenkrönikan), dels i ser. L nr 1—12 specialer 1732—1805; i I nr 5 Kungl. brev m. m. 1627—1759 samt i K nr 1 kyrkoråds- och sockenstämmoprot. 1765—1803. Dop- och dödböcker börja 1708.

Bjursås äldsta kyrka.

Om den äldsta kyrkan på platsen vet man intet utöver Hülphers' berättelse i manuskriptet till Dagboken: »Norr om kyrkan på en backe kallad dödskalen berget woro lemningar af det gamla Capellet.» Intet av inredningen är bevarat, men i stället för altartavla tjänstgjorde i den senare byggda kyrkan till 1646 »itt lijtet Maria Beläte» som troligen härstammat från den äldsta kyrkan. Socknens namn nämnes första gången 1468 »Bwsas» eller »Bivsas».

Den andra kyrkan.

Bjursås blev egen socken genom kungl. brev av den ²⁶/₁₁ 1607, ånyo bekräftat 1613. Vid denna tid bygges antagligen en kyrka, som 1628 omtalas såsom »all nÿ nÿ spânt kostade kyrkione 230 Dlr» (Inv.). Enligt tradition, som dock först möter i 1700-talsinventarierna, skulle den byggts 1599.

Kyrkan låg antagligen ungefär på samma plats som den nuvarande. Den kan rekonstrueras med hjälp av ovan citerade källor.

Kyrkogård och stapel.

Kyrkogården inhägnades av träbalkar (inv. 1628), spånslagna och rödtjärad (räk. 1669). De ombyggdes »aff stockar» och spånades 1672. 1734—1740 utvidgades kyrkogården. Balkarna voro fortfarande av trä med spântak.

PORTAR. 1634 nämnes en port, täckt med »bräder och spån», rödtjärad och försedd med två dörrar. 1657 nämnes nybyggning av en annan port, också spånslagen.

KLOCKSTAPEL. Stapel fanns 1618. 1645 bygges en ny »uppå Backen på itt nytt rum der som tilförene ingen stapul ståt hafwer» (sockenkrönikan). Den var spånad och rödtjärad.

Kyrkobyggnaden.

PLAN. Långhuset var rektangulärt, 24 alnar långt och 18 alnar brett med kor inrymt i östra delen. Sakristian låg i norr, i söder var ett vapenhus.

Materialet var trä. Vägarna voro brädklädda och rödtjärade, yttertaket spånslaget. Innertaket var icke välvt och sålunda antagligen ett platt trätak. Invändigt var kyrkan vitlimmad. Fönster funnos 1628 »3 stora, ett lithet». »Dörrar 3 st.»

I brev till k. m:t efter Karl X Gustafs död ber församlingen om hjälp till reparation: »således

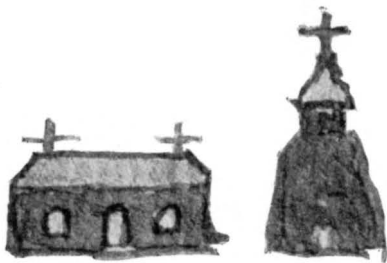
ock emedan dessför uthom vår kyrkia som allenast af Trää bygder ähr hafwer wahrit så bofälligh att man undher gudztjänstens förrättande ei hahr kunat sittia dehr frij för Regn och dropp», etc. En omfattande reparation börjar 1664, som dock ej tycks ha förändrat kyrkans form. 1708 välvdes den med trävalv, väl ett tunnvalv, och på 1730-talet börjar en ombyggnad. Kyrkan tillbyggdes då »till lika bredd», 20 alnar åt väster. De nya delarna spånslagos, men de gamla voro fortfarande brädklädda. De olika delarna sammanbundos med järnkrampor och väggarna sammanhöllos av 3 järnankare. Invändigt gjordes trä- (antagl. tunn-)valv. Yttertaket var brutet, spånklätt samt rödtjärat och försett med takryttare.

1742 vitlimmas kyrkan av målaren Bernt Svedin och 1749 målas »2^{ne} så kallade Crepiner öfver Predikstolen o Altartaflan för 21 dr.» Detta beskrives 1763 i inv.: »omkring Predikstolen så wäl, som altare Taflan är åfwentil och på sidorne en mörkblå Målning i form af Gardiner kallad Crepin,» målade med oljefärg i taket, men limfärg på väggarna, vilka därför redan då börjat »afmattas».

I den nuvarande kyrkans vattentak äro inbyggda bräder från ett målat innertak. Bottenfärgen är blå med vita moln, mot vilken figurer varit framställda, av vilka kroppsdelar ännu synas. Dessutom ornament i brunt och vitt. Antagligen ha dessa utgjort en icke beskriven dekoration i 1700-tals kyrkans tak, möjl. i samband med crepinerna.

Kyrkan revs på 1790-talet, då den nuvarande byggdes.

I söder var en ingång genom vapenhuset, en i väster och en i söder till koret. Fönster funnos 3 i öster, det tredje över de andra, ett i väster, motsvarande detta, 2 i norr och 2 i söder. 4 voro nygjorda 1734, men av de äldres storlek.

MATERIAL.

Fig. 83. Bjursås kyrka och klockstapel på 1700-talet.

Ältere Kirche und Glockenturm. Auf eine Mappe des 18. Jhdts.

UTVIDGNING
PÅ 1700-
TALET.

MÅLNING.

DÖRRAR OCH
FÖNSTER.

- SAKRISTIA. Sakristian ombyggdes 1734. Den hade ett fönster.
- VAPENHUS. Vapenhuset, täckt av trävalv, var invändigt vitlimmat och försett med bänkar kring väggarna.

Inredning.

Altarets ursprungliga utseende är obekant. Det försågs 1755 med ett svängt framstycke av bräder, rödmålat med gulvita fransar och 1755 under adlig krona (fig. 85). Nu på tornvinden. H. 118 cm. L. 185 cm.

- ALTARPRYDNADER. Till 1646 användes »ett ljätet Maria beläthe» såsom altarpnydnad. Den detta år anskaffade altartavlan, som skänktes av »Ehrlige Bergsmän», finnes ännu kvar och står i bårhuset (fig. 84).

Den är gjord som ett skåp med dörrar och framställer i corpus Nattvarden, oljemålning på väv, försedd med omramning, dekorerad med plattsneiderier och reliefer. Kopia efter tavla i Torstångs kyrka. Flyglarna ha även målningar, den vänstra Kristi födelse, den högra Uppståndelsen. Flyglarna ha enkla omramningar utan sniderier. Färgerna på målningarna äro huvudsakligen ljus lila, rött, grönt, gult och ljusblått. I corpustavlans nedre vänstra hörn står GABRIEL OLAI ARBOG: PASTOR LOCI (kyrkoherde i Bjursås 1640—1653).

Överst på flyglarnas ram är målat Anno på den ena och 1707 på den andra. Detta år repareras tavlan av »Monsr Brodin», vartill materialierna köpts i Västerås marknad. Från denna reparation härstammar antagligen åtminstone delvis omramningens färg, brunt, svart och guld. Corpus' ram är förgylld. Färgen är mycket mörknad och delvis bortfallen. Dörrarnas yttersidor ha enkla fyllningar och äro målade med brun och svart oljefärg. H. 180 cm. B. 163 cm.

Tavlan nämnes 1672: »mz bilder målad mz bildsnidarwerk» (Inv.). En ny altartavla anskaffades 1742 (se nya kyrkan s. 98). Den gamla altartavlan fick hänga på väggen över sakristidörren.

- KORSKRANK. »Choor (= korskrank) aff träd» fanns 1628, 1672 »afbygt mest målat.» 1673 »upprättades uti Choret itt nytt Skranek» (sockenkrönikan). Detta målas 1683. Något korskrank omtalas ej i den ombyggda kyrkan.

- BOKSTOLAR. 1672 fanns »Bokestool medelmåttig». I inv. 1740 beskrivas bokstolarna i den ombyggda kyrkan: »... på Norra sidan i choret, hwarest ock i hörnet af kyrkian är en bokstol, med ut-

Fig. 84. Bjursås. Altartavla från 1646.
Altaraufsatz aus d. J. 1646.

gång och dörrar wid bägge ändar jämte gångjärn och järnstänglar. På andra eller södra sidan i Choret invid Altaret är ock en liten bokstol med dör, gångjärn och stängd, hwarets Pastor plägar sittaa.» Samma år fanns »1 st. karmstol omålad» och »1 annan dito til bokstol brukad.»

1660 renoverades »preste Hustruns bänck som giordes medh nytt paneel, bak för ryggen och medh ny döör» (sockenkrön.). 1740 funnos i korets sydöstra hörn fyra bänkar, varav den främsta var för kyrkvärdarna och klockaren. 1763 omtalas ytterligare pastors bänk invid altaret i söder och en »hörnbänk (på norra sidan i koret) med twänne dörrar, hwar utom brudpigor gamla qwinfolk pläga sitta när de täncka gå till Nattwarden» (Inv.).

BÄNKAR I
KORET.

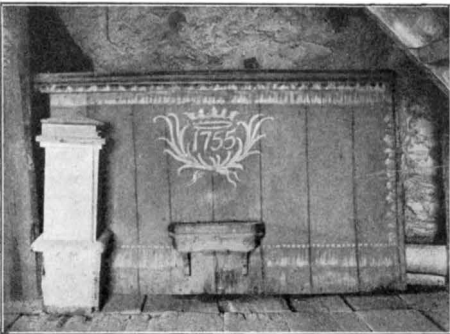

Fig. 85. Bjursås. Altarframstycke.
Vorderteil des Altars aus d. J. 1755.

»Nya Sångestolar» gjordes 1673 (sockenkrön.). SÅNGBÄNK.

I den nuvarande kyrkans nordöstra och sydöstra hörn finnas bänkar från den äldre kyrkan (fig. 86), troligen rester av de 1739—40 »hel giorda med bräder mot koret» och »wid korsgången.» 1751 BÄNKINREDNING.

LÄKTARE.

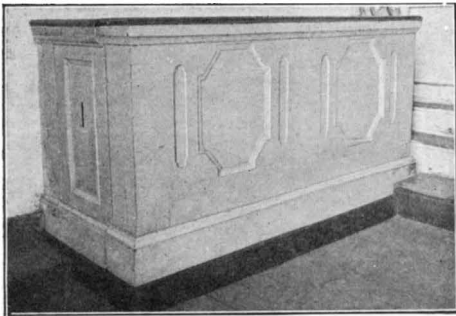

Fig. 86. Bjursås. Bänk i koret.
Chorgestühl aus d. 18. Jhdt.

form som de nyssnämnda bänkarna (fig. 86). Den torde alltså härstamma från den 1740 byggda västläktaren, tvärs över kyrkan. Då gjordes även de läktarebänkar, som ännu finnas kvar och vilkas dörrar äro lika de ovan beskrivna i koret. 1683 byggdes en läktare på obekant plats. Därförut fanns ingen.

Tre firsidiga pelare av trä (se fig. 85). Ursprunglig användning okänd.

DOPFUNT.

Dopfunt fanns 1628: »Funt aff trä lithen elak». 1672: »slätt arbete». 1763 var den: »av trä giord oc runder, är breda wid altaret på Norra sidan i choret oc målad.» 1678 köpes en ny funt. Båda nu försvunna.

PREDIKSTOL.

Predikstol. På sockenstugans vind förvaras delarna av bröstvärnet till en predikstol (fig. 88), ett stycke av trappräcket vid läktartrappan i nuvarande kyrkan, taket på tornvinden. Det sistnämnda gjordes först 1680, under det att predikstolen i övrigt förfärdigades och uppsattes 1673.

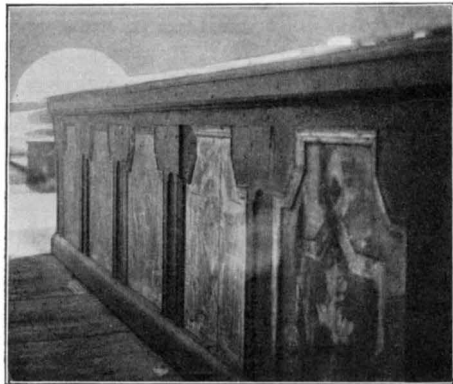

Fig. 87. Bjursås. Del av äldre läktarbröstning.
Brüstung der Westempore der älteren Kirche.

betalas »bänkedörrarnes Numererande med oljefärg till hustru Barbro. 3 dlr.»

Bröstningen till en gammal läktare, tillsammans 890 cm. längd, med ursprunglig färg, är anbragt som framstycke på nuvarande kyrkans orgelläktarbänkar (fig. 87). Den är avsågad nedtill, men de bevarade delarna av fyllningarna ha haft samma

Korgens bröstvärn består av fyra avdelningar, skilda av vridna kolonetter. I fyllningarna målningar på väv av evangelisterna. Trävirket är marmorerat, och spår av förgyllning finnes.

Trappräcket är plattsukret och har i kartusch inskuret på övre listan ANNO

1673. Taket tyckes vara ofullständigt bevarat. 1740 fanns »åfwan uppå någre bilder, illa gjorda», som nu ej finnas kvar.

Prästgraven i koret var endast en »mullgraf», icke murad (inv. 1740). Den täcktes av en gjutjärnshäll, varav fragment finnes kvar på nya kyrkogården. Bevarad är nedre högra delen till drygt halva hällens bredd och ungefär $\frac{2}{3}$ av dess längd. I mitten en kartusch, hällan av putti, varav den ena är bevarad t. o. m. halva ansiktet. Därunder Kristi gravläggning. I hörnen evangelistsymbolerna. Ett hörn lösslaget. L. 131 cm. B. 74 cm. I Stora Tuna kyrka finnes en gravhäll med samma inskrifter och reliefer, daterad 1721.

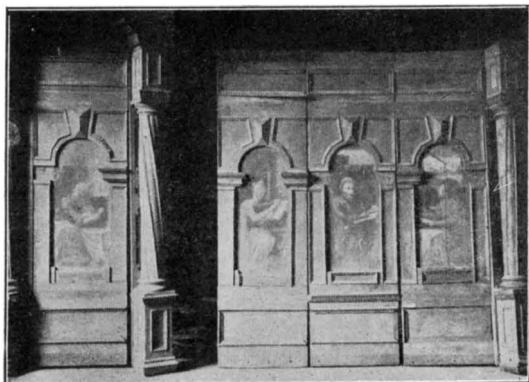

Fig. 88. Bjursås. Delar av äldre predikstol.
Teile einer Kanzel aus d. J. 1673.

PRÄSTGRAVEN.

Den tredje kyrkan.

Kyrkogården och boden.

Kyrkogården bildar en mot söder sluttande terrass, lagd med gråsten utan bruk. Norra delen av kyrkogården begränsas mot öster, väster och norr av låga gråstensmurar. Ingångar utan grindar i väster och söder. H. 90 cm.

INHÄGNAD.

På själva kyrkogården och utanför muren ha till vintern 1913—14 stått rader av ståtliga popplar och aspar (se fig. 89, 90). Oaktat de flesta av träderna voro friska, nedhöggs de helt, varigenom kyrkan berövades en stor prydnad.

Nya kyrkogården ligger väster om kyrkan i en sluttning mot sydväst, uppterrasserad och med gråstensmur i norr.

NYA KYRKO-
GÅRDEN.

Kyrkans bod av trä, vittrappad och täckt med plåttak, ligger på nya kyrkogården. Den användes som gravkapell.

BOD.

Kyrkobyggnaden.

Bjursås kyrka byggdes på 1790-talet och 1799 gav k. m:t tillstånd att kalla den Gustaf Adolfs kyrka.

Fig. 89. Bjursås kyrka från söder.
Die Kirche von Süden.

Den rektangulära kyrkan, med gavelkrönt mittrisalit åt söder och ett fyrkantigt torn lagt mitt å norra sidan, är präglad av en enkel storslagen hållning i klassicistisk karaktär. Särskilt anmärkningsvärt är lägets utnyttjande. Sedd ifrån sydväst från landsvägen, som stiger starkt upp mot kyrkofronten, vilken ytterligare höjes genom två terrasseringsar över backens nivå, ter sig kyrkan imponerande (fig. 82).

MATERIAL. Murarna äro uppförda av gråsten, ut- och invändigt vitrappade. Yttertaket (dess brytningar ses bäst å situationsplanen fig. 90), belagt med spån, ilappad med plåt(!), tornhuven av trä, gråmålad, med dörrar ut på den bredare underbyggnadens tak och täckt med plåt. Innertaket är ett rappat trätunnvalv uppdelat av 5 tunna gördelbågar och avvalmat mot gavlarna. Golvet är överallt av trä.

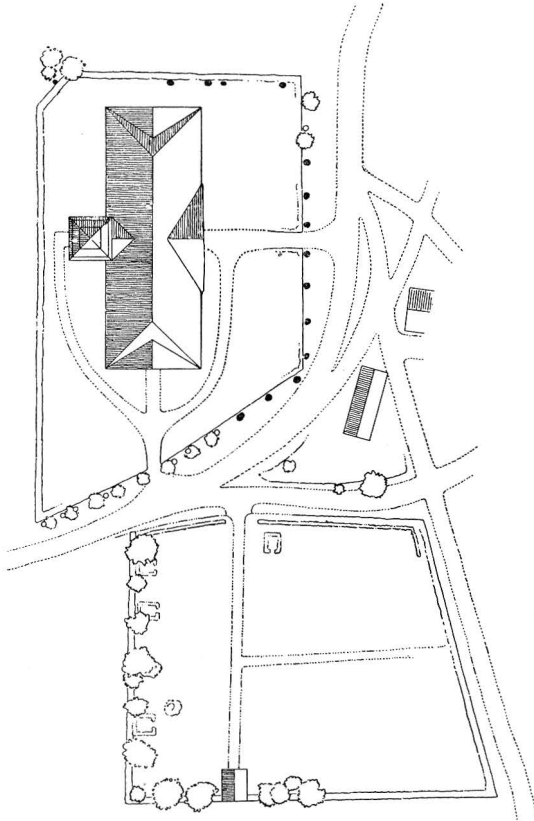
DÖRRAR. I söder, väster och i norr genom tornet äro stickbågiga ingångar, stängda med svartmålade dubbeldörrar av trä. Den västra och södra krönes av ett entablement, buret av två stora enkla konsoler, varöver ett liggande rektangulärt fönster, det hela infattat i en fyrkantig insänkning. Å västportalens entablement 17 *S A* 99 i förgyllda järnbokstäver.

FÖNSTER. Fönstren äro rundbågiga, med blyinfattade och grönskiftande rutor. Tornets fönster såväl som dess dörrar infattas i djupa, rundbågiga nischer.

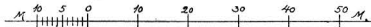
SAKRISTIA. Sakristian står i förbindelse med koret genom två dörrar,

klädda med svartmålad järnplåt, en på vardera sidan om altaret. Den täckes av platt trätak.

Kyrkan uppvärms av två järnkaminer i långhuset och en i UPPVÄRMNING. sakristian.

Situationsplan.

Del. K. Norberg. 1914.

Fig. 90. Bjursås. Situationsplan.

Inredning och lösa inventarier.

Altaret murat av tegel och rappat. Altartavlan i förgylld ALTARE. ram föreställer korsfästelsen, är utförd av målaren Bernt Svedin 1742 för 63 daler och återgår på Ehrenstrahls korsfästelse i Storkyrkan, ehuru antagligen kopierad efter Stora Tuna kyrkas altar-

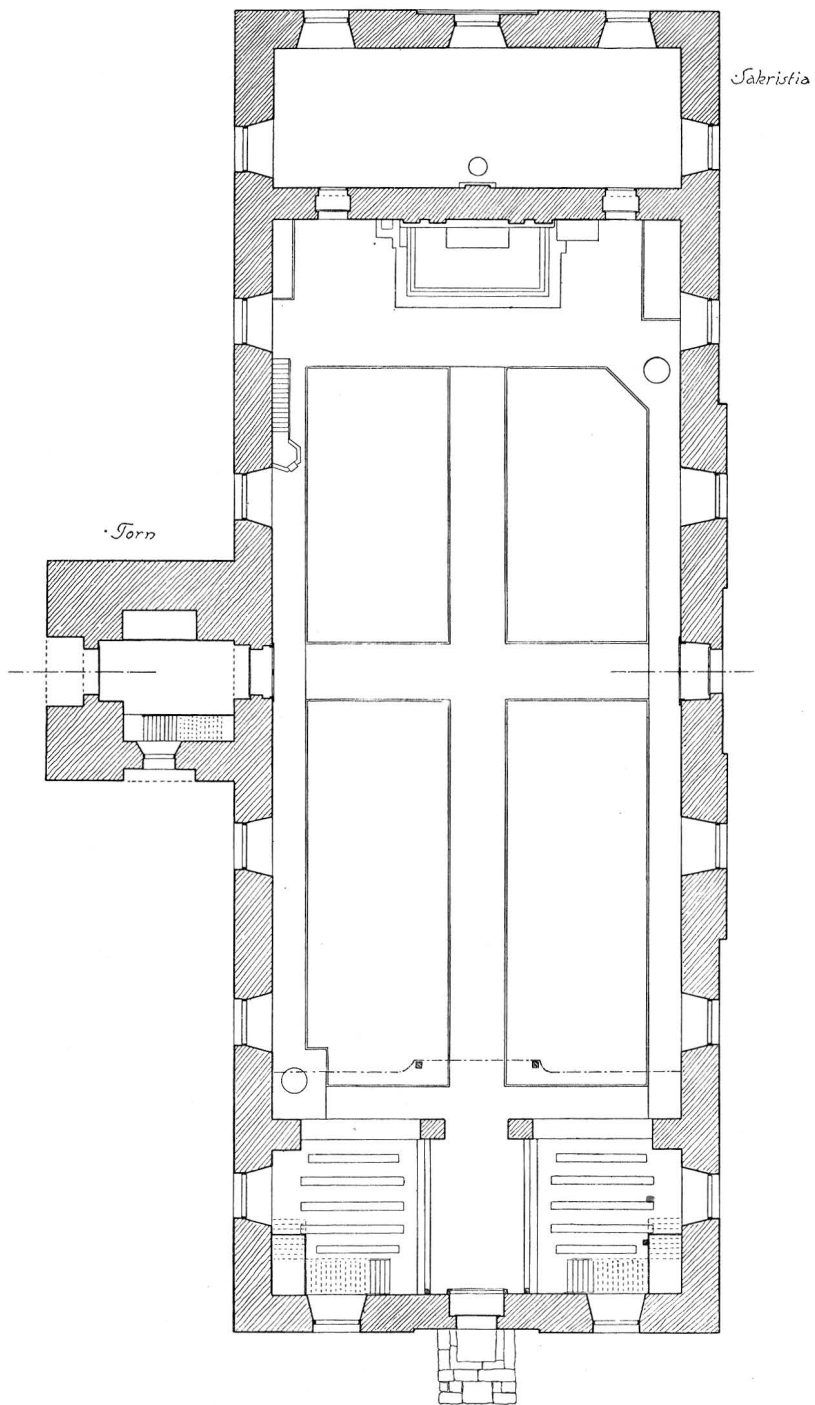

Fig. 91. Bjursås. Plan. Skala 1:300. Uppmätt 1913 av B. Wijkmark.
Grundriss.

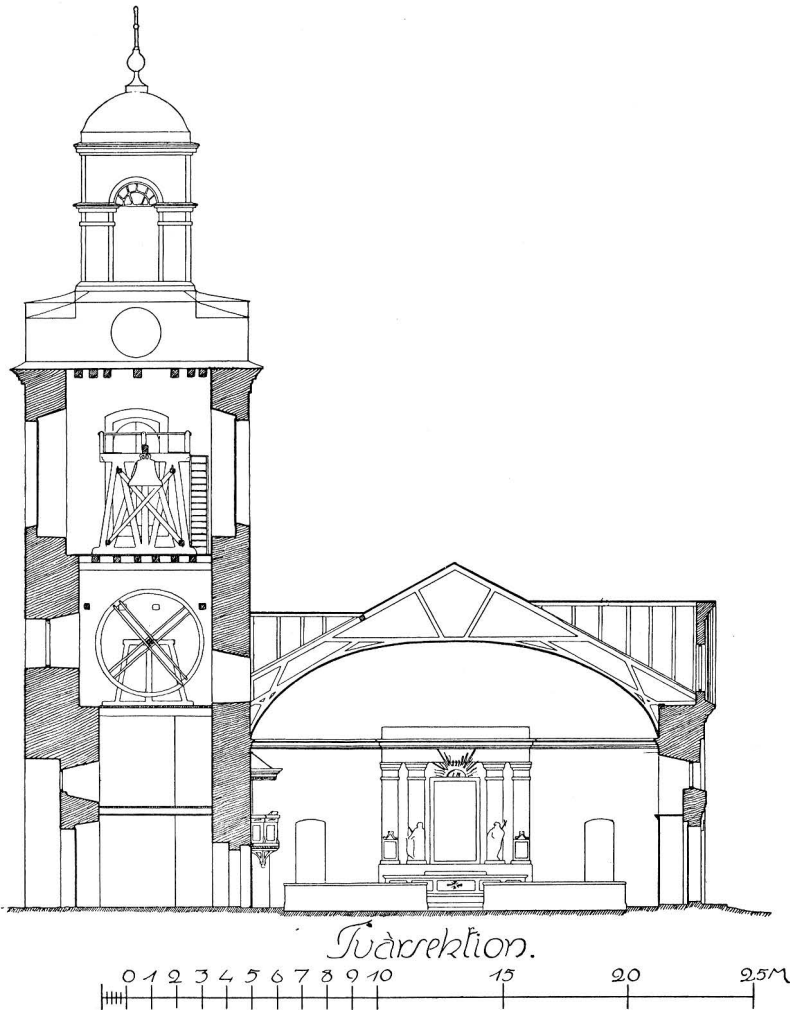

Fig. 92. Bjursås. Tvärsektion av långhuset och tornet mot öster.

Uppmätt av B. Wijkmark 1913.

Querschnitt gegen Osten.

tavla, som direkt återgår på nämnda tavla av Ehrenstrahl. Tavlan innefattas av murade pilastrar (se fig. 92) och flankeras av två i trä utsågade, målade figurer, Johannes döparen och Moses med lagens tavlor.

Altarring av trä med fyllningar. Vitmålad med förgyllda lister. ALTARRING.

Predikstolen är av enkelt arbete, vitmålad med förgyllda PREDIKSTOL.

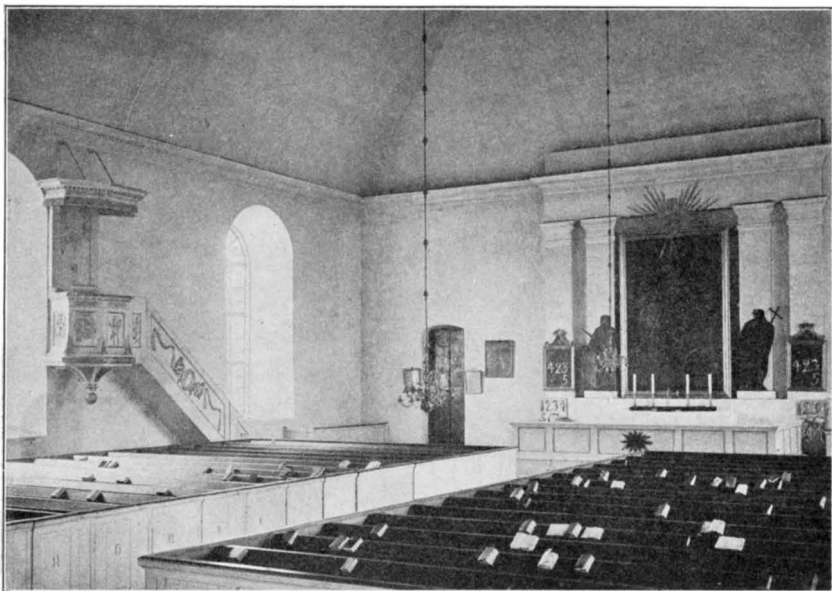

Fig. 93. Bjursås. Interiör mot öster.
Inneses gegen Osten.

skulpterade ornament. Tillverkad av kyrkvärden Johan Göranson i Torsång 1829.

- TIMGLAS.** Timglas (fig.96). Ståndare av förgyllt och skulpterat trä. Hölster av pressat mässingsbleck. Troligen från 1700-talets slut. H. 63 cm.
- LÄKTARE.** Orgelläktare i väster. Vitmålat bröstvärn med vitblå speglar.
- ORGEL.** Orgelfasaden målad i vitt med skulpterad och förgylld ornering. Från 1857, då instrumentet köptes från Kristine kyrka i Falun. Ritningen till fasaden stadfäst d. å.
- BÄNKINREDNING.** Bänkarna äro slutna, vitmålade, med rektangulära dörrspeglar utom bänkarnas framstycken i koret, där avrundade fyllningar omväxla med 8-sidiga. Ang. läktarebänkarna se s. 92.
- NUMMERTAVLOR.** Nummertavlor, svartmålade med guldramar. H. 135 cm.
- NATTVARDSKÄRL.** Kalk av silver (fig. 95 C). Invändigt förgyllt. På foten tand-
snitt och ornament. Stämplor: tre kronor, Falu vapen, årsbokstaven K 3 (= 1816), guldsmedssignatur, av vilken endast slutbokstaven s är läslig. H. 27 cm.
- Paten av förgyllt silver. Stämplor: Guldsmedssignaturen **G O BIÖRBERG**, tre kronor, Stockholms vapen (manligt krönt huvud i profil), årsbokstaven K 3 (= 1816).
- Kanna (fig. 95 A) av silver med förgyllda ränder kring lock och

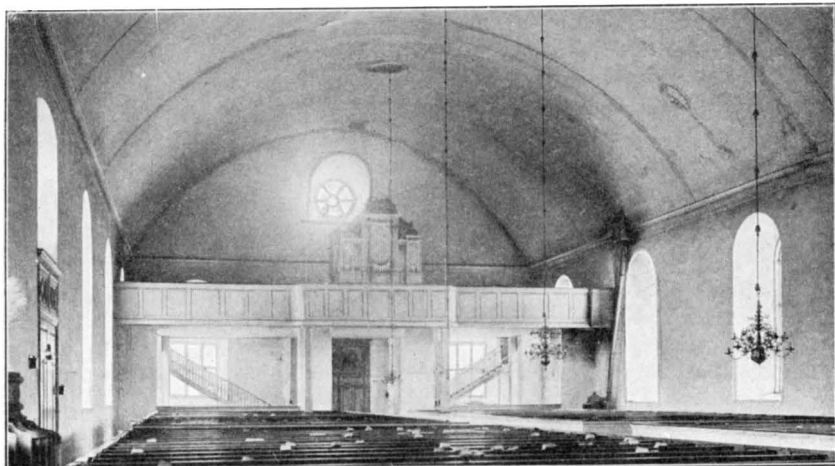

Fig. 94. Bjursås. Interiör mot väster.
Inneses gegen Westen.

fot och förgyllda ornament på handtaget. Stämplrar: Guldsmedssignaturen *DH* i monogram på krönt sköld (= Didrik Hysing, guldsmid i Stockholm på 1690-talet¹). H. 21,5 cm.

Sked med strösked i ena ändan, skedblad i den andra. Stämplrar: årsbokstaven I 4 (= 1839), tre kronor, Falu vapen, guldsmedssignaturen **CH**. L. 11 cm.

Oblatask, oval på fyra fötter. Stämplrar: tre kronor, Falu vapen, årsbokstaven N (= 1771), guldsmedssignaturen **I LEFFLER**. H. 7,5 cm. L. 14 cm. B. 9,5 cm.

Oblatask av mässing, oval, i botten inskr.: Jonas Jönson 1779.

1618 fanns »kalk förgyllt medh sitt pathen om 20 lodh.» 1628 dessutom »oblatoria». 1672 funnos 2 kalkar och 2 patener, bägge förgyllda. Oblatasken var då av trä.

Tennkanna (fig. 95 E), cylindrisk. Stämplrar: årsbokstaven u (= 1778). Dalavapnet 2 ggr, sköld. H. 17,5 cm.

2 tennkannor fig. 95 B o. D, päronformiga med lammet på locket. Stämplrar w (= 1779). Dalavapnet 2 ggr omgivet av A M, krönt S inom sköld, gående ängel med lie och båge. H. 39 cm. och 31 cm.

Brudkrona av förgyllt silver med genombrutna ornament och på ringen fastnitade änglahuvud och beslag. Stämplrar: **G K W** guldsmed, årsbokstaven Y (= 1781). H. 9 cm. BRUDKRONA.

Mässshake av svart siden. På framsidan sol och på ryggen TEXTILIER.

¹ Jfr G. UPMARK i »Studier från Strängnäsutställningen» 1910 I, s. 181.

Fig 95. Bjursås. A. Vinkanna av silver. — B och D. Vinkannor av tenn. — C. Kalk av silver. — E. Vinkanna av tenn.
A. Silberne Weinkanne, Ende des 17. Jhdts. — B und D. Zinnerne Weinkannen 1779. — C. Silberner Kelch, 1816. — E. Zinnerne Weinkanne, 1778.

kors av vitt siden. Kantad med vita sidenband. Anskaffad 1740. L. 77 cm.

Mässhake av röd sammet med kors och sol i guldband. På sidorna om korset 1755. L. 125 cm.

Mässhake av röd sidendamast, dekorerad med kors och sol av vitt siden. Sprund i halsöppningen. 1700-talet. L. 125 cm.

2 nya mässhakar av sammet, en svart och en röd.

Kalkkläden, ett av vitt och ett av rött siden, broderade med silver och guldtråd samt spetsar. 1700-talet. 54 cm. × 53 cm.

De nu använda håvarna äro av röd sammet. Av äldre finnas kvar 2 st. röda sammetshåvar, guldgalonerade och kantade med silverspetsar. På skaften krokor för klockor. Mycket förstörda. Sannolikt från 1716 (räk.) H. 15 cm. 2 stycken av grön sammet, silvergalonerade och med ANNO 1740 I L M A broderat mellan galonerna. Klockor på skaften. H. 20 cm.

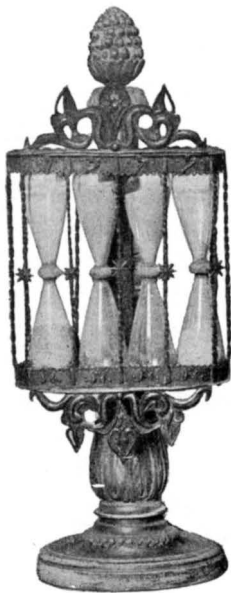
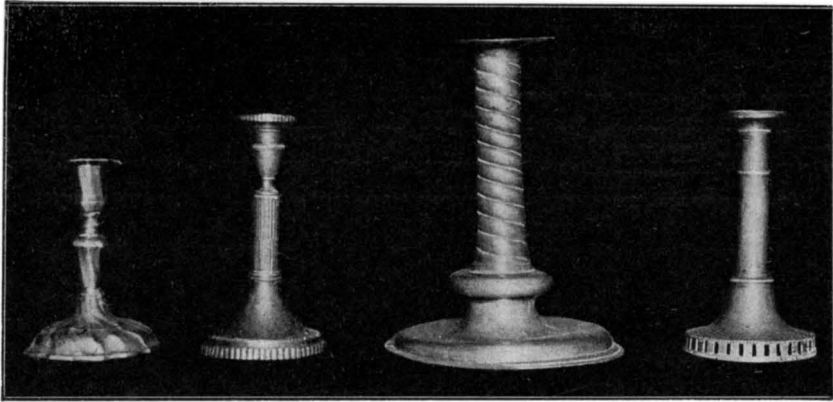

Fig. 96. Timglas. Sanduhr, Ende 18 Jhdtd.

1618 funnos (inv.): »Messehakell blome-ratt tÿg med serk. 1 st. Messehakell utnödt swartt dock medh en ny serk. Altarklädhe aff rött grost gnÿn(?) lÿkpäll af swartt klädhe nÿ.» 1628 funnos dessutom ett »humeral» och ett »korporal» samt »Täkerne 1 st.

A B C D

Fig. 97. Bjursås. Ljusstakar av tenn.

Leuchter aus Zinn. A. aus d. J. 1763. — B. Anfang des 19. Jhdts.
— C. 17. Jhd. — D. Anfang des 19. Jhdts.

med yllebårder» och ett »Biörskin». 1659 skänkte pastor loci »ett nýt Corporal med silke bepröyd». 1662: »ett stycke grönt rask til päll öffuer brudfolk.» 1672 funnos 3 mässhakar, »Förhenge 1 st. af rödt kartzin», nytt. Dessutom fanns en »biörnhud». 1681 anskaffades en »Päll af blådt taftt 18 daler». 1697: » $1\frac{1}{2}$ aln sidensars til opslag på Messeskiortan.» 1708 köpes » $2\frac{1}{2}$ aln rödt kläde till Funten å 4 dr 16 öre.»

Mässingskrona (fig. 98). Staven krönt av ett lejon stående LJUSREDSKAP. på bakbenen. 2 rader ljusarmar med 6 i varje. 1600-talet. H. 82 cm.

Mässingskrona med ljusarmar i 2 rader och 12 i varje, fanns 1672. H. 90 cm.

Mässingskrona med staven krönt av måne. 2 rader ljusarmar med 6 i varje, H. 77 cm. Två snarlika, men den ena krönt av dubbelörn, den andra utan krönfigur. H. 73 cm. och 53 cm. De båda sistnämnda äro av typ från 1600-talets slut. Ljuskronor köptes 1659, 1676 och 1682.

Ljuskrona av plåt, obeliskformig mittdel, ljuspipor i två rader, 4 upp- och 8 nedtill. H. 111 cm. Gustaviansk.

4 tennstakar (fig. 97 C) på rund fot med vridet skaft. På foten stämpel med ros. 1600-talets slut. H. 29—30 cm.

Tennstake på rund vriden fot och skaft (fig. 97 A). Stämplrar: årsbokstaven e (= 1763), krona på sköld, tre kronor, sköld med fyrfota djur under ett träd. H. 22 cm.

2 tennstakar, rund fot och skaft, samt urnformig pip (fig. 97 B).
Stämplrar: tre kronor, sköld med krona 2 ggr, $\frac{C}{M} \frac{G}{B}$ i sköld 2 ggr.
Omr. 1800. H. 22 cm.

8 tennstakar på rund fot och cylindriskt skaft (fig. 97 D).
Stämplrar: **E L M** samt en oläslig. 1800-talets början. H. 19 cm.

4 mässingsstakar på skålförmig fot; ett par H. 20 cm., de

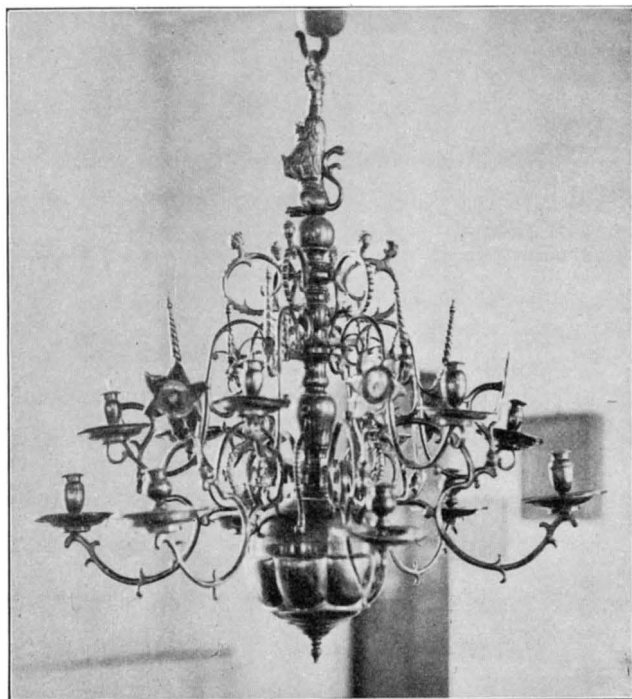

Fig. 98. Bjursås. Ljuskrona av mässing.
Kronleuchter aus Messing. 17 Jhdt.

övriga 13 och 10 cm. Stake av malm, rund fot. H. 15 cm. samt en d:o H. 8 cm.

TAVLOR. Tre enkla oljemålningar, troligen från 1700-talets början, nämligen:

Thomas tvivel. H. 89 cm. B. 71 cm.

Kristus i Getzeman. H. 95 cm. B. 78 cm. och

Kristus på korset. H. 88 cm. B. 7,15 cm.

Av dessa nämnes den sistnämnda 1740: »Ett crucifix i Predikstolen med svarta ramar omkring.»

Karl XIII:s tal 1810 och 1817 i koret. — 1695 betalas »För skriften öfwer jubelfästen efter Consist. tafla 3.24» samt för »Rahmen» 2 daler. 1707 köpes »Hedengrans tafla om Narviska slaget, i Västerås för 3.24 daler, dess Raam och stofferande 8 daler.» 1712: »Till Hedengrans Tafla om Slesiske Religionsfriheten 7.16 daler» och 1731: »Hedengrahns skriffit öfwer jubelfästen». Ingen av dessa är bevarad.

Lännstol av furu (fig. 100), brunmålad. 1700-talets mitt.

Hörnskåp med rektangulära fyllningar med plattskärningar. Omkr. 1700.

Brudstolar 2 st. målade blå med vitt fält, omgivet av grön krans på ryggstycket samt 1847 (fig. 99).

Tre enkla kistor av furu med järnbeslag, en kista av järn för silvret.

I tornet hänga två klockor. Den större enligt inskrift gjuten 1672 av Olof Larsson i Falun, den mindre 1865 av N. P. Linderberg i Sundsvall. 1618 funnos 2 klockor (inv.). 1628 dessutom en skriffklocka. Lillklockan omgöts 1637 av »Mester Liwaldt och wogh siu skeppundh.» Den remnade 1640 och fördes 1656 till Stockholm, där den omgöts av »Mäster Jöran Putten-son». Då det ringdes sorgeringning efter Karl X Gustaf, sprack den åter »af en olyckeligh hendelse», varför församlingen begärde k. m:ts hjälp (acta ecclesiastica, R. A.). Olyckan tyckes ha följt Bjursås klockor, ty 1666 och 1667 omgjutes åter klockan och 1672 den nuvarande storklockan. Hjulet varmed klockorna upphissats står kvar i tornets första våning.

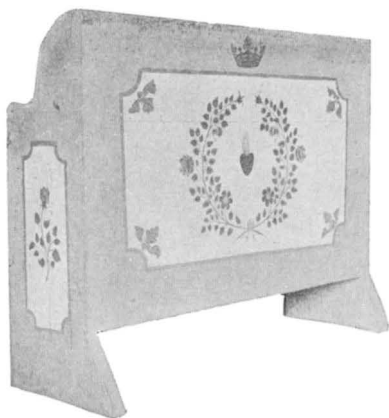

Fig. 99. Bjursås. Brudstol.
»Braustuhl» 1847.

KUNGATAL
OCH MINNES-
TAVLOR.

MÖBLER I
SAKRISTIAN.

KISTOR.

KLOCKOR.

Fig. 100. Bjursås. Stol.
Stuhl in der Sakristei.

Fig. 101. Bjursås kyrka från nordväst.
Die Kirche von Nordwesten.

Sammanfattning av Bjursås kyrkans konsthistoria.

I. Kyrka antagligen av trä av obekant utseende. Fanns sannolikt på 1400-talet. Inventarier: Mariabild, nu försvunnen.

II. Kyrkan om- eller nybygges av trä i början av 1600-talet. Färdig 1628, bestående av avlångt fyrkantigt långhus, sakristia i norr och vapenhus i söder.

III. Omkr. 1640—1682 anskaffas altartavla, predikstol, stor-klockan, tavlor, ljusredskap m. m.

IV. Under 1730 och följande år tillbygges kyrkan 20 alnar, de nya delarna spånslås och välvas. Ny altartavla, textilier m. m.

V. 1790—99 bygges en ny kyrka av sten. Ny inredning.

Zusammenfassung.

Der jetzige in grossen Verhältnissen gezeichnete, imponierend gelegne klassicistische Bau (Fig. 82 u. 101) wurde in den 1790er Jahren als Ersatz einer Holzkirche aufgeführt. Das Material ist, wie gewöhnlich, verputzter Granit, mit hölzernem Tonnengewölbe. Mehrere Teile der Einrichtung stammen aus der älteren Kirche (Fig. 84—88).

Die frühere kleine, hölzerne Kirche wurde im Anfang des 17. Jhdts als Ersatz einer noch älteren, wahrscheinlich mittelalterlichen Kirche in Blockhauskonstruktion aufgeführt. Der Grundriss war rechteckig mit nördlicher Sakristei und südlicher Vorhalle. 1708 hat das Schiff ein hölzernes Tonnengewölbe erhalten und es wurde eine Erweiterung gegen Westen begonnen.

Fig. 102. Bjursås. Sockensigill.
Siegel der Gemeinde Bjursås 17. Jhdts oder früher.

Fig. 103. Gagnefs kyrka från nordväst.
Die Kirche von Nordwesten.

GAGNEFS KYRKA.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, GAGNEFS TINGSLAG.
VÄSTERÅS STIFT, LEKSANDS KONTRAKT.

Tryckta källor: HÜLPHERS, s. 330. — AROSENIUS IV, 1, s. 48. — BRÖDERNA GAHN, Tvenne Dalaresor 1765 och 1799, Falun 1909, s. 6. — DIPL. SUEC, III, nr 2496, 2497: 1325, »Olaff i Gagnæff.» -- KRÖNINGSVÄRD, nr 631, »Domini Stenari prepositi in Gagnæff», 1351; nr 284, s. 2: 1381 »gagnæfs kirkiogardhe».

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: VÄSTERÅS DOMK. A.: Inventarier fr. o. m. 1576. Plan och fasader till den nuvarande kyrkan m. m. fr. omkr. 1770. — R. A.: Topografica 1577. Beskrivning över olyckor med klockor och bön om hjälp till nya. — A. T. A.: Inv. 1828. — O. W. WAHLIN, Berättelse om en antikvarisk undersökningsresa i Dalarna år 1867. — Ö. I. Ä.: Plan, sektion mot altaret, tornfasad 1765. Färglagd ritning av altartavlan 1781. Ritning till orgel 1886. Ritningar till restaurering av kyrkan uppgjorda av arkitekt Arborelius.

Kyrkans arkiv är inrymt i en ARKIVBYGGNAD INVID PRÄSTGÅRDEN. De för kyrkans historia viktiga delarna äro L I nr 1—13, räkenskaper 1643—1897. I nr 1—2, skrivelser från Kungl. Majt. m. m. 1561—1734. K I nr 1—2, sockenstämmoprot. 1725—1851 och K III nr 1, kyrkorådsprot. 1772—1823, N nr 1—4, visit.-prot., synehandlingar och inventarieförteckningar 1628—1907. O nr 1—8, handlingar om kyrka, kyrkogård och prästgård 1600—1896. Dessutom finnas i E nr 1, likbok från 1673, uppgifter om förändringar vid kyrkan, skrivna av kyrkoherde Browallius 1674—88. Dopböcker från 1694, dödböcker från 1673, vigselböcker från 1703.

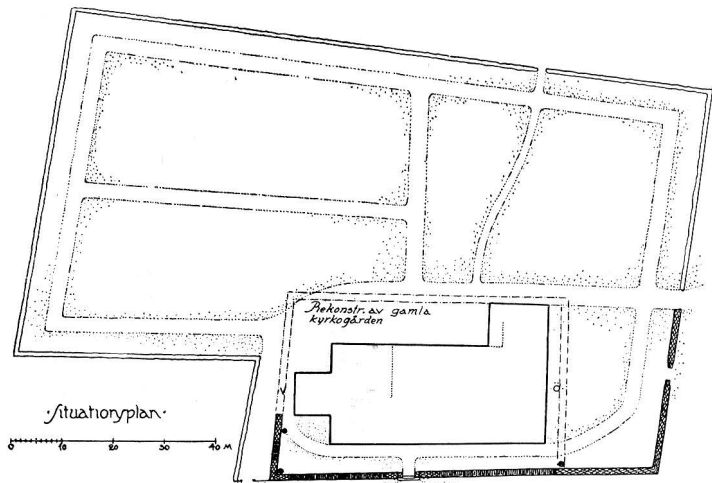
Kyrkogård, bod och stapel.

Kyrkogården sträckte sig ursprungligen i huvudsak åt söder, men utvidgades 1870 åt norr (fig. 105). Den nya delen inhägnas av gjutet järnstaket med grind i öster, den äldre av gråstensmurar utan avtäckning, i söder lagda i bruk från mitt för kyrkans sydöstra till mitt för dess sydvästra hörn, annars i kallmur utom ett

Fig. 104. Gagnef. Södra kyrkogårdsporten.
Südliches Kirchhofsportal.

litet stycke av den västra murbiten (fig. 105). Norra muren revs 1870 i samband med utvidgningen, och i väster har muren delvis raserats, antagligen emedan den gick för nära det 1771 byggda kyrktornet. Muren hade 1628 (inv.) spånklätt trätak och var enligt delningsregler av samma år 300 alnar lång: »Kyrkiobalkens deelning hwadh stücke huar Bÿ och gård är skylligh at holla. begynnes ifrån Öster Porthen södher om. första — 100 Alnar skall

Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 105. Gagnef. Situationsplan.

Lurbo treding haffua, Ifrån these wäster om Södher Porthen — 100 Alnar skal Östkerna fierding haffua och strecker sigh noghot bort om stapulen på norra sijdhan. The tredie — 100 Alnar in til Öster Porthen skal Gröntuffz fierdingen haffua och skall huar treding byta rotarna emellan så att huar rote weet sith stücke.» Den var då och allt framgent av gråsten.

PORTAR.

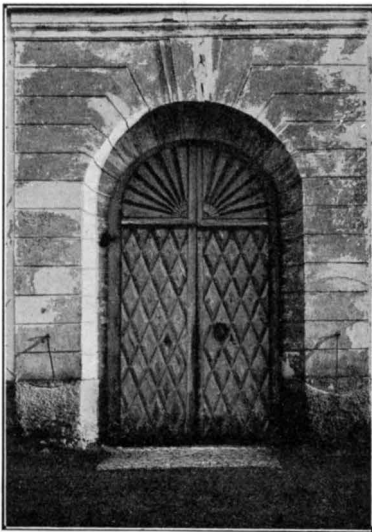

Fig. 106. Gagnef. Nordportalen.
Nördlicher Eingang des Langhauses.

I gråstensmurarna finnas portar i öster och söder med smidda järngrindar, den södra signerad ÅHR 1786 L O S T (= Lars OlsSon Törne), mellan tegelmurade, vitrappade stolpar med pyramidformigt plåttak (fig. 104). Vid södra porten synes spår av äldre portanordning, i det muren omkr. 2 m. på ömse sidor om porten är lägre och lagd utan bruk. Med tillhjälp av ovan citerade delningsregler och det bevarade stycket gammal syd- mur kan kyrkogårdens äldre utseende rekonstrueras. (Jfr situationsskissen fig. 105.) 1739 ombygges en bogårdsport.

Till 1771, då det nuvarande tornet byggdes, fanns norr om kyrkan en »stapul af reesewärke wäl spånadt» (inv. 1669), ävenså tjärad (räk. 1662—65). Den omtalas redan 1628 (inv.) och har sannolikt uppförts efter en eldsvåda, omtalad 1577 såsom nyligen timad, varvid stapel och klockor förstördes. Utseendet obekant.

Kyrkans bodar och stall ligga öster om kyrkan utanför mur-
ren. De äro: den timrade rödmålade bårboden med huggna knutar och täckt av spåntak, med 1822 målat på nordväggen; en materialbod med spruthus och ett kyrkostall. Alla dessa rödmålade och uppförda dels av timmer, dels av bräder.

1628 fanns ett »kyrkioherberge öst nordhan på kyrkiogårdhen» och 1652 betalas »til att bygga en kyrkiobood». 1669 finnas härbre och bårbod. En »benkammare» fanns före 1733, men var då »kullfallen». Dess plats hade varit »under stora fönstret på östra gafweln». En ny skulle då åter uppföras.

Kyrkobyggnaden.

Kyrkan består av rektangulärt långhus, sakristia i norr och ett västtorn.

Murarna äro av gråten; valv, murpelare och omfattningar tegel. Ytterväggarna äro rappade och putsade med vit puts, som delvis avflagrat och blottat ett undre skärgult putslager. Nedomkring är målad en grå sockel, och kring dörrarna äro omfattningar av kvaderimiterande puts (fig. 106). Långhusets tak är brutet samt avvalmat på östra gaveln och täckt med tungformig spån, vilken på sakristians likaledes spånklädda tak växlande med avsmalnande spån bildar mönster. Längst österut på långhusets takås är ett kors med kulor. Alla golv äro av trä.

Långhuset täckes av ett tunnvalv, förstärkt av gördelbågar, som spänna mellan murpelarne, och genombrutet av rundbågiga stickkappor, som välva sig utmed sträckmurarna mellan murpelarna. Tunnvalvet dekoreras genom en fältindelning av stucklister. Väggar och valv äro vitlimmade, murpelarna målade i tegelfärg. Långhuset fick sin nuvarande form vid en ombyggnad 1770—71.

Den på fig. 112 synliga insänkningen över sakristidörren är gjord för altarskåpet 1788, då kyrkans altarskåp avlägsnades från altaret och en förut befintlig läktaranordning över sakristidörren antagligen borttogs. Insänkningen är nämligen gjord i en tunn tegelvägg, bakom vilken en rundbådig, 90 cm. djup båge spänner. Spår

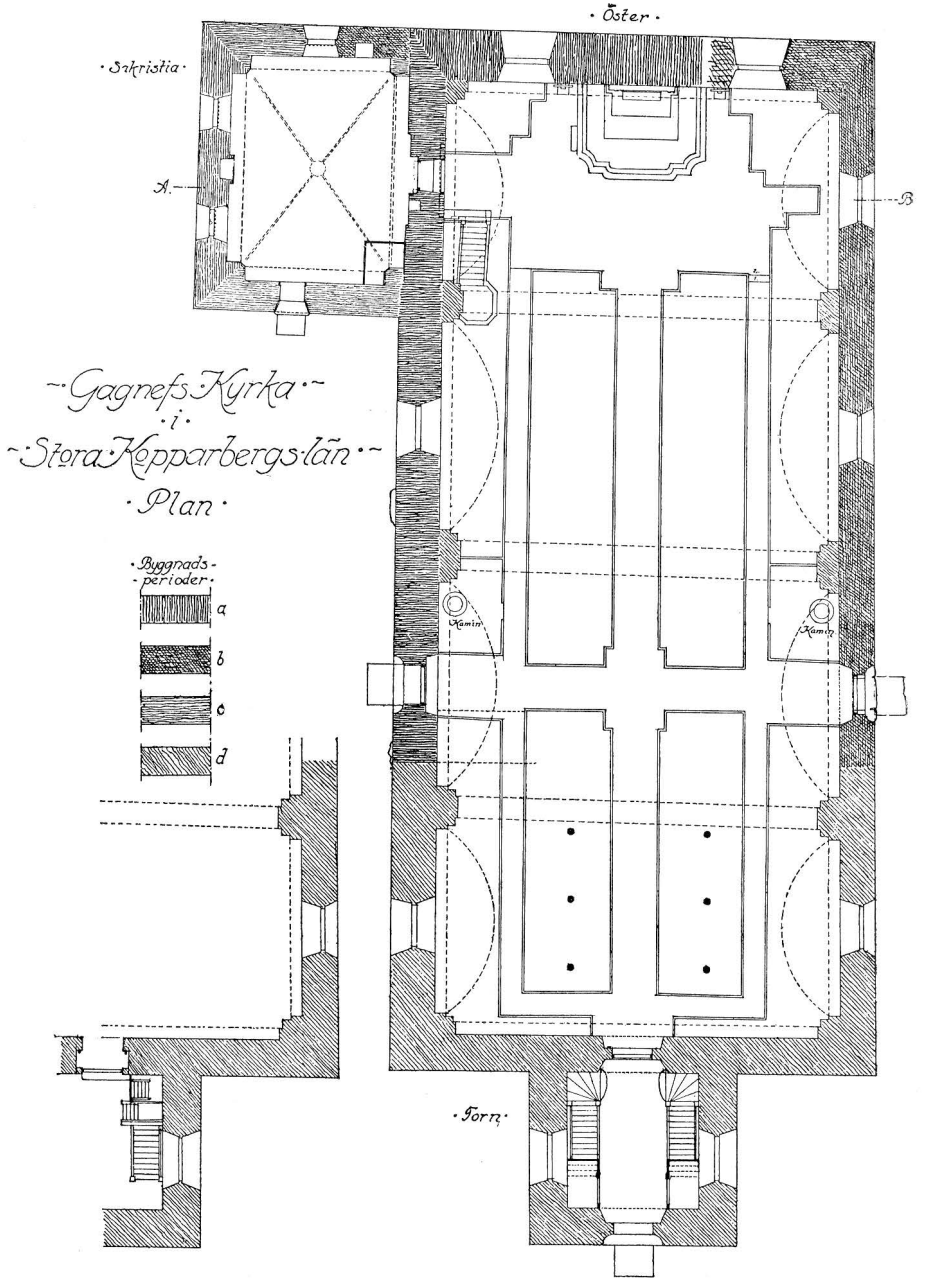
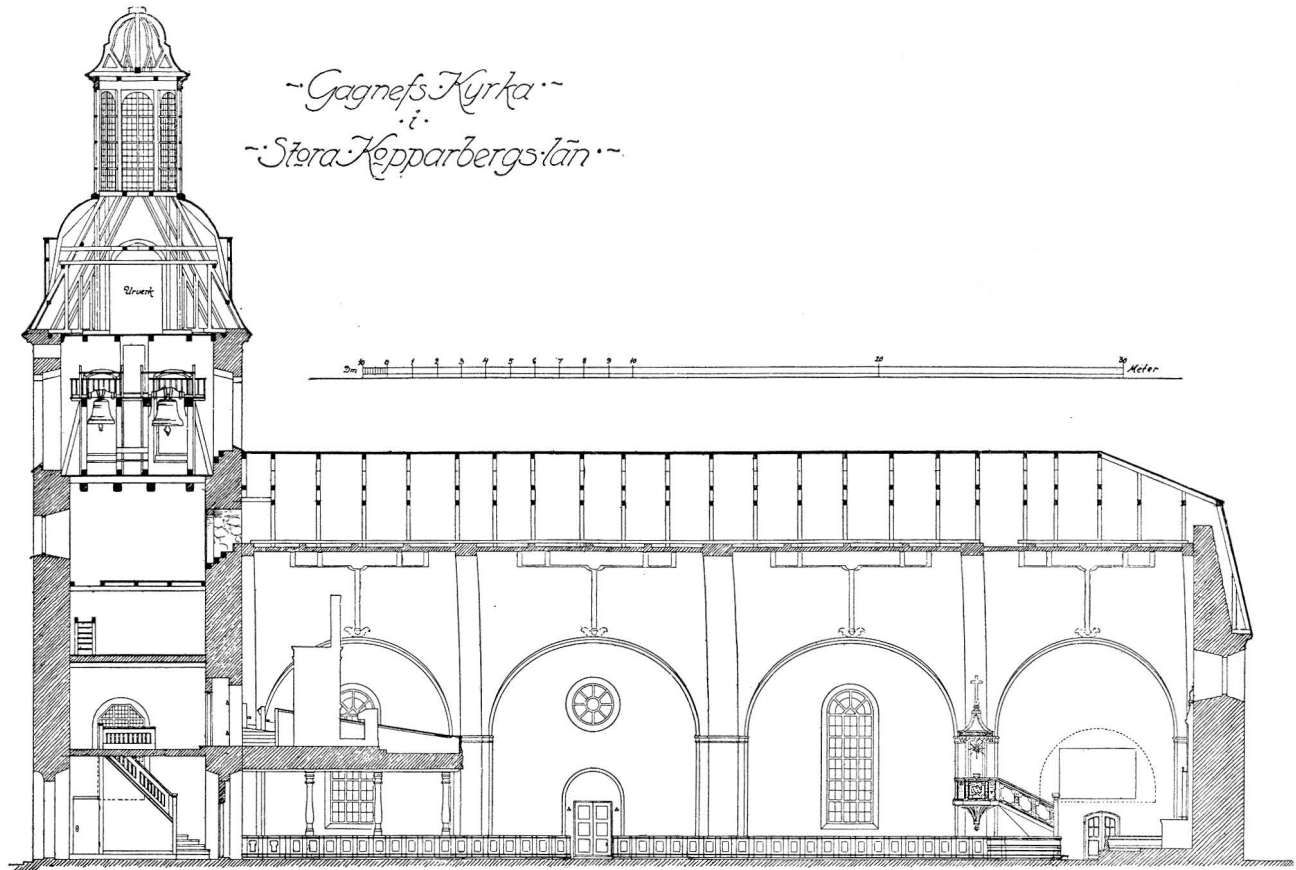

Fig. 107. Gagnef. Plan. Skala 1:300. Omritad efter uppmätning i Ö. I. Å.
Grundriss.

--Gagnefs Kyrka--
--Stora Kopparbergs län--

Längdsektion mot norr

Fig. 108. Gagnef. Längdsektion mot norr. Efter uppmätning i Ö. I. Å.
Längsschnitt gegen Norden.

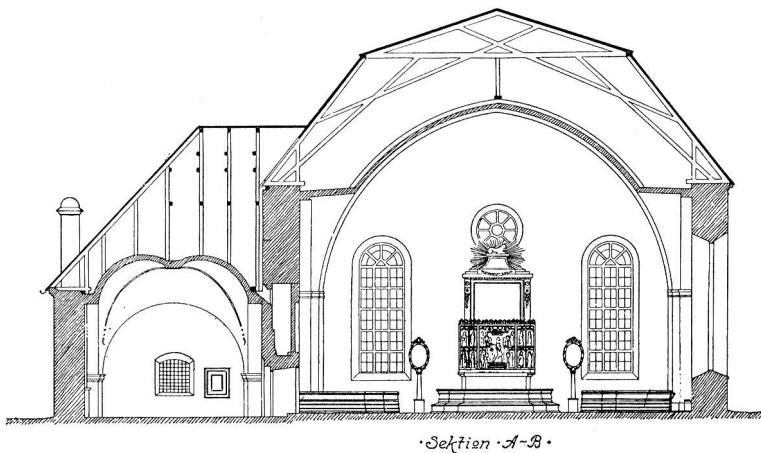

Fig.109. Gagnef. Tvärsnitt mot öster. Omritad efter uppmätning i Ö. I. Ä.
Querschnitt gegen Osten.

efter dess övre kontur synes i kyrkan över och omkring insänkningen (fig. 108). Insänkningens nedre kant sammanfaller med bågens botten, som har bildat läge för en läktare, en s. k. Gapskulle (jfr s. 122). I bågens östra del synes spår efter en murtrappa, som i dess västra ände tydligen fortsatt upp på vinden. Bågen och fondväggen äro klädda med vitrappning, i vilken åtskilliga ristningar tillfälligtvis gjorts, bl. a. året 1751. Från sakristivinden leder en ursprunglig stickbågig glugg ned i bågen (fig. 110—111).¹

DÖRRAR. Långhuset har tre ingångar därav en i norr (fig. 106), en i söder och en i väster från tornet. De äro alla rundbågiga med snedrutade, dubbla furudörrar, målade med ljusgul oljefärg och försedda med ornerade järnringar.

TORNET. 1771 byggdes tornet. Det har tak av kopparplåt, som upp-
bär en lanternin med fönster. Denna uppsattes 1828, då, enligt en anteckning i kyrkböckerna, tornet »i stället för den gamla osmakliga hufven» försågs med »en smakfull glaskammare.» Bygg-

¹ Medan detta tryckes har arkitekten A. Roland på långhusets innervägg strax väster om bågen konstaterat och delvis framtagit en rektangulär nisch med posternas hörn avfasade samt därinvid rester av ett invigningskors målat i rött på ett undre gulvitt putslager. Spår av rostet järn fanns i mitten. -- Det bör understrykas, att den rundbågiga nischens fondmur delvis är av gråsten och av allt att döma ursprunglig. I annat fall har den äldsta sakristian haft en övervåning, som bågen öppnat mot koret. Jfr olika former av gapskulle i Torsång, Stora Tuna och Vika längre fram i detta band.

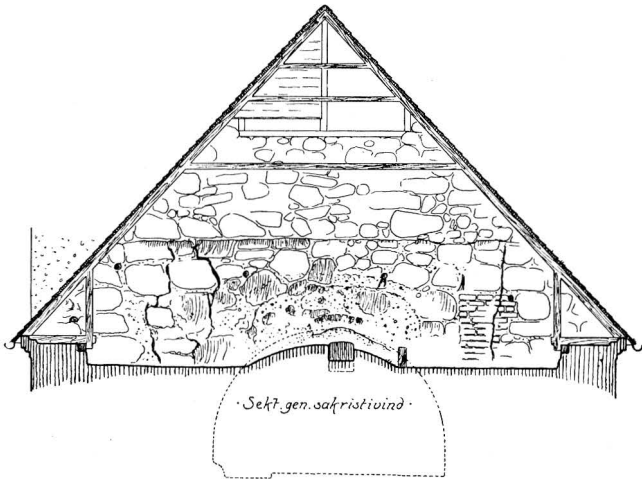

Fig. 110. Gagnef. Långhusets norra yttermur från sakristivinden. Uppmätt av K. Norberg 1914.

Östlicher Teil der Nordmauer von dem Boden der Sakristei gesehen.

mästare var Ris Erik Larsson, som även byggt Mockfjärds torn. Den gamla huven var karnissvängd och täckt med spån (fig. 124 a).

I tornets bottenvåning, som saknar valv, gå trapporna upp till orgelläktaren och klockorna. Trapporna ha skrank med svarvade gråmalade kolonetter.

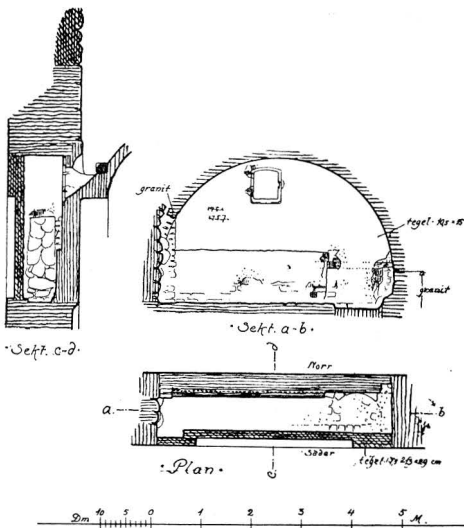

Fig. 111. Gagnef. Gapskullen. Uppmätning av K. Norberg 1914.

Reste einer früheren Chorempore.

8-143792. Sveriges kyrkor, Dalarna I.

Långhusets fönster äro rundbågiga, över ingångarna cirkelrunda, alla med blyinfattade rutor i träramar (en anordning från 1847). Tornet har stickbågiga, blyinfattade fönster med grönt glas, antagligen lika de, som varit i den övriga kyrkan före 1847 och sannolikt insatta 1771. Alla solbänkar äro brädklädda och rödtjärade, sakristians även spånklädda; de övriga ha spikhål efter spån.

Sakristian är invändigt vitrappad och täckes av kryssvalv med ribbor

Fig. 112. Gagnef. Interiör mot öster.
Innes gegen Osten.

Den utvidgades åt väster och norr och välvdes 1751. Till kyrkan är en ingång med järnklädd dörr; omkring denna en rundbågig insänkning. I väster en dörr till kyrkogården, med dubbla dörrar, den yttre enligt signatur gjord av kyrkogårdsgrindarnas tillverkare Lars Olsson Törne, 1801. Från detta år är även dörröppningen. De stickbågiga fönstren äro försatta med järngaller.

UPPVÄRMNING.
DATERING AV
DEN NUVARAN-
DE KYRKAN.

Kyrkan uppvärms av två järnugnar i långhuset. Med undantag av ovan nämnda mindre förändringar har kyrkan sådan den ovan beskrivits behållit det utseende den fick vid en ombyggnad 1771. Kyrkan tillbyggdes då i väster, murarna höjdes, tornet tillfogades, tunnvalvet slogs och yttertaket gjordes. Av den äldre kyrkobyggnaden kvarstå alltså blott de överrappade yttermurarna i norr, öster och söder. Dessa ha tillkommit under två perioder.

Den äldsta kyrkan.

Den äldsta kyrkans murar sammanfalla delvis med de nuvarande i norr och öster.

PLAN. Planen utvisade enligt 1600-talsinventarierna ett rektangulärt långhus, med kor i östra delen, sakristia i norr och ett vapenhus

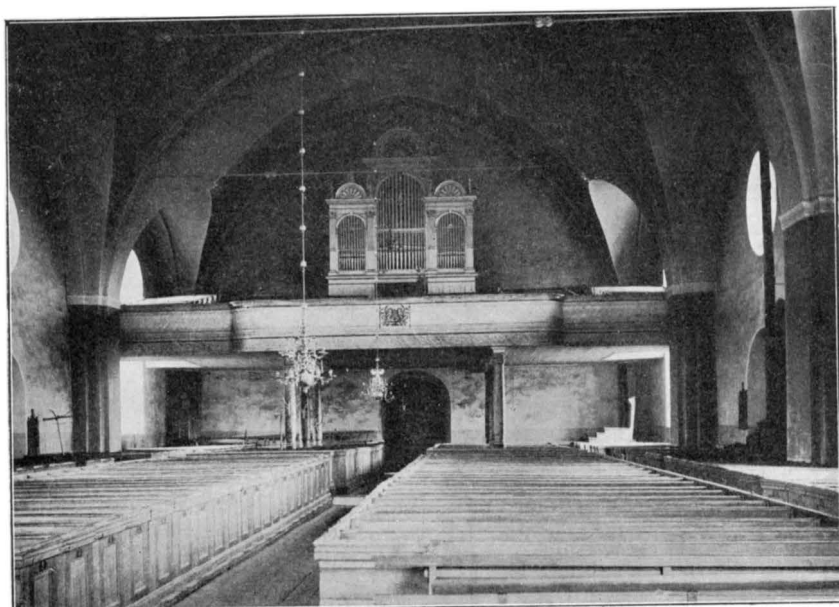

Fig. 113. Gagnef. Interiör mot väster.
Inneses gegen Westen.

antagligen i söder. Kyrkans längd har bestämts genom undersökningar under nuvarande kyrkgolvet, varvid västra väggens grundmur påträffats (se fig. 107 period a.).

Murarna voro uppförda av gråsten. På nuvarande sakristians vind är en horisontal skarv synlig på nordmurens utsida, ungefär 2 m. under den nuvarande murhöjden. Ovanför är muren slarvigare byggd, under skarven finnas stänk av rödtjära. Som ingen lägre skarv finnes, utvisar denna sannolikt den äldsta kyrkans höjd. Taket var spånslaget och rödtjärat. Invändigt var långhuset täckt av tre valv, liksom kyrkans inre i övrigt, vitlimmade; några målningar nämnas ej. Golvet var 1628 av tegel (inv.). Vid undersökningen under kyrkgolvet påträffades ett tegelgolv 30 cm. under det nuvarande.

MATERIAL.

1674 beskriver församlingens kyrkoherde skedda reparationer i kyrkan sålunda:

REPARATIONER.

1. »Förbättrat i sielfva kyrkian. Låtit hwijtlijma hela kyrkian innan till och med järnband sammandraga hwalfwet, som til alla sina 3 hwalfkupor war myckit weknat, med jernband, och wid högchoren sammanfogat sielfva wäggen med järnstänger, ty som wäggen war på södersjidan myckit weknad.

2. låtit utwidga sacristijan at hon är nu nästan dubbelt så stor som hon förre war, och hwitlijmat den nya Sacristije muren så innan som uthan.

3. Gifvit ex proprio (= av egna medel) een ny dör til kyrkian fram i högchoren med alla sina behör undantagandes at sochnens dagzwärken höggo hohlet på muren.»

DÖRRAR. 1628 funnos tre dörrar till kyrkan, med den nya kordörren blev det alltså fyra. Av dessa voro en i söder, en i väster och med den tredje kan möjligen åsyftas dörren från vapenhuset till kyrkan eller kyrkogården.

FÖNSTER. 1677 upphugges ett fönster på östra gaveln. 1672 funnos blott 4 fönster; (antagligen ett åt öster och ett i varje av södra murens tre travéer).

SAKRISTIA. Sakristian, samtidig med långhuset och antagligen byggd av gråsten, var 1672 »liten» men utvidgades 1674, som ovan nämnts, varvid den fick två valv och dess östvägg antagligen kom i flykt med kyrkans. Ärret efter dess gamla västmur synes på nuvarande sakristivinden, igensatt med tegel. (Se fig. 110).

VAPENHUS. Vapenhuset var av tegel och välvt. Det har sannolikt senare fogats till kyrkan, antagligen omkr. 1500-talet.

DATERING. Den s. 112 omtalade »gapskullen» visar att Gagnefs kyrka står i samband med de dalakyrkor, vilkas tegelornamentik är besläktad med Västeråsdomens¹ äldsta skede (jfr s. 14). En säkrare datering kan först givas, då övriga kyrkor inom Västeråsgruppen blivit genomarbetade.

Från år 1688 uppta räkenskaperna utgifter för en större reparation och i kyrkoherde Browallius anteckningar berättas följande: »Anno 1688 wid Michaeli lade Mr Erich Malm i Västerås grundmuren til vår nye kyrkie eller tilökningen. Wäggierna upmurades 1689 med taket och spånslagit. Och 1690 hwälfdes och hwijtlimades: och alle fönstren fullkomligen insattes. Då murades och wästre dören större än hon förre war, sielfva dören snickrades och insattes på sina gångjärn och hakar.

Ex. proprio lät Pastor uphuggia ett nytt fönster på norra wägen och gaf ther til alt behör, som war Tegel, murmestarlöhn, Fönster Carmar och snickarlön och alla glasen, som äro til talet 18 stycken.»

Om uppgifter ur senare inventarier tilläggas, blir det klart att

TILLBYGGNAD
1688 OCH FÖL-
JANDE ÅR.

¹ Jfr ROOSVAL a. a.

ombygget innebar, att kyrkan tillökats åt söder till något mindre än sin dubbla bredd, och att i den nya delen 3 valv slogos, motsvarande den gamla kyrkans 3 valv. Därvid måste ju delar av gamla sydmuren kvarstå, som pelare under valven, varför den nya interiören blev en tvåskeppig hall med två pelare (nämnda i alla inv.) och 3 travéer. En i 1700-tals inventarier förekommande uppgift att kyrkan hade 7 valv har genom undersökningarna av äldre grundmurar visat sig vara felskrivning. I tillbyggnaden bibehölls den gamla murhöjden. Vattentaket var spånklätt; 1749 funnos 2 kors och ett tredje färdigt att uppsättas. Två kors betalas 1724. 1702 betalas den, som smidde »topen» (= tuppen) och »späsen» (= spetsen) till korset på kyrkan.

Golvet i den nytillbyggda delen var av »täljesten» (=kalksten), gravstenar och gråsten.

Enligt sägen skulle en kyrka av trä ha legat en knapp kilometer norr om den nuvarande på den s. k. Kapellsbacken. Den flyttades sedan till prästgården, där den länge kvarstod som bod.¹

ÄLDRE KYRKA
ENLIGT SÄGEN.

Inredning och lösa inventarier.

Altarbordet är av trä. På detta står ett altarskåp av ek, inhemskt(?) arbete från omkr. 1500. Dess form och indelning framgår av fig. 116. H. 190 cm. B. 290 cm.

ALTARE OCH
ALTARSKÅP.

Skåpets inre, såväl korpus som flyglarna, är förgyllt och målat 1892. Dräkterna och listerna i arkitekturen äro målade med ultramarin och anilinrött. Figureernas attribut äro till en del nygjorda. Beskrivningen hänvisar till siffrorna i skemat fig. 116:

Korpus: 1. nådastolen (= d. v. s. en treenighetsbild, där Gud Fader håller den döde Kristus i sina armar och där den helige ande förekommer i gestalt av en duva). På sidorna stå änglar, en med korset, den andra med kolonnen (där Kristus gisslades), den tredje har förlorat sin börda. 2. och 3. profeter med språkband. 4—7. änglar med hammare, tång och spikar. 8. Johannes evangelisten. 9. Johannes döparen (fig. 117). 10. Helig man, rekonstruerad med ett klumpigt runt föremål, som enligt uppgift skall vara en paten(?). 11. Maria Magdalena. Vänstra flygeln: 12. Petrus. 13. Paulus. 14. S. Jakob, attributet nytt. 15. Apostel, som i restaureringen fått ett litet kors som attribut. Högra flygeln: 16. S. Lars. Halstret borta. 17. S. Stefan. 18. Krönt kvinna med fackla i handen. (Kronan och facklan nygjorda). 19. Biskop, vars kräckla och kors äro nygjorda.

Dörrarnas yttersidor (fig. 115, 118) äro försedda med målningar på kritgrund. 1892 tryckas de efter allt att döma varit tämligen väl

¹ Jfr AROSENIUS s. 49 och WALLINS resa.

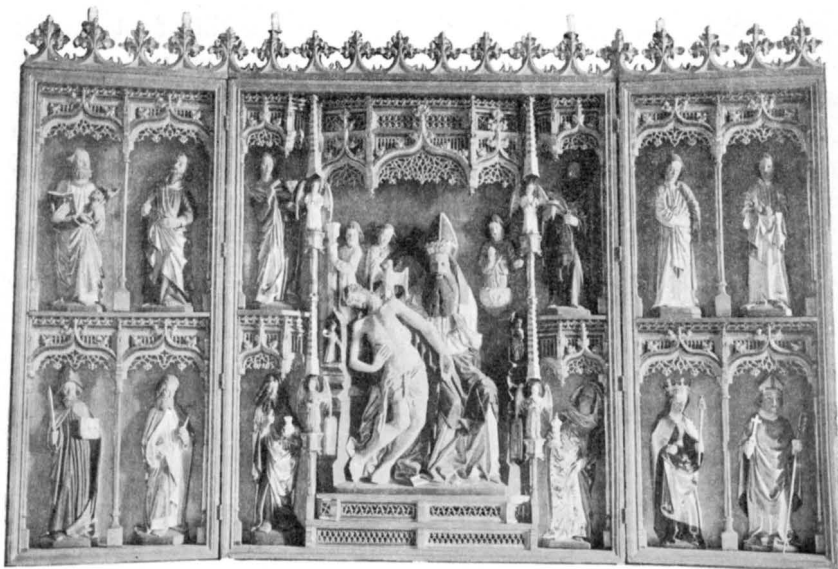

Fig. 114. Gagnef. Altarskåp.
Schnitzaltar, um 1500.

bibehållna, men då försågos dörrarna med nya målningar på väv, som spikades över de gamla, varvid sprickorna på ekdörrarna överklustrades med linneremсор, för vilkas fästande dörrmålningarna bortskrapades (!) till omkr. 15 cm. bredd. Detta har skett uppifrån och ned 2 gånger på den vänstra och en på den högra dörren.

Målningarna föreställa: På vänstra dörren stå överst tre heliga i rad. Den mellersta är så goft som helt bortskrapad, en del av dess grönvita med brunrött mönster dekorerade mantel finnes kvar t. v. samt spetsen av ett brett svärd t. h. Den vänstra figuren är Sankta Margareta med vitt dok på det till större delen bortfallna huvudet, vinröd klädning och grön mantel. Längst till höger en kvinna med ett ciborium i handen. Även hon har dok på huvudet och en röd klädning dekorerad med granatäpplemönster, vilket oberoende av dräktens veckning är schablonerat över dräktytan. Manteln är grön. Denna övre del av dörren skiljes av en schablonerad hård från ett nedre, större fält, där målningen framställer Gregorii mässa. Scenen är en kyrka med oputsade kvadermurar och rutat stengolv. T. v. och i fonden är församlingen. Mitt i rummet och något åt vänster står altaret, på vilket Kristus ännu skymtar, och där framför knäböjer Gregorius och bakom honom en i vitt klädd kyrkotjänare. Avskrapningen av färgen skär bort större delen av altaret och Kristus samt har skadat Gregorius. Högra flygeln. Fr. v. S. Helena i profil med turban på huvudet och gloria där bakom, klädd i röd klädning med vitt liljemönster. T. h. synas rester av hennes kors. Helge Olov i grön klädning med blomstermönster, gyllne bälte och röd hermelsbrämrad mantel. I vänster hand håller han spiran, i den högra äpplet. S. Veronika i grön mantel, klädning,

lik Maria Magdalenas, gloria och turban. Bakgrunden är här som på vänstra dörren ett landskap. Det andra fältet framställer Tre konungars tillbedjan. Maria sitter t. v. med Kristusbarnet i knäet. Konungarna närma sig från höger. Här äro färgerna ytterligt förstörda. Fonden är ett landskap. Dörrmålningarnas färger äro dämpade, karnationen är grå med svag anstrykning av skärt.

Altarskåpet stod till 1788 på högaltaret, flyttades då över sakristidörren och 1892 åter till högaltaret.

Bakom altarskåpet har den 1788 anskaffade altartavlan fått stå kvar. Den är en på väv målad tavla, som föreställer en grupp änglar, som ur skyn se ned mot altarbordet (på vilket ett av trä skuret, förgyllt kors stod). Ramen är förgylld. Korset står nu på altarskåpets kant och skåpet skymmer delvis tavlan. 1865 målades på väggen omkring altartavlan en blå draperidekoration.

Altarringen, från den 1771 avslutade ombyggnaden, har fyllningar och ramverk samt är ljusmarmorerad med rödbruna lister.

I 1600-tals inventarierna nämnas »S. Olofs beläte i sacristian.»

Predikstolen med himmel, trappa och dörr, vitmålad, med förgyllda och gröna, skurna ornament, är gjord 1789 av »Hans Mohson i Bråsala och Swerdsiöö», som även tillverkat den liknande predikstolen i Åhl.

Den föregående predikstolen snickrades 1646—50: »på samma tidh gjordes Contract med Olof Snäckare om en Predikostool och gafz honō på handa 100 D^lr.» Sedan målades den av »Contrefejären Mest. Johan Fritz 1650» (räk.). 1749 beskrives den: »Predikstolen med Bilthuggeriarbete dels målad, dels förgylld». Nu försvunnen.

I 1628 års inventarium står en nolla¹ efter rubriken »chor» (se s. 24), men 1656 bygges

I 1628 års inventarium står en nolla¹ efter rubriken »chor» (se s. 24), men 1656 bygges

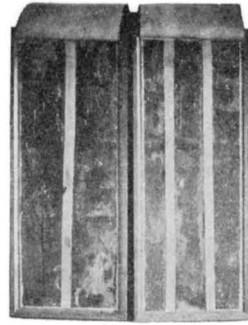

Fig. 115. Gagnef. Yttersidorna av altarskåpets dörrar.

Aussenseite der Flügel des Schnitzaltars.

ALTAR-
UPPSATS.

MEDELTIDA
TRÄSKULPTUR.
PREDIKSTOL.

ÄLDRE
PREDIKSTOL.

KORSKRANK.

Altarskåp.

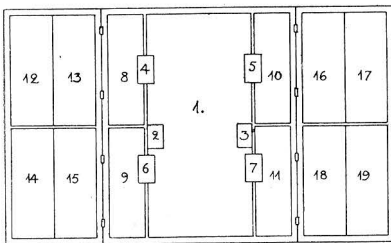

Fig 116. Gagnef. Skema över altarskåpet.
Schema des Schnitzaltars Fig. 114.

¹ Märk att »chor» i inventarie-formuläret av 1628 står som en ordinarie term; man var vid denna tid alltså van vid att se korskrank i alla kyrkor.

Fig. 117. Gagnef. Johannes Döparen. Detalj av fig. 114.
Johannes d. Täufer. Detail des Schnitzaltars Fig. 114.

ett korskrank och 1665 betalas målaren »för thet han målade choren», 1672 fanns »choor afbygt». Efter utvidgningen 1688 sagnades åter korskrank

BÄNKINRED- Bänkarna äro slutna. En del av dörrarna ha rektangulära
NING. fyllningar och äro från 1771. Några ha T-formiga fyllningar och

äro överflyttade från den äldre kyrkan. Bänkarna målades 1865 i ljus träfärg.

1665 gjordes och målades bänkar i kyrkan. Efter kyrkans utvidgning omkr. 1690 behölls de gamla bänkarna, som funnos, och nya öppna bänkar gjordes i söder. 1696 betalas för »små bänckar åt scholegossarna i Choret.» En »Prostebänk och en fribänk för officerare» funnos 1749.

Biskopsstol fanns 1672: »utlyftad för trängseln.»

Utmed södra ytterväggen äro uppsatta hatthängare av lämpligt vuxna trädgrenar.

Nummertavlor, ovala med snidade, förgyllda ramar, samtida med predikstolen.

Äldre nummertavlor 2 st. helt svartmålade med dekorativt utsågade överstycken. H. 107 cm. B. 61 cm.

Orgelläktaren, längst västerut, byggd i samband med kyrkans ombyggnad 1771, har bröstvärn, målat i ljusgrå marmorering med guldlistor.

1628 byggdes en läktare »baak i kyrkian». 1666 får Olof Larsson i Arfslindan betalt för att han »upfärdat gamla ofärdiga orgellekten till manfolks Lect bakom» samt 1667—68 för »Stora lektens utvidgning.» 1669 funnos i kyrkan två läktare, »en stor och en lyten». 1749 i den utvidgade kyrkan fanns en stor läktare i väster, en i nordöstra

Fig. 118. Gagnef. S. Veronika. Detalj av altarskåpets dörrmålningar.

Veronica. Detalj d. Fig. 115.

BISKOPSTOL.

HATT-
HÄNGARE.

NUMMERTAVLOR.

LÄKTARE.

Fig. 119. Dopställe.
Taufgestell. 1774.

ORGEL.

DOPSTÄLL.

ÄLDRE
FUNTAR.

Samma år såldes kyrkans gamla funt (skänkt tidigast 1633) till Mockfjärds kapell (jfr s. 141).

1628 fanns en dopfunt »af sten uthuggen» (inv.). Sannolikt medeltida.

NATTVARDS-
KÄRL.

Kalk (fig. 120 D) av silver med förgylld list kring kanten upptill och drivna bladornament på den runda foten. Stämplrar: tre kronor, Falu vapen, G O S (= G. O. Sjöberg, guldsmed), årsbokstaven I 3 [= 1815]. H. 29 cm.

Kanna av silver (fig. 120 B). Pärnformig med förgyllda lister på foten och locket. På grepen drivna fruktornament. Stämplrar: I R samt åldermansrankan två gånger. H. 33 cm.

Kanna av silver (fig. 120 E), pärnformig. Stämplrar: årsbokstaven Z [= 1782], tre kronor, Falu vapen, guldsmedssignaturen I L. (= I. Leffler). H. 34 cm.

Kanna av silver (fig. 120 C) med förgyllda lister och drivna ornament på foten och locket. Pärnformig. Stämplrar: tre kronor, Falu vapen, guldsmedssignaturen K Ö R S, årsbokstaven O 2 (= 1796). På grepen 1796. H. 36 cm.

Oblatask, (fig. 120 F), oval, av silver med fastnitat, liggande kruzifix på locket. Står på fyra fötter. Stämplrar: Falu vapen, tre kronor, årsbokstaven I 3 [= 1815], guldsmedsnamnet G O SJÖBERG. H. 10,5 cm. L. 16 cm. B. 10,5 cm.

hörnet, en över sakristidörren, båda små, och en stor å »östra sidan», antagligen sydöstra, rymmande 27 bänkar. Läktaren över sakristidörren, motsvarande vad i Leksand m. fl. kyrkor kallas »gapskulle», var tydligtvis inbyggd i den s. 109 omtalade nischen.

Orgel om 14 stämmor (fr. 1886) från Åkerman och Lund i Stockholm. 1628 fanns 11 »pipor», på Hülphers tid ett »positiv». På 1860-talet lät prosten Brolén uppsätta en orgel om 4 stämmor, som sedan inköptes av församlingen.

Dopstället (fig. 119). En guéridon, som uppbär en musselformig skål, skuren i trä, målad och förgylld. H. 97 cm. Den anskaffades 1774 och kallas av befolkningen »Kersningskulten» (= kristningspojken).

A B C D E F
 Fig. 120. Gagnef. A. Vinkanna av tenn. — B—F. Nattvardskärl av silver,
 A. Zinnerne Weinkanne 1727. — B. Silberne Weinkanne. Anfang des 18. Jhdts.
 C—F. Silberne Gegenstände, um 1800.

Kanna av tenn, cylindrisk, med snås och grepe (fig. 120 A).
 Stämplor: tre kronor. Inskrift 1727 I H. H. 19 cm.

Nu försvunna nattvardskärl, som funnos i kyrkan 1576: »tuå kalkar then ene ähr förgyltt med sin pateenu then andre ähr huith medh sin patenu (nu förgylt).» 1621 voro båda kalkarna förgyllda. 1628 nämnes »Monstrans 1 st. skönt.» 1672 funnos 3 kalkar och patener, en gammal kanna och »Öfflats ask af silfr förgylt innan» Dessutom fanns, även av silver, ett sockensigill (fig. 123). Allt enligt inventarierna.

Antependium av rött kläde med broderier i guld och silke. TEXTILIER.
 Gåva 1898 av Änkehertiginnan av Dalarna. Utfört på Ersta.

Mässhake av röd sammet, med nypåsatta kors och guldgaloner. På ryggen märken efter broderat krucifix och änglar, (troligen från en medeltida mässhake), som sålts till uppköpare på 1890-talet(!). 2 moderna sammetsmässhakar, en svart med silver, en röd med guldgaloner.

Kalkkläde av rött siden med guldtrådsbroderier, lika på aviga och räta. I kanten knypplad guldtrådsspets. 1700-talets senare hälft. 57 cm. x 55 cm.

Kalkkläde av vitt siden med silke och guldtrådsbroderier: Lammet och korset i schattersöm inom krans. Kring kanten bård i guldbroderi och gul silkesfrans. Fodret vitt siden, med »Ulrica Eleonora Godenius 1803» broderat i hörnen. 56 cm. x 50 cm.

Kalkkläde av vitt sidensars med guldbroderier. Guldfrens. Fodrat med vitt siden. 51 cm. i fyrkant.

Bokkudde av vit sidensars kantad med gul sidenfrans och broderad med lagens tavlor samt på baksidan »Helena Catharina Godenius 1803.»

Två håvar av grön sammet, guldgalonerade med tofs. H. 20 cm.

Av äldre förkomna eller från Gagnef flyttade textilier märkas. 1576: »Messeklädher. Item Ckorkåpa aff rödh flogheld 1 st. (= sammet). Item itth messeredhe aff Rödbruun Flogeldh medh all tilbehöringh. Item itth Messeredhe gröntt blomeradh medh all till behöringh. Item en goll Messehakell. Item ännu två brukelige Messehacklar uthan särecker. Item två Dalmaticher. 2 st. medh antependis.» 1628: »Chorkåpa aff rödt sammet. Messehakar 5 st. then 6 til fodher dömd. Dalmatiker 2 st. Stola 3 st. Korporal 2 grofwa. Pell af 4 färgadhe lister och gullt yllentygh emellan.» 1665 anskaffas ett »nytt altarkläde af violbrun plytz med galoner fodrat.» 1669 fanns ett »bolster på altaret af gullskinn», nu i Mockfjärd (jfr s. 143). 1775 göres »en nyy skön messehake af rödt plytz.» 1749 finnas ännu kvar: »Chorkåpa af rödt skuren sammet, gammal. Ett hyende på altaret af gyllenläder», och »Mässhake af rödt skuret sammet med hvita bomullsgarnsband kring kanterna, Crucifix af hvitt sidenlyg med brodering af glittergull.»

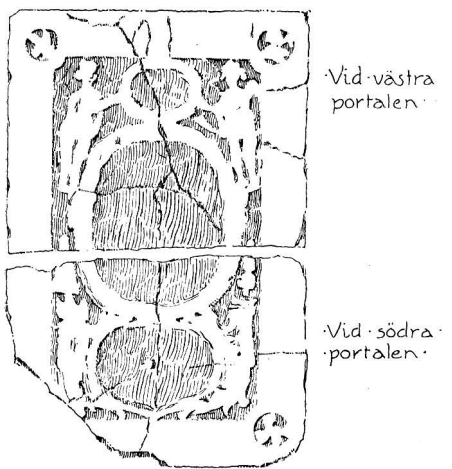
FOTKLÄDE. 1679 betalas för att »en biörnehud bereddes, liggandes nu framför altaret».

LJUSREDSKAP. Mässingskrona med 16 ljusarmar i två rader. Toppfiguren en gosse, som rider på en gås. På globen en plåt med följande inskrift: »GUDZ HELIGA NAMN TIL ÄHRA OCH GAGNEFS KYRKIO TIL PRYDNAT OCH NYTTO ÄR THENN LIUSCRONA KIÖPT OCH UPSAT ANNO 1663. PASTORE GUSTAVO IOH ELVIRO. på ena sidan och ICKE TÄNDER MAN HELLER LIUS / OCH SÄTTER THET VNDER ENA SKAPPO / VTAN PA EN LIVSASTAKA AT THET LYSER ALLOM THEM SOM I HVSET ÄRO / SÅ LÅTER IDART LIUS LÿSA FÖR / MENNISKOMEN AT THE MAGO SEE / IDRA GODA GERNINGAR OCH PRÿSA IDAR FADER SOM ÄR I HIMMELEN. H. 106 cm.

1663 »kjöpes en ljuskrona med 16 armar.» Denna smälte ned 1866 vid en eldsvåda i sockenstugan där den tillfälligt förvarades, av metallen tillverkades den ovan beskrivna kronan, som uppsattes 1866.

Mässingskrona med två rader ljusarmar och 6 i varje. Slät, något hoptryckt glob. 1694 och 1705 köptes ljuskronor. Är förmodligen en av dessa. H. 95 cm.

Gravsten.

Delin. K. Norberg 1914.

Fig. 121. Gagnef. Gravsten.
Grabstein aus d. 17. Jhdt.

Krona av mässing med två rader ljusarmar och 6 i varje. Toppfiguren en dubbelörn. Ljusarmarna upp bära under piporna dekorativa ansikten. Köpt 1694 eller 1705. H. 81 cm.

Ljuskrone av mässing. Toppfiguren dubbelörn, vars vingar gått förlorade. Har haft 6 armar, en nu borta, från omkr. 1700. H. 40 cm.

Krona av mässing med 6 pipor. Ljusarmarna dekorerade med ansikten under piporna. Toppfiguren en naken gosse. Gjord av Oljars Per Persson i Gråda, Gagnef, på 1800-talet.

Ljusarm av driven och punsad mässing med 3 armar. Omnämnes första gången 1669.

Stake av tenn på vriden fot och skaft. H. 25 cm. Stämpelar: h (= 1766), tre kronor i sköld, adlig krona inom sköld 2 ggr; sköld omfattande ett träd under vilket ett fyrfota djur springer samt C L. 2 ggr. upprepad.

Ljuskrone av trä, svartmålad glob med 8 armar av järntråd. H. 30 cm.

Utanför västra porten övre hälften av en gravsten med reliefer i cirklar i hörnen, putti, som hålla kartusch och en utplånad inskrift. Mycket nött. L. 130 cm. B. 160 cm. GRAVSTENAR

Utanför södra porten ligger andra hälften av samma gravsten L. 112 cm. B. 160 cm. (fig. 121).

Kyrkan har numer intet porträtt kvar. 1749 funnos: »Breda wid Predikstolen Drottning Ulrica Eleonora's Contrefait med förkyld ram. Öfwer Sakristiadörren Konung Gustav Adolfs Contrefait.» Hülphers uppgift att Gustaf I:s porträtt skulle finnas är förmodligen en förväxling med sistnämnda. PORTRÄTT

Skåp för håvarna, likt det i Åhl (fig. 79), med årtal 1738. Länstol av furu, snidad, från 1600-talet (fig. 122). MÖBLER I SAKRISTIAN.

BRUDPALLAR.

KLOCKOR.

SKRIFT-
KLOCKA.

Fig. 122. Stol i sakristian.
Stuhl d. 17. Jhdts.

Länstol av furu, enklare än föregående. Från samma tid. Nu flyttad till tingshuset.

Två vitmålade brudpallar i form av bänkar med höga ryggstöd.

I tornet äro två klockor. Den större omgjuten 1858 av Liliendahl i Stockholm, den mindre 1735 av Eric Näsman också i Stockholm. 1628 funnos 2 klockor (inv.). Av dessa omgöts storklockan 1681 av Hans Jacob Bierman i Stockholm.

Över valvet i öppningen på vinden mellan långhus och sakristia hänger en skriftklocka. Trossen går ned i sakristian. 1802 omgöts den av E. Göthe i Fahlun, emedan den var »Sönderspräckt alt igenom af ovårdig ringning» och sattes så upp på sin

nuvarande plats »med en tröss, som ned går i Sacristian så att man där kan gifva tecken til ringarna».¹ 1757 omtalas: »En liten klocka på hwalfwet hwarmed gifwes tekn till Skriftfolcket, samt när sammanringningen skall skie» (inv.). 1628 »funnos 2 små klockor af hwilka den ena 1669 var flyttad till Kapellet» (inv.).

RUDBECKS
INV. 1628.

Biskop Johannes Rudbeckius utsände fr. o. m. 1623 tryckta inventarieformulär till ifyllning till alla stiftets kyrkor. Här nedan återgivna inventarium är det äldsta för Gagnefs kyrka. De med vanliga typer tryckta orden äro i inventariet ifyllda.

Then Christeliga församling utfi Gagnaff. Samt hennes Tienare /
äggor / Inkomst och uthgift Anno D. 1628 22 Febr.

Mantalet.

Adelsmän. — 0
Ryttare. — 0
Knechter. widh 71
Handtwerksmän. — 0
Tiggare. — 5

Heelgårdz	} tillhopa alltidh rek-
Halfsgårdz	
Torpare	
Inhysesfolf	
Drenger.	

¹ Sock.-stäm. prot.

Kyrkionnes Tienare.

Kyrkeheerden D. Andreas Laurentij.

Cappelan.

Kloclare.

Kyrkiowerder Jacob Pedherson. Oluf Erikson på Skogen.

Seymän (namnen).

Kyrkionnes äghor äro tveggiehanda / faasta och rörligha. faasta äghor äro jord och hws.

Kyrkionnes jord / är Kyrftiogård, / Kyrfiobool / Prestebool / Kloclare= bord och Stommor.

Kyrkionnes hws / äro sielffua Kyrkian / Kyrfiobalk / Klofastapul / Kyrfioherberghe / Prestegård / Cappelans och kloclaregård.

Kyrfiobool.

Kyrfioboolet. Sielfue kulln krings om kyrkiogården. (Senare tillskrivet » = svinevall».)

Prestebool.

Äfer. —

Uthsädh. wid — 20 tunnor

Eng. wid 15 (?) 16 lass än grådängan wid 3 skränder tilbö — för Mullegårdhen af grådhabyen

Kyrkionnes hws äro thesse /

Sielfwa Kyrkian. aff grästen

Weggjar. godha

Pelare. — 0

Hualff lithet remnadt

Taaf gott nÿ spänt

Golff. aff tegell

Torn. — 0

Sacristia godh

Wapnhws. godh

Fenster. Något söndriga

Dörrar. 3 (?) een af iern godh

Choor. — 0

Altaretaffla. — godh.

Orgewerk. någre pipor — 11 pipor.

funt. aff Steen.

Stoolar. godha

Lektare nybygdh

Klofastapulen. all spänt

Underbygning. godh

Taaf gott lith mossut Nordhan.

Kyrfiobalken. muret

Ostan. godh

Westan. godh

Portar. godh

Sönnan. godh

Nordan. rast. spån löst

Kyrkioherberge. öst nordhan på kyrkiogårdhen

Weggjar. godha	Taaf. nyligen täckt
Golff. gott	Dörrar. godha

Prestegården.

I Mangården.

Kellare. med behollin . . .
 Bafarestugha. behollin
 Sättestugha. behåll. . . ?
 Boofestugha. — 0
 Herrestugha. behållin.
 Nattstugha. 2 st. spisar elaka
 Drengestugha. een behållin
 Bryggshws. 1 behållet
 Badstugha. 1 ugn elak
 Torfestugha. 1 behållin
 Wissths. Dubell 2 rum ofwan
 Sädhesbodh. — 2 nedrifne
 Klädhesbodh. 2 under nattstugan.

I Fågården.

Tiendeladha. } Kornladha. }	2 st. behålldna.
Halmliðher. — 3 st.	
Wagnslidher. — 0	
Fähws. — 2 st. elaka	
Fårashws. — 0	
Swinehws. — 1 st. nytt	
Gååshws. — 0	
Hönschws. — 0	
Stall. — 2 st. behålldna	
Höhws. — 0	
Engelada. 3 st.	
Bååthws. — 0	

Capellans

Stugha. — 1	Stall — 1 Nytt mz
Källar — 1 behålln.	hörum
	Ladha 1 st. behållin.

Klockaregård

Sochnestugha. — 1 behollin	Fähws. — 1 behållin
Stall. 1 elakt	Ladha. 1 behållin.
Boodh. 1 behållin	

Kyrkiones Körligha äghor / är Inventarium / I kyrkian / Prestegården och klockaregården

Inventarium Ecclesiasticum.

Böcker

Biblia — prior editio	Kyrkioordning. — 0
N. Testamn. — 0	Postillor. — 0
Psaltare. — 0	Itinerarium. — 0
Handboof. — 2 st.	Sångböcker. — 0.
Psalmboof. — 1 st.	

Sölffver.

Kalf. een förgyllt	Pateen. förgyllt, hwit — 1 st.
Kannor. — 1 om 40 lodh	Oblatoria. — 0
Brudesöfver. — 0	

Koppar

Kettlar. 2 st. tiäreesler then	Stafar.
1 om 2 R then and. 12	Smålockor. — 2 st.
Klockor. — 2 st. i stapulen	
Beckin i funthen	

Messing

Krona. — 0	Stafar. — 1 stor
Beckin.	Monstrans 1 st.

Tenn

Flasfor. — 1	Kannor. 1 lithen (senare ditskrivet)
Stoop. — 0	»Sold til . . . för 9 f.»

Jern.

Jernstör. — 1	Spadhar. — 2
Jordhakar. — 2	Spjiffkor. — 1
Liusstakar — 3	

Träa.

Kistor. — 1 stor 1 lithen.	innesluthen iithem
----------------------------	--------------------

Messelädher.

Choorfåpa. 1 aff röt sammet.	Humeral. bortkompna
Messelakar. 5 st. een therä i Capellet. F	Stola. 3 st.
F (Rand anteckning) then 6 till fodher dömd.	Bänd. 2 st.
Dalmatifer. 2	Korporal. 2 grofwa.
Messeserker. 4 then 5 i kapellet.	
Röckliner. — 0.	

Uttareflådhe.

Antipendium. — 1 aff röt . . . ?	Öst. — 2 st.
Ärefzdmf. 2 st.	Örnegått. — 1 st.
Täferne. 3 st. gulh gamla	Handflådhe. 1 st. föruthan på bordhet

Brudeflådher.

Tre gamla Pellar skall brukas till tecka öfr. allenast.	Päll of 4 färgade lister och gullt yllentygh emellan.
--	--

Sifflådher.

Sifpell. 1 aff svart regarnst.	Bäärflådhe. — 0.
--------------------------------	------------------

Bencheflådher.

Hyende. elakt kastas bort.

Inventarium Domesticum j Prestegården.

Koppar

Bryggepanna. 1 förlorat	Kettlar. — 0
Grytor. — 0	

Messing.

Krona. — 0	Stafar. — 0
Beffin. — 0	Handfaat. — 0

Tem.

faat. — 0	Talrekar. — 0
-----------	---------------

Träa.

Bord. 2 st.	Stolar. en säthe
Sfåp. — 0	Senger. 4 st. uthi nattstughorna, ithem 1
Kaar. — 1	Säär. 6 uthi säthestughan och 3 st. i Sängestughan

Klådher.

Underbolstrar. — 0	Benfedynor. — 0
Höfdebolstrar. — 0	Hyende. — 0
Rygor. — 0	Bonad. — 0
Fellar. — 0	

Spannemål.

Rogh. — 0	Huete.
Korn. 6 tr.	blandhafra 18 tr.

Boskap.

Öfer. — 0	fåår. — 0
Orar. — 0	Getter. — 0
Koor. — 0	Swijn. — 0.
Angnööt. — 0	

Boohagstygh.

Oror. — 0	Selar. — 0
Keep. — 0	Slipesteen. — 0
Kerror. — 0	Handquarn. — 0
Slädhar. — 0	Noot. — 0
Kelfar. — 0	

ÅkerRedhsfkap.

Ploghar. — 2 st.	Welt. — 0
Uldrar. — 0	Wagnar. — 0
Harffwar. 1 elak	

Kyrkiones och hennes Tienares inkomst är Tweggehanda / Årligh eller
wiss / och Tilfelligh eller owiss.

Kyrkiones Inkomst

Årligh.	Tilfelligh och owiss.
Bygningzsädh. 2 tr.	Klofopenningar. skall gifwas af
Wijnsädh. 10 tr.	Läggherstadz. — 0
Offer. — 0	Bötespeningar. —
All upbörd i 51 (?) Åhr in till	Testamente. gifz
dinna Datum 566 dl.	förähringar. gifwes.

Kyrkeherdens Inkomst.

Årligh.	Tilfelligh och owiss.
Wederlagh. 14 tr.	Offer. 0
Skafttjende. gifs	Ofredaghar. 0
Quicktjende. 4 . . ? smör	Årsoffer. 0
Smörtjende. 1 . . eft. koor	Dukoffer. skall gifwas Påska
Tjende aff Erter gifz	Altarelegha.

Roffuor gifz fåål gifz
 Eijn. gifz. Hampa gifz
 Tijende. aff fiff — 0
 Aff foghel och Diwr 0
 Påschemål. 3 af bondhen.
 Maatsfott. — 0.

Wigglepenngar. 4 öre
 Kyrfegångzpening. 1 öre
 Eijf stool. owist — 3 öre offrar
 gäb 4 öre offrar ung (senare
 skrivet).
 Testamente. owist.

Cappelans inkomst.

Aff Kyrfeheerden. ordinariesondh.
 — 12 tr.

Aff Socknen. — gement 1.
 — — — — —
 — — — — —

Klofarenens inkomst.

Aff Kyrfeheerden. — 0

Aff Socknen. $\frac{1}{2}$ af hwar Man
 uthan 1 Kanna för han
 klämptar.

Kyrfewerdarnas.

Uthgift

Kyrkiones uthgift.

för wijn. }
 för oblater } i 7 år 280 dl.

Til bygning }
 Til flädher } 7 år 288 dl.

Kyrkioheerdnas uthgift.

Bygd och förbättrat.

På Kyrkian. spänt och tiärat all taket Een ny lektare eller skulle
 baak i kyrkian. Een lithen silfrkanna om 40 lodh tilkiöpt.

Fig. 123. Gagnef. Sockensigill.
 Siegel der Gemeinde 17. Jhd't oder früher.

Sammanfattning av Gagnefs kyrkas konsthistoria.

I. Under tidig medeltid fanns enligt tradition en kyrka av trä av obekant utseende på en plats 1 knapp km. norr om den nuvarande.

II. En rektangulär gråstenskyrka, väl från början utan valv med ursprunglig sakristia i norr, men senare (trol. omkr. 1500) försedd med vapenhus av tegel. Vid denna tid välves antagligen även kyrkan. Då anskaffas även altarskåpet. Bland övriga medeltida inventarier finnas uppgifter om den äldsta funten samt om en del, liksom denna, förkomna textilier och nattvardskärl.

III. 1674—88 och följande år utvidgas kyrkan åt söder och förändras till 2-skeppig hallkyrka. Sakristian utvidgas. Ljusredskapen tillkomma i allmänhet nu.

IV. 1751 får sakristian sin nuvarande form.

V. 1771—72 tillbygges kyrkan i väster. Murarna höjas, tunnvalvet slås, tornet uppföres.

VI. 1786—89 ny altartavla och predikstol.

VII. 1828 ombygges tornhuven.

VIII. 1847 omgöres kyrkans fönster.

Fig. 124. Gagnef. Dörring i norra portalens dörr.
Türklopper am Nordportal.

Zusammenfassung.

Die älteste (hölzerne) Kirche wurde durch eine steinerne ersetzt, deren Nord- und Ostmauer in die entsprechenden Mauern der jetzigen Kirche eingehen.

Im östlichen Teil der Nordmauer befindet sich eine jetzt zugemauerte, früher nach dem Chore zu offene halbeirkelförmige Nische, die ursprünglich als Stützpunkt für eine kleine Empore gedient hat. Hölzerne Emporen auf der Nordseite des Chores waren früher in ganz Dalarne gewöhnlich. Es ist wenigstens vom 17. Jhd. an bekannt, dass die Emporen als Platz für die Sänger und für eine Orgel dienten. Mit Mauernische kombiniert sind solche Sängerbühnen in einer Gruppe von Kirchen beobachtet worden, die alle unter dem Einfluss der Västeråser Domkirche in ihrer ältesten Bauperiode (Ende des 13. Jhdts) standen. Gagnef entbehrt zwar der Backsteinsornamentik jener Gruppe, wo sie jedoch durch die genannte Bogennische geführt werden muss. Das Innere war mit drei backsteinernen Gewölben überdeckt (wahrsch. vom Ende des 15. Jhdts). Die Sakristei (Nordseite) ursprünglich, die Vorhalle (Südseite) wahrsch. um 1500 zugefügt.

Durch zwei bedeutende Erweiterungen (1674—88 und 1771—72) erhielt die Kirche ihr jetziges Aussehen, dessen Turmbekrönung doch erst aus dem J. 1828 stammt.

Aus der mittelalterlichen Einrichtung ist der Schnitzaltar — einheimische Arbeit um 1500 — noch vorhanden.

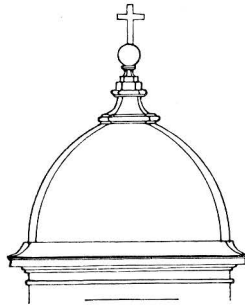

Fig. 124 a. Gagnef. Tornhuf 1771—1828. Ritning i Ö. I. Ä.
Turmhelm, 1771 aufgeführt, 1828 verändert (vgl. Fig. 103).

Fig. 125. Mockfjärds kapell från nordost.
Die Kapelle von Nordosten.

MOCKFJÄRDS KAPELL.

DALARNA, KOPPARBERGS LÄN, GAGNEFS TINGSLAG.

VÄSTERÅS STIFT, LEKSANDS KONTRAKT.

KAPELLET UNDER GAGNEF.

Tryckta källor: AROSENIUS IV, 1 s. 53. — Övre Dalarna förr och nu, Sthm 1903, s 114.

Handskrivna källor och avbildningssamlingar: VÄSTERÅS DOMK. A.: Inv. från 1700-talet. — R. A.: Acta ecclesiastica, ang. en klocka 1668. Riksreg.: Kgl. brev om kollekt till nybyggnaden ²⁰/₁₂ 1697 (Gagnef fol. 458).

Kapellets arkiv förvaras för äldre tider i GAGNEFS KYRKOARKIV. Böckerna äro förda gemensamt med Gagnefs kyrkas, utom L IV Räkenskaper 1654—1669 och 1688—1727 (delvis ofullst.). Självständiga inventarier för kapellet finnas från 1735. I 1628 års inventarium i Gagnef anmärkes vid några föremål att de flyttats till kapellet. I KAPELLET finnas alla handlingar från 1800-talet och specialräk. 1777—1828.

Kyrkogård, stapel, bod.

Kyrkogården omgives nu av en simpel järntrådsinhägnad(!) och häckar, under det att den förut sedan 1700-talets slut inne-

slutits av gråstensmurar, som revos omkr. 1870, då kyrkogården utvidgades. Därförut funnos träbalkar. 1749 (inv.): »kyrkobalkarna av trä, spånslagna och beholdna.»

PORTAR. Av räkenskaperna från 1800-talet framgår, att portarna, som lågo i norr och väster, voro överbyggda. 1830 betalas för »spånläggning å västra kyrkogårdsporten» och året därpå för »panelning under västra kyrkportens tak» samt därefter för »västra

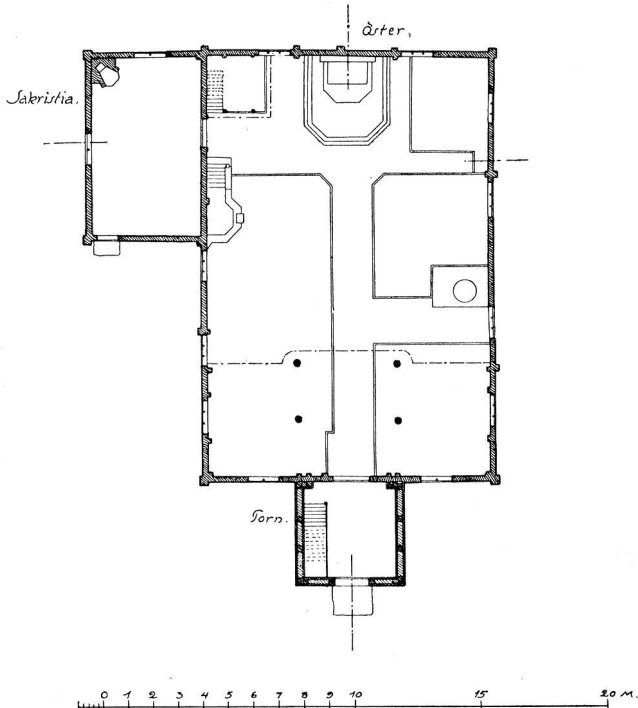

Fig. 126. Mockfjärd. Plan. Uppmätt av B. Wijkmark 1913.
Grundriss.

kyrkogårdsportens och panelningens målning.» 1697 lagas en Bogårdsport.

KLOCKSTAPEL. Stapel har funnits åtminstone sedan 1669, då räkenskaperna visa utbetalning till »Erich Andersson Tornbyggare i Åhl på stapulenz oppresande wid Capellet d. 15 Augusti 1669.» 1749 (inv.): »spånslagen». 1827, då det nuvarande tornet byggdes, revs stapeln, och klockorna flyttades till tornet.

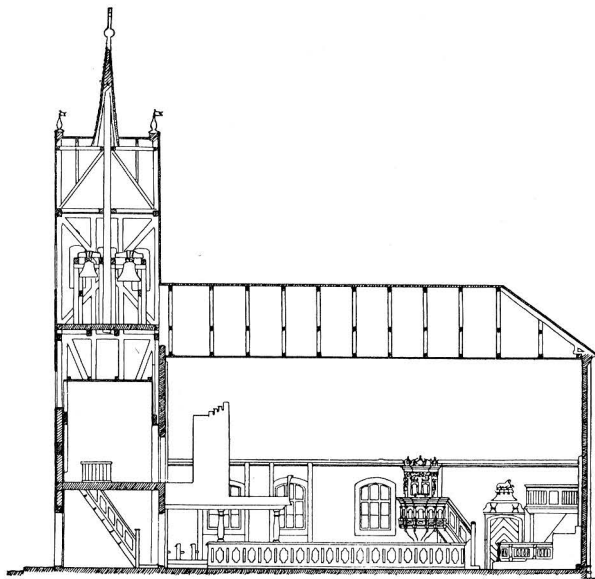
BOD. Boden är knuttimrad, rödmålad, täckt med tegel och ligger väster om kyrkan utanför kyrkogården. 1749 fanns »En Bårbod med spåntak och 2^{ne} Bårar.»

Kapellbyggnaden.

Kapellet, som byggdes 1694—1700, består av rektangulärt lång- PLAN. hus, sakristia i norr och torn i väster.

Det är byggt av trä på gråstensgrund, knuttimrat och, utom MATERIAL OCH EXTERIÖR. tornet, brädslaget, utvändigt med stående bräder och locklister, invändigt med ospåntade, likaledes vertikalt ställda bräder. Knutarna äro inklädda, och tornets målade gråblå, medan väggarna i

LANGDSEKTION.

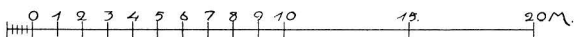

Fig. 127. Mockfjärd. Längdsektion mot norr. Uppmätning av B. Wijkmark 1913.

Längsschnitt gegen Norden.

övrigt äro vita. Golvet är av trä, taket täckt med tjärad furuspån.

Brädslaget var kapellet redan 1749. De rödtjärede stockar, som kunna iakttagas i de nu inklädda knutarna, vittna om att kapellet en gång haft stockväggarna bara. Det brädslagna kapellet har varit rödmålat, innan brädslagningen förnyades på 1850-talet. Invändigt har det alltid varit vitlimmat. Taket, som så långt man kan följa det i räknenskaperna varit spånslaget och rödtjärat, strykes 1870 första gången med tjära och stenkolsolja, alltså svart.

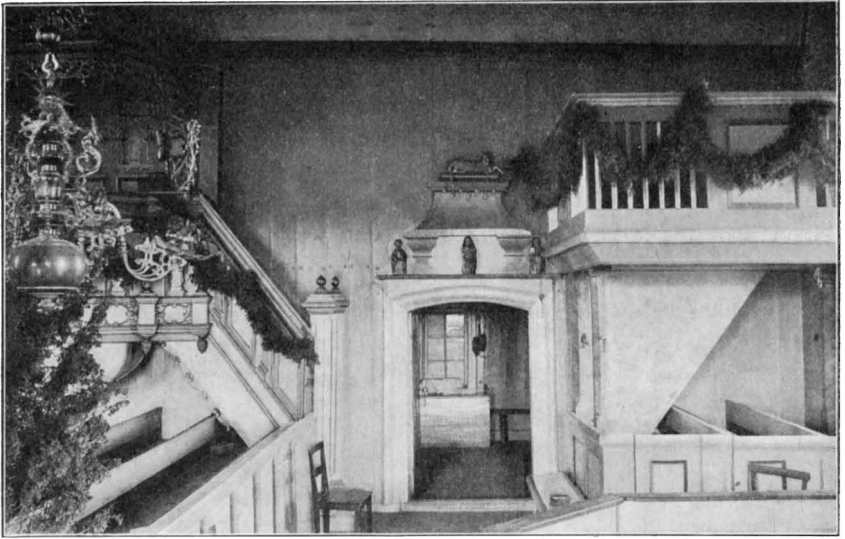
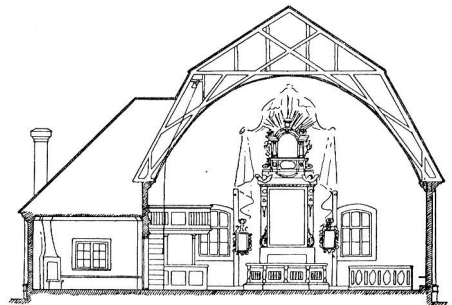

Fig. 128. Mockfjärd. Korets norra del med »Gapskullen».
Nördlicher Teil des Chores.

INTERIÖR. Långhuset är invändigt målat med gråvit oljefärg. Det täckes av tunnvalv av trä. För väggarnas sammanhållning är ett träankare draget tvärt igenom långhuset. På västra väggen synas spår efter

FÖNSTER. fönsteröppningar. Dessa igensattes, då tornet byggdes och fönstren flyttades längre ut åt hörnen. Kapellets fönster äro från 1892 men behålla, utom de i väster, sina gamla platser. Alla fingo 1892 segmentformig övertäckning. De voro förut rektangulära och blyinfattade.

DÖRRAR. Till kapellet leder en dörr i väster genom tornets bottenvåning. En dörr har funnits i söder — motsvarande den tvärgång i bänkraderna, som ännu finnes kvar — men igensattes 1892. Dörren till sakristian prydes av ett överstycke (fig. 128), gjort 1892 och sammansatt av ett apokalyptiskt lamm från en 1794 anskaffad altarprydnad, samt tre statyetter från predikstolen (se nedan).

TVÄRSKIDNING.

Fig. 129. Mockfjärd. Tvärsnitt genom långhus och sakristia mot öster.
Uppmätning av B. Wijkmark 1913.
Querschnitt gegen Osten.

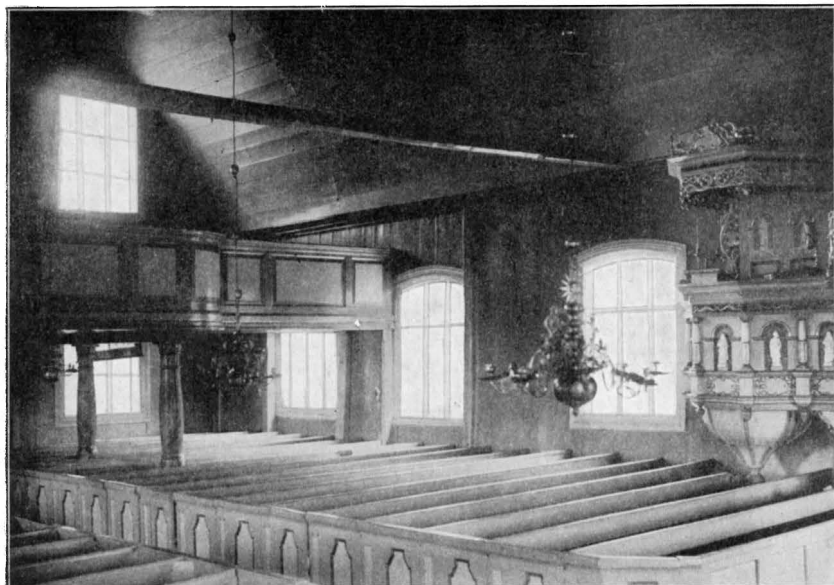

Fig. 130. Mockfjärd. Interiör mot väster.
Inneres der Kirche gegen Westen.

Tornet är utvändigt spånklätt upp till klockrummet och imiterar stenarkitektur med trappgavlar. Övre delen är brädslagen. De nu svartmålade orneringarna voro förut vita. Spiran är spånklädd. Nedervåningen täckes av ett platt innertak. Här går läktar- och vindstrappan upp. Tornet byggdes 1827 av en Leksandsbonde, Ris Erik Larsson från Åkerö: »En ganska beskedlig, klok och förständig man» (inv. 1828).

TORN.

Sakristian med platt innertak, har två rektangulära fönster. Över dörren, som leder till långhuset, är i sakristian en inskrift, berättande om en reparation år 1892. En dörröppning genom sakristians västvägg leder ut på kyrkogården. Sakristian erhöll sin nuvarande form genom utvidgning 1795—98. Den äldre sakristian beskrives 1749: »Sakristian af trä hwitlimad inuti, taket panelat och hwitlimat.»

SAKRISTIA.

Ett vapenhus fanns 1733 då det betalas för »Bräder til vapenhusets taak» och 1828 »för snickeriarbete i vapenhuset.» Var detta vapenhus var beläget eller när det revs, är nu ej möjligt att fastställa. Antagligen låg det i söder, men kan också vara det »Skyfere eller Portal utan för westra dören», som nämnes i inv. 1749.

VAPENHUS.

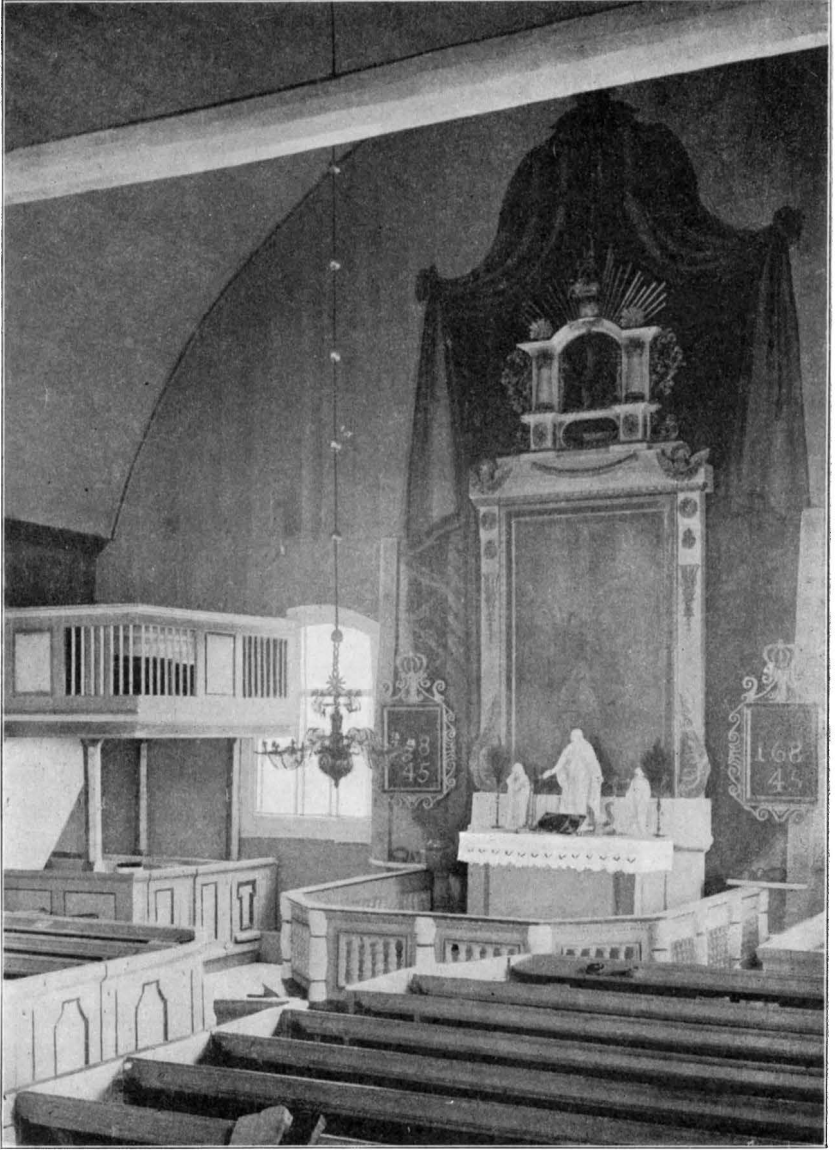

Fig. 131. Mockfjärd. Interiör mot öster.
Inneres der Kirche gegen Osten.

UPPVÄRMNING. Kapellet uppvärms av en järnkamin. I sakristian finns öppen spis med järnhäll från 1850.

Inredning och lösa inventarier.

Altaret är av trä. Den oljemålade altartavlan föreställer Kristus i Getzemane och är målad på väv av Per Hedendal i Falun 1794. Den omfattas av en vitmålade träram med förgyllda ornament. Denna, 1794 års anordning, kröntes ursprungligen av det »Guds lamm», som nu är uppsatt över dörren till sakristian. Hit hörde även två nu i sakristian förvarade kerubhuvuden fig. 136; de nu å ramens övre del befintliga äro nämligen nya. År 1892 uppsattes i lammets ställe en äldre altartavla i barockstil. Denna tavla föreställer Kristus på korset omgiven av Maria och Johannes samt Maria Magdalena knäböjande vid korsfoten. I fonden rövarnas kors och landskap. På predellan i en oval kartusch nattvarden. Bådadera oljemålning på väv. Denna uppsats fanns 1749, då fanns ock en gammal »altartafla, som tilförene varit brukad» och då satt på norra väggen i koret, antagligen över sakristidörren, där korsfästelsestavlans sedan fick sitta till 1892.

Altarringen: ett brunt balusterskrank med guldlistor. ALTARRING.

Funt av brun kalksten (fig. 132) köptes till kapellet 1775 från Gagnefs kyrka, dit den skänkts antagligen mellan åren 1633—61. I varje fall efter 1633. På cuppan står inhugget PETRVS PETRI / ECCLES. PASTOR. SARA MICHILS DOTTER. H. 95 cm. DOPFUNT.

Predikstol från 1690. Köptes till kapellet från Ludvika kyrka 1760. Baldakinen är dekorerad med genombrotet, i trä skulpterat bladverk, ryggstycket prytt med flatsniderier omgivande en målning grått i grått: Kristus och Johannes döparen. De tyckas vara ommålade 1892, då predikstolen reparerades. Däröver ANO 1690, snidat i upphöjda bokstäver. I korgens nischer stå nu i denna omgivning föga lämpliga gipsfigurer efter Torwaldsen, Petrus två och Johannes tre gånger (!). Skänkta av bildhuggare Nordin, som även gjort de nya ornamenten på altaret. Av de gamla statyetterna (fig. 132—133) ha 3 ommålats och använts i överstycket över sakristidörren, två apostlar och Kristus i mitten, två förvaras nu i sakristian. De ha varit övermålade med vit limfärg, men denna har i fukten avflagrats och blottat den undre färgen, grönt och rött. Ansiktena äro

Fig. 132. Mockfjärd.
Dopfunt.
Taufstein, 17-Jhdt.

Fig. 133. Mockfjärd. Apostel fr. predikstolen.
Von der Kanzel, 1690.

Fig. 134.
Apostel
ss. fig. 133.
Wie Fig. 133.

starkt skära, hår och skägg svartbruna. Predikstolen har förut varit målad i ljus grågrön marmorering, vilket ännu kan iakttagas på dörren (fig. 135). Denna, som såldes 1892, då också nya stolpar sattes vid trappstaketet, är nu använd som dörr för ett skafferi i Gädd Lars Holmgrens gård i Ersholens by. Överstycket, som prydes av en fris med ett slags enkel metop och triglyfanordning, har på de förstnämnda skulpterade fiskar, den ene med mask i munnen. 1892 målades hela predikstolen med grå och brun oljefärg.

TIMGLAS. Timglas, förgyllt, med fyra sandglas. På korgens bröstvärn är fästad en arm, som håller en kvist. Denna är samtida med predikstolen och har förut uppburit timglasets metallställ.

LÄKTARE. Orgelläktaren i väster med enkel bröstning, målad brun med guldlist, uppbäres av marmorerade träkolonner. 1749 fanns en läktare i väster.

GAPSKULLE. I kyrkans nordöstra hörn är en liten läktare med skrank av spjälor och täta fält med fyllningar. Den omgjordes 1873, men fanns där förut och användes då som orgelläktare och är alltså vad i Dalarne kallas »gapskulle». Den finnes ej upptagen i inventariet 1749.

BÄNKINREDNING.

Bänkarna äro slutna, med dels rektangulära och dels upptill tresidiga fyllningar, en dörr med T-formigt fält i en korbänk. Kappellet hade 1749 samma bänkplan som nu (inv.). De nuvarande bänkarna äro dock sannolikt nyare.

NATTVARDSKÄRL.

Kalk av silver med förgyllt list kring cuppens kant. Stämplar: årsbokstaven R = 1775, tre kronor, Falu vapen, guldsmedssignaturen **LEFFLER**. H. 21,5 cm. Inskrift: 32 $\frac{1}{4}$ lod. Mockfjärd.

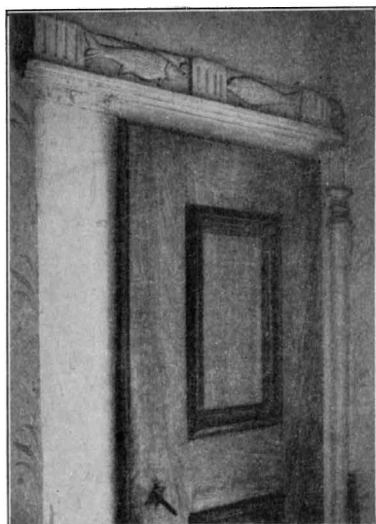

Fig. 135. Mockfjärd. Predikstolsdörr.
Tür der Kanzel. 1690.

Paten av silver. Stämplor: tre kronor, guldsmedssignaturen H L, Falu vapen, Z 3 (=1830). Inskrift: 9 $\frac{1}{4}$ lod. Mockfjärd.

Kanna av silver, päronformig med drivna ornament på foten, locket, snåsen och kring övre kanten. Stämplor: årsbokstaven P 2 (= 1797), tre kronor, Falu vapen, **KÖRSN** (guldsmedsnamn). Inskrift: 25 $\frac{5}{8}$ lod.

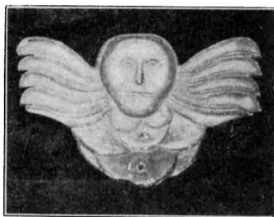

Fig. 136. Mockfjärd.
Från altarpnydnaden.
Teil d. Altaraufsatzes.

Oblatask av silver på fyra fötter med drivna och punsade växtornament och fristående blommor på locket (fig. 137). Stämplor: tre kronor, Falu vapen, **HS** (guldsmeden O. H. Siöberg i Falun), årsbokstaven I samt äldermansranka. H. 9 cm. 1790 köptes »en ny oblatask», vilken antagligen är denna, som dock är tidigare tillverkad. 1749 finnes nämligen ingen oblatask av silver (inv.).

Sockenbudskalk av tenn på rund fot, slät, med flaska till, som passar i cuppan, och fodral H. 19 cm.

Kanna av tenn, cylindrisk, avsmalnande uppåt. Inga stämplor. H. 20 cm.

Dopskål av tenn, barockform. Inga stämplor.

Ljuskrone av mässing med 6 armar och slät glob. Omkr. LJUSREDSKAP. 1700 liksom följande. H. 57 cm.

Ljuskrone av mässing. Toppfiguren en måne. Globen slät, något hoptryckt. Omkr. 1700. H. 85 cm.

Ljuskrone av mässing med 6 ljusarmar. Stammen krönt av måne, slät glob. Toppfiguren måne. Barockform. H. 75 cm.

Ljusstake av malm, på predikstolen, uppbärande två ljuspipor. Fanns i kapellet 1749 och är från 1600-talets slut.

Ljusstakar, 1 par, av driven mässing, med växtornament. Skaftet vridet. 1600-talets slut. Funnos i kapellet 1749.

4 ljusstakar av tenn från omkr. 1800 på rund fot, nedomkring sirade med genombrutet tandsnitt, cylindriskt skaft. Stämpel: sköld med ängel. H. 22 cm.

En röd och en svart mässhake av sammet, nya. En svart TEXTILIER. sidenmässhake dekorerad med vita sidenband, sprund i halsöppningen. 1700-talet. L. 93 cm.

Kalkkläde av rött siden med trasig, knypplad guldtrådsspets i kanten. 1700-talet. 48 cm. x 41 cm. Kudde, klädd med gyllenläder, fanns i Gagnef 1628 (inv.). En d:o av svart sam-

Fig. 137. Oblatask av silver.
Silberner Hostienbehälter. Mitte des 18. Jhdts.

met med pärlbroderier. 1800-talets början. 2 kalkkläden, ett av sammet, ett av kläde och en altarduk av lärft kantad med knypplad Mockfjärds-spets. Nya.

Håv av röd sammet, guldgalonerad.

1749 funnos 4 kalkkläden av »gult och rödt randigt bast», en »Brudpäll af grönt sarse kantad med gula band »samt »2^{ne} st. randiga westgiöta täcken til Brudstolarnes Beklädning.»

- FOTKLÄDE.** 1749 fanns en biörnhud »inuti Altaret».
- PORTRÄTT.** Porträtt av kyrkovärd. Målning i olja på väv av J. Holmlund 1857. H. 30,5 cm. B. 23 cm.
- HÖRNSKÅP.** Hörnskåp i sakristian med infällda speglar. Övermålat med grön färg. 1700-talets senare del.
- SPÖGUBBENS UTRUSTNING.** Kyrkstöt, gråmålad med målat rött band virat runt omkring. L. 345 cm.
- VOTIVSKEPP.** Karbas av vridet läder. L. 86 cm.
- KLOCKOR.** 1749 fanns ett »glt skiäpp mitt uti capellstaket» (inv.). Storklockan är gjuten 1737 och försedd med följande inskrift i norr: »Klakan slar tiden gar wart lif ar kort paminner hielp os Gud at dodsens bud os beredde finner. Guten med Guds hielp af Isaak Rockman i Fahlun 1737.» Dessutom pastors och kyrkvärdarnes m. fl. namn, m. m. H. 61 cm. Diam. 82 cm. Den göts första gången 1668 av Johan Meyer för 883 dlr.
- Lillklockan (fig. 138) från 1680 är lik Djura kapells lillklocka (s. 59) och försedd med samma reliefer. Från samma okända klockgjutarverkstad i Stockholm. H. 51 cm. Diam. 72 cm.
- SKRIFTKLOCKA.** I öppningen på vinden mellan sakristia och långhus hänger en skriftklocka. H. 15 cm. Diam. 13 cm. Denna fanns sannolikt i Gagnef 1628 och omtalas 1669 första gången i Mockfjärd.

Sammanfattning av Mockfjärds kapells konsthistoria.

I. 1628 finnes ett kapell av obekant utseende.

II. 1668—69 klocka och stapel.

III. 1694—1700 bygges det nuvarande kapellet utan torn och med stockväggar. Utvändigt rödmålat.

IV. 1700—1749. Kapellet brädslås och rödmålas före 1749. Kyrkogården är nu omgiven av träbalkar. Inventarier: den äldre altaruppsatsen, ljusredskap.

V. 1828 bygges tornet och stapeln rives. Kyrkogården har nu sedan 1700-talets slut stenmur.

VI. C:a 1850—70 kapellet vitmålas. Kyrkogårdsmurarna rivas.

VII. 1892 repareras kapellet utan tillstånd. Fönstren upphuggas, det inre målas gråvitt, inredningen brun. Altartavla och predikstol ändras.

Fig. 138. Mockfjärd. Lillklockan.
Die kleine Glocke, 17. Jhdt.

Zusammenfassung.

Als Nachfolgerin eines älteren ebenfalls hölzernen Baus wurde die Kapelle in den Jahren 1694—1700 aufgeführt, der Turm kam jedoch erst im Jahre 1827 hinzu. Ursprünglich waren die rotangestrichenen Stämme der Blockhauskonstruktion sichtbar. Schon vor 1735 wurde die Kapelle jedoch mit Brettern bekleidet.

Im Innern ist eine auf ihrem ursprünglichen Platze aufgehängte kleine Chorglocke besonders zu bemerken.
